KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

az OKDT
és a KMK
folyóirata

1973

2

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ folyóirata

19. ÉVFOLYAM
1973. 2. SZÁM

Szerkesztő bizottság:
Arató Attila, Arató Ferenc,
Dobos Piroska, Gallai Ervin,
Gerő Zsoltné, Héberger Károly,
Kertész Gyula, Kövendi Dénes szerkesztő,
Láng Imre, Lévai Tamásné,
B. Nagy Ernő szerkesztő,
Németh Zsófia, N. Rácz Aranka,
Rejtő István, Ruzsás Lajosné,
Sebestyén Géza főszerkesztő, Szurmay Ernő

Szerkesztőség:
Budapest VIII., Múzeum utca 3.
Telefon: 134-000, 272. m.
Megjelenik kéthavonként.
Előfizetési díj: 90,— Ft.
Egyes szám ára: 15,— Ft.

Kiadja a Népművelési Propaganda Iroda.
Felelős kiadó: Nemes Iván igazgató.
Készült az NPI sokszorosító üzemében.
73-3332
Felelős vezető: Mátrai Emil
Példányszám: 600.
Terjedelem: 8,75 A/5 ív

TARTALOM

A társadalomtudományi tájékoztatás és uj utjai (ZIRCZ Péter) 129
Uj irányzatok a magyar közgazdasági könyvtárak alapfunkcióiban (FÖLDI Tamás - LÁNG Imre) 136

Hazai körkép

A mezőgazdasági szakirodalmi tájékoztatás (az AGROINFORM fejlesztési tervének tükrében) (GALLAI Ervin) 145
Gondolatok a főiskolai könyvtárakról (CSOBOTH Attila) 152
Adatok a főiskolai könyvtárak helyzetéről (CHOLNOKY Győző) 155
A Közlekedési és Távközlési Müszaki Főiskola könyvtárának feladatterve (TABICZKY Zoltánné) 164
A Magyar Izraeliták Országos Könyvtára (SCHEIBER Sándor) 170
Három nagykönyvtár társasraktára Törökbálinton (WALLESHAUSEN Gyula) 175
A törökbálinti társasraktár mint célszerü pótraktári lehetőség (REJTŐ István) 179

Kitekintés

A LIBRIS, a svéd országos könyvtári információfeldolgozási központ terve (BORSOS Istvánné) 182
Romániai egyetemi könyvtárakban (MISZTI László) 186

Fórum

Hozzászólások Katsányi Sándor cikkéhez (Munkakör-strukturák a közmüvelődési könyvtárakban): Széljegyzetek egy vázlathoz (TÓTH Gyula) - Még egyszer a munkakör-strukturákról (HALÁSZ Béla) - Mennyire igényes a feldolgozók munkája? (BARANYI József) - A szerkesztőség megjegyzése 192

Krónika

Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács tevékenysége 1972-ben (N. RÁCZ Aranka) 199
UNESCO könyvtárügyi konferencia Prágában, 1972. nov. 26. - dec. 2. (Z. P.) 201
Nemzetközi rendszer az időszaki kiadványok automatizált nyilvántartására. (Az NTMIK konferenciája, Moszkva, 1972. nov. 14-16.) (FÜGEDI Péterné - SZILVÁSSY Zoltánné) 202
Revizió alatt a Sport ETO (TÓTH István) 209
Tudományos és szakkönyvtárak együttmüködése (TÖRÖK Sára) 213
Könyvtártechnikai ujdonságok: Az I. Európai Mikrofilm Kongresszus (Mainz, 1972. nov. 14-16.) (PÉTERVÁRI László) 215

Szemle

Könyvtártudományi tanulmányok 1970. A III. Országos Könyvtárügyi Konferencia teljes dokumentumanyaga (ism. KISS Jenő) 219
Az informatika egyes elvi kérdései. Cikkgyüjtemény (ism. FUTALA Tibor) 221
KISS Jenő: Die ungarischen Bibliotheken (ism. SOMKUTI Gabriella) 223
Külföldi hirek 181, 191

E számunk munkatársai: BARANYI József (Megyei Könyvtár, Debrecen), BORSOS Istvánné (Építésügyi Tájékoztatási Központ), CHOLNOKY Győző (KMK), CSOBOTH Attila (KMK), FÖLDI Tamás (MTA Közgazdaságtudományi Intézet Könyvtára), FUTALA Tibor (MM Könyvtárügyi Osztály), FÜGEDI Péterné (OSzK), GALLAI Ervin (Országos Mezőgazdasági Könyvtár), HALÁSZ Béla (Megyei Könyvtár, Veszprém), KISS Jenő (Országos Közmüvelődési Tanács), LÁNG Imre (MM Könyvtárügyi Osztály), MISZTI László (Egyetemi Könyvtár, Budapest), PÉTERVÁRI László (KSH Könyvtára), N. RÁCZ Aranka (OKDT), REJTŐ István (MTA Könyvtára), SCHEIBER Sándor (Országos Rabbiképző Intézet), SOMKUTI Gabriella (OSzK), SZILVÁSSY Zoltánné (OSzK), TABICZKY Zoltánné (Közlekedési és Távközlési Müszaki Főiskola Könyvtára, Győr), TÓTH Gyula (Megyei Könyvtár, Szombathely), TÓTH István (Testnevelési Főiskola Szakkönyvtár és Dokumentációs Központ), TÖRÖK Sára (KMK), WALLESHAUSEN Gyula (KSH könyvtára), ZIRCZ Péter (MM Könyvtárügyi Osztály).

A társadalomtudományi tájékoztatás és új útjai

ZIRCZ Péter

Az informatika fejlődése a legutóbbi évtizedekben a müszaki és a természettudományok területén öltötte a legnagyobb méreteket, nyilvánvalóan nem ok nélkül, hanem mert e tudományágakban fejlődött a legrohamosabban az, amit a szakmai tájékoztatás szolgálni hivatott: maga a kutató-fejlesztő munka. A müszaki és a természettudományok területén kibontakozó nagyszabásu kutató-fejlesztő tevékenység mind nagyobb személyi apparátust, mind több és drágább felszerelést igényel, és mind erőteljesebben befolyásolja - közvetlenül is - a társadalom fejlődését.

A társadalomtudományok területén ez a fajta fejlődés lényegesen lassubb ütemü, egyre több jel mutat azonban arra, hogy a helyzet változóban van. Erre utal többek között a természettudományokban ható tudományfejlődési tényezőknek a társadalomtudományokban való jelentkezése, mindenekelőtt a "t e r m é s z e t t u d o m á n y o s" törvény fogalmának a társadalomtudományi gondolkodásba való behatolása (1), s ami ennek következménye: a kutatás sokat hiányolt egzaktságának biztositása matematikai módszerekkel, kibernetikai modelekkel stb. A társadalmi jelenségeknek természettudományos módszerekkel való vizsgálata mellett a müszaki és természettudományi kutatás területeiről ismert kutatás-szociológiai jelenségek is hatnak: a társadalomtudományi kutatás eredményessége sok tekintetben az adatgyüjtés hitelességétől függ, s minthogy a kutatás e "nyersanyagának" volumene egyre kiterjedtebbé válik, összegyüjtése kezdi meghaladni az egyéni kutató lehetőségeit, és a hatékonysági követelmények mindinkább a csoportos, a "team"-munka felé terelik a kutatót. Ennek eredményeként a társadalomtudományi kutatásban is differenciáltabb tudományos munkamegosztás kezd kialakulni, növekedőben van a kutatási eredmények gyüjtésének, feltárásának és hasznositásának - az információs tevékenységnek - a jelentősége. FOSKETT szerint (2) az "informatikai robbanás" korszakát éljük e tudományágban is, éppugy, amint néhány évtizeddel ezelőtt a müszaki és természettudományok területén.

A TÁRSADALOMTUDOMÁNYI TÁJÉKOZTATÁS - ÁLTALÁBAN

A társadalomtudományi tájékoztatás a társadalom kommunikációs struktúrájának része, a szakmai tájékoztatási tevékenység egyik - a társadalomtudományok területeire szakositott - válfaja. Ilyen értelemben kézenfekvő tehát, hogy a tudományos-müszaki tájékoztatás (nálunk: "népgazdasági szakmai tájékoztatás") kialakult módszereit, eredményeit hasznositania kell. Ez azonban nem jelenthet szolgai másolást, annál kevésbé, mert a társadalomtudományi tájékoztatás ugyanakkor a társadalomtudományi kom-

munikációs rendszernek is része. Ennek keretében az informális kommunikációs alrendszerrel (személyi kommunikációs csatornákkal) együtt hierarchikus kapcsolatban van egy átfogóbb strukturával: a társadalomtudományi kutatással, amelynek sajátos feltételeit a tájékoztatási tevékenység kibontakoztatásánál nyilvánvalóan éppoly kevéssé szabad figyelmen kívül hagyni, mint az egyes társadalomtudományi szakterületek speciális követelményeit, módszereit. Ezzel egyidejüleg azonban a társadalomtudományi tájékoztatás más tudományágakkal - mindenekelőtt a müszaki-tudományos tájékoztatással - is kölcsönhatásban van: az érintkező kutatási területek eredményeinek ismerete közös érdek.

Az elmondottakból következik, hogy a társadalomtudományi tájékoztatás nem vizsgálható izoláltan, a kiszolgálandó szakterülettől elszakitva. Ugyanakkor azonban a társadalomtudományok egyes területei között mindinkább megfigyelhető közeledés, e diszciplinák "izomorfiáinak" előtérbe kerülése arra int, hogy a kutatásmódszertani különbségeket nem szabad tulértékelnünk. A társadalomtudományi tájékoztatás iránti igények vizsgálatának egyik legérdekesebb következtetése, hogy egyetlen társadalomtudományi szakterületnek sincs "monopolizált" információforrása, szolgáltatása, az információs csatornák és formák legtöbbjét valamennyi tudományterület egyaránt használja (3). A legfőbb eltérés alighanem a használat mértékében, intenzitásában van.

A különféle társadalomtudományi szakterületek közös - az információs tevékenységet is érintő - sajátosságokat is mutatnak. Ilyen mindenekelőtt a társadalomtudományi tájékoztatással kapcsolatban felmerülő ellenérvek legnyomósabbika: a terminológiai bizonytalanság. Kétségtelen, hogy a társadalomtudományi kutató nap mint nap a legváltozatosabb terminusokra bukkan, és noha nem vitás, hogy uj jelenség uj megjelölést is igényel, tulságosan gyakran fordul elő, hogy csak a megnevezés uj, az általa jelölt jelenség azonban közismert (csak más néven). Közbevetőleg megjegyzendő, hogy a terminológiai kuszaság nem társadalomtudományi sajátosság, "áldásai" voltaképpen valamennyi fejlődő tudományterület - akár a müszaki, akár a biológiai tudományok (4) - kutatóit terhelik; a különbség inkább csak annyi, hogy nem egy müszaki-tudományos területen eredményes terminológiai egységesitési kisérletek folynak (terminológiai szabványok, többnyelvü terminológiai szótárak).

A terminológiai "zavar" akkor és annyiban sajátos jelensége a társadalomtudományi tájékoztatásnak, ha eltérő, egymással ellenséges ideológiai álláspontok rejtőznek mögötte. Mert a társadalomtudományi tájékoztatás abban különbözik a tudományos-müszakitól, amiben az általuk szolgált tudományágak is: minthogy a társadalmi jelenségek kutatását támogatja, nem függetlenülhet sem az információközlő tudatától, sem annak társadalmi-történeti környezetétől. Vagyis: akarva vagy sem, nyiltan vagy kimondatlanul, de ideológiai tartalmakat hordoz. Korunkban, amikor a hadviselés egyre inkább az ideológiai "csataterekre" helyeződik át, ez a körülmény fokozott fontosságot és - tegyük hozzá - kiemelt felelősséget ró a társadalomtudományi tájékoztatásra.

A társadalomtudományi tájékoztatásnak ez a "felhangja" - ideológiai jelenségről lévén szó - szükségszerüen osztályérdekü, vagyis nem mentes a társadalomban ható politikai érdekek és hatalmi viszonyok alakulásától. Külön vizsgálódást igényelne (és érdemelne) annak elemzése, hogy világszerte miként fejti ki hatását az a rendkivül összetett, sokszor láthatatlanul müködő mechanizmus, amely nemcsak a primér dokumentumok szerzőit befolyásolja, hanem nyilvánvaló módon az információk szelektálását, nyilvántartását, feldolgozását és közreadását is. (Nemzetközi osztályozási rendszerek továbbfejlesztésénél a legelkeseredettebb küzdelmek mindig társadalomtudományi szakterületeken bontakoznak ki, s nem véletlenül, hiszen eltérő világnézetek és különböző társadalmi strukturák képviselőinek összecsapásáról van szó).

Nehézségekkel jár az a körülmény is, hogy a társadalom sokoldalu jelenségeinek vizsgálata komplex kutatásokat igényel: egy-egy jelenség kutatására egyidejüleg több társadalomtudományi diszciplina vállalkozik, mindegyik a maga szemszögéből közelitve meg a kutatás tárgyát. (A "család" például vizsgálható szociológiai, demográfiai, jogi, néprajzi stb. szempontokból.) Ez a "problémacentrikus" vizsgálati módszer - amely a korszerü társadalomtudományi kutatás egyik jellegzetessége - információs következményekkel is jár: a kutatónak "problémaközpontu" tájékoztatási szolgáltatásokra is szüksége van.

FORRÁSOK ÉS SZOLGÁLTATÁSOK

A társadalomtudományi tájékoztatás jelentősége mellett szól, hogy a társadalomtudományi kutatás sokkal nagyobb mértékben támaszkodik az irodalomra, mint a müszaki vagy természettudományi. Ennek oka, hogy mig az utóbbiaknál a kisérlet, a megfigyelés és a gyakorlati tevékenység is szolgáltat kutatásra érdemes (egyáltalában: kutatható) eredményeket, addig a társadalomtudományi kutatás legnagyobb része mindmáig az irott dokumentumokban felhalmozott ismereteket használja "nyersanyagul". Habár e téren a természettudományos munkamódszerek meghonosodása és velük együtt az uj tipusu információhordozók megjelenése - statisztikai, közgazdasági és magatartáskutatási adatok tárolására használt lyukkártyák, mágnesszalagok - változást engednek sejtetni, a hagyományos irásos dokumentumok jelentősége változatlan. Kitünő bizonyiték erre az INFROSS vizsgálat eredménye, amely szerint a legtöbb kutató leginkább könyvekből és folyóiratokból tájékozódik (ezt a módszert a válaszolók 94%-a hasznosnak, 59%-uk a leghasznosabbnak minősitette). A válaszokból ugyanakkor az is kitünt, hogy a választ adók negyedrésze sohasem használ referátumokat, indexeket, könyvtári katalógusokat, szemléket. Még kevesebben - a válaszolók egyhatoda - hajlandók ilyen ügyben tanácsot kérni. (A válaszolók mintegy fele sohasem konzultált könyvtárosokkal.) Mindebből a társadalomtudományi tájékoztatás felesleges voltára is lehetne következtetni, ha a kutatók egyidejüleg nem panaszkodtak volna információhiányra. Csak 3%-uk állitotta ugyanis, hogy informálódási problémáit teljes sikerrel oldotta meg, további 8%-uk tudott megoldást találni, de nem olyan gyorsan,

mint kívánta volna; 57%-uk csak részleges eredményre jutott, és 22%-uk tájékozódási problémája megoldatlan maradt. Figyelemreméltó, hogy a kutatómunka során felmerülő információs gondokkal kapcsolatban a kutatók szinte egyöntetüen azt válaszolták, hogy fizikailag nehéz hozzájutniuk a szükséges információt hordozó dokumentumhoz, akár publikált, akár publikálatlan anyagról van szó.

Ez a jelenség arra utal, hogy a társadalomtudományi tájékoztatással kapcsolatos feladatok elvégzését legelőlről - vagyis a p r i m é r d o k u m e n t u m o k n á l - kell kezdeni.

A primér dokumentumok fajtánkénti fontossága az egyes tudományterületektől függ. Nyilvánvaló, hogy a köztörténeti, mindenekelőtt a historiográfiai kutatás szempontjából a levéltári dokumentumok, az empirikus szociológia szemszögéből a szociológiai felvételek anyagai jelentik a legfőbb információs értéket. Nem nélkülözhetik azonban a könyv- és folyóiratirodalmat sem, amely viszont például az irodalomelméleti kutatás számára elsődleges fontosságu.

A társadalomtudományi tájékoztatás egyik legkiválóbb szakembere, Maurice B. LINE, hivta fel a figyelmet arra, hogy a primér irodalom fogalma még egy-egy tudományterületen belül is viszonylagos (5). Ami az egyik kutató számára primér értékü, azt a másik - aki a "nyersanyag"-forrásokat jobban ismeri - esetleg csak szekundér jellegünek tekinti. A primér irodalom fogalma mindenképpen bizonytalan, ide sorolják az unikális kéziratokat csakugy, mint a kis példányszámban többszörözött jelentéseket, beszámolókat és sok esetben a szakkönyveket, szakfolyóiratokat is. A primér irodalom polivalenciájára való tekintettel - az általános terminológiai rendteremtés igénye nélkül, pusztán gyakorlati okokból - az "ősdokumentum" fogalmának alkalmazása látszik célszerünek. E fogalommal a primér dokumentumok heterogén tömegéből különválaszthatók azok, amelyek a legtöbb társadalomtudományi diszciplina szempontjából a legfontosabbak és leghitelesebbek: az "ősinformációt" tartalmazó kéz- és gépiratok, adatokat hordozó lyukkártyák, szalagok stb. Ezek az ősdokumentumok a legkülönfélébb publikált vagy félig publikus anyagokkal együtt alkotják a primér irodalmat, amelyről azután a tájékoztató irodalom legkülönbözőbb fajtái adnak áttekintést és eligazitást. Megjegyzendő, hogy az ősdokumentumok ilyen értelmezéséből semmiképpen nem zárhatók ki a társadalomtudományok egyes területei számára meghatározó jelentőségü levéltári, kézirattári és audiovizuális dokumentumok (hanglemez, hangszalag, film, fotó) sem.

Mindebből azt a következtetést kell levonnunk, hogy a társadalomtudományi tájékoztatás megszervezésének egyik legfontosabb teendője: a primér irodalom beszerzésének, megtalálhatóságának és rendelkezésre bocsáthatóságának a biztositása - messze tulnyulik a hagyományos könyvtári-tájékoztatási feladatkörön, és részint egyéb intézménytipusok (például: levéltárak) közremüködésének a megszerzését igényli, részint pedig a könyvtári tevékenység uj megfogalmazását teszi szükségessé.

A társadalomtudományi tájékoztatási tevékenység keretében nyujtandó szolgáltatások tekintetében a szakirodalom szinte egyhangulag amellett foglal állást, hogy a nyujtandó szolgáltatások a társadalomtudományi diszciplinák szerint tagozódjanak, mivel a primér irodalom is a szakterületi tagozódást követi. Ezt a megállapitást jobb hiján el kell fogadnunk, jóllehet még a közismerten nem nagy magyar szakirodalomban is akad példa az ellenkezőjére. (A "Városépitès" c. szakfolyóirat például "problémaközpontu", mert megtévesztő cime ellenére a részben müszaki-tudományos, részben társadalomtudományi diszciplinákra épülő településtudomány szakfolyóirata.) Mindenképpen érdemes azonban behatóbban is foglalkozni azzal, amit a szakirodalom ugyancsak hangsulyoz, nevezetesen, hogy gondolni kell a poli- és interdiszciplináris kutatás információszükségletének a biztositására. Ugy tünik, hogy a korszerü tájékoztatási szolgáltatások közül e követelménynek leginkább a "citation - index" (hivatkozásmutató) tipusu tájékoztató folyóirat felel meg. Az amerikai Institute for Scientific Information által szerkesztett és kiadott Science Citation Index 2200, gondosan kiválasztott szakfolyóiratot dolgoz fel a legkülönbözőbb tudományterületekről és kapcsolja egymáshoz - a cikkekből feltárt hivatkozási láncokkal - cikkanyagukat (6). Ha jól meggondoljuk, a citation index szerkesztési módszere a leghagyományosabb társadalomtudományi irodalmazási alapelvet, az irodalmi hivatkozások visszakeresését követi, és ezt a munkát takaritja meg a kutatónak - olymódon azonban, hogy egyuttal a szükebb szakterületről kitekintést nyujt a határterületekre is. Ha figyelembe vesszük, hogy a hivatkozási láncok kutatásával a citation index a leghitelesebb (a szerzők által megjelölt) tartalmi összefüggésekre derit fényt, anélkül, hogy ehhez szakképzett tartalomelemzők munkáját venné igénybe, s hogy a citation index tipusu szolgáltatások viszonylag könnyüszerrel gépesithetők, akkor - ugy véljük - nem tulzás azt állitanunk, hogy a tudományos kutatás egyik legötletesebb információs eszközével van dolgunk, amelynek megfelelően adaptált változatát a szocialista társadalomtudományi kutatás meggyőződésünk szerint kiválóan hasznosithatná. Olyan vállalkozás lehetne ez, amely - központi adatbank közbeiktatásával - nemzetközi együttmüködést is megérdemelne.

TÁRSADALOMTUDOMÁNYI ADATBANKOK

Egyesek szerint az adatbank a társadalomtudományi kutatás uj eszköze. Mások azt állitják, hogy csupán a társadalomtudományi szakkönyvtár uj változatáról, funkciójának kiterjesztéséről van szó.

Az adatbank feladata: a rendelkezésre álló adatokat a kutató által igényelt csoportositásban szolgáltatni. Ehhez hozzá kell tennünk, hogy létrejöttüket az adatbankok nem csupán a felhalmozott adatok hatékonyabb hasznositására irányuló igyekezetnek, hanem a számitógép-technika általános fejlődésének is köszönhetik. Az adatbankok állománya a géppel olvasható, különböző célokra készült anyagok másolataiból tevődik össze, de az adatbank-

szervezetek - a komplex adatszolgáltatás érdekében - eredetileg szöveges formában publikált dokumentumokat (például: statisztikai jelentéseket) is géppel olvasható formára "forditanak".

A már müködő és világszerte szaporodó számu adatbankok növekedő szakmai tekintélye arra enged következtetni, hogy ezek a jövőben egyre fontosabb szerepet töltenek be a különböző célokra készült, géppel olvasható dokumentumok gyüjtése, nyilvántartása, tárolásra és rendelkezésre bocsátása terén. Minthogy ezek a funkciók feltünően hasonlitanak a könyvtárak feladatkörére, joggal merülhet fel a kérdés, hogy mi a könyvtár és az adatbank kapcsolata. A hasonlóságot és különbséget STEGMANN a szociológiai adatbank példáján mutatja be (7):

A könyvtár állományba veszi, feldolgozza, tárolja, rendelkezésre bocsátja a magatartáskutatás irodalmának egy konkrét k ö n y v é t. Az adatbank viszont azokkal az ő s d o k u m e n t u m o k k a l végzi ugyanezeket a müveleteket, amelyek a könyv megirásának bázisául szolgáltak (a kérdőivek, illetőleg a feldolgozásukhoz használt lyukszalagok, lyukkártyák, mágnesszalagok). Mind a könyv alakban megjelent kutatási beszámoló, mind a könyv megirásához nyersanyagul szolgáló kérdőivek voltaképpen ugyanannak a szociológiai felvételnek a termékei, azzal a különbséggel, hogy a könyv értelmezve közli a kérdőivekből összeállitott táblázatok eredményeit, a kérdőivekből viszont - esetleges uj szempontok szerint - pótlólag uj táblázatok állithatók össze. Végső soron az információközlés mindkét módja ugyanarról az empirikusan feltárt társadalmi jelenségről ad tájékoztatást, s minthogy egymás lehetőségeit kiegészitik, célszerü, hogy közös intézmény - az uj tipusu szociológiai szakkönyvtár - keretében müködjenek.

Az adatbankokról elmondottak kiegészitésre szorulnak egy további, az adatbankok jövőjét alighanem eldöntő körülménnyel, s ez az adatbank müködésének gazdaságossága. Arról van szó, hogy bár mindenfajta adatgyüjtés meglehetősen költséges müvelet, a begyüjtött adatok kiaknázása a legtöbb esetben csak részleges, az egyszer begyüjtött és feldolgozott adatok tehát tovább elemezhetők. Ez a további - m á s o d l a g o s n a k nevezett - elemzés az adatbank olyan lehetősége, amely a komputerhasználat következtében hatványozottan jelentkezik.

Az adatbankok világszerte terjedőben vannak, társadalomkutatási célokon kivül statisztikai, közgazdasági, jogi, demográfiai, közigazgatási, kriminalisztikai stb. feladatokat látnak el. Létrehozásuk kétségtelenül nem olcsó mulatság, s mint minden ujhoz, ehhez is tanulnunk kell. Mivel azonban az adatbankok minden bizonnyal erőteljesen befolyásolják a társadalomtudományi szakkönyvtárak további fejlődését, létüket nem lehet figyelmen kivül hagyni. Egy kissé a könyvtárosokon mulik, igazolódik-e STEGMANN tétele, s az adatbank a társadalomtudományi szakkönyvtár uj válfajává válik-e, vagy pedig ugy járunk vele, mint nem egy helyen az informatikával: a könyvtáron kivül, azzal versengve fejlődik, olyan versenyt támasztva, amelyben csak a hagyományos korlátaihoz ragaszkodó könyvtár huzhatja a rövidebbet.

KÖVETKEZTETÉSEK

Egy nem tulságosan hosszu és kissé csapongó cikk semmiképpen sem foglalkozhat a társadalomtudományi tájékoztatás valamennyi gondjával. Bevallom, nem is ez volt a szándékom - néhány, a legfontosabbnak látszó kérdésre kivántam a szakmai figyelmet felhivni, olyan időszakban, amikor a magyar társadalomtudományi tájékoztatás rendezésének ügye végre napirendre került.

A társadalomtudományi tájékoztatás a fejlettebb országokban világszerte korszakváltás előtt áll, a követelmény egyre inkább a társadalomtudományi kutatás feltételeinek megfelelő, de az informatika korszerü vivmányait alkalmazó információs tevékenység kibontakoztatása.

A tét minálunk is nagy. Választhatunk: megmaradjunk-e a kipróbált könyvtári ösvényeken, vagy megpróbáljunk nekivágni merészebb, de egyuttal kockázatosabb vállalkozásoknak.

Ugy hiszem, mindkettőre egyaránt szükség van. Az elsőre azért, mert a primér társadalomtudományi dokumentumok választékának a kibővitése, a nem publikált és nem irásos dokumentumok gyüjtésének rendezése, a gyors rendelkezésre bocsátás szervezeti és müszaki feltételeinek (reprográfia!) megteremtése a tájékoztatás mindenfajta hatékony fejlesztésének az alapja. De halaszthatatlan feladat a második is, mert az informatika fejlődése a társadalomtudományok területén sem tartható vissza.

IRODALOM

1. KULCSÁR Kálmán: Szociológia. Egységes jegyzet. Bp. Tankönyvkiadó. 1972. 9. p.

2. FOSKETT, D. J.: Information problems in the social sciences, with special references to mechanization. Paper presented at the 39th ASLIB annual conference. 1965.

3. LINE, M. B.: The information uses and needs of social scientists: an overview on INFROSS. = ASLIB Proceedings, 1971. 8. no. 412-434. p. (Kivonatos szövegét lásd Könyvtári Figyelő, 1972. 5. sz. 483-495. p.)

4. "Jogos ellenszenvet keltettek azok a szerzők, akik csak azért neveztek el valamit, ami egyébként nem érdemelne külön elnevezést, hogy az ő nevükhöz füződjön. Jól illusztrálja ezt a sok klinikai "szindróma", ami voltaképpen nem egyéb, mint ismert betegségek apró módosulása. Ha egy szindrómát, amelyet eddig három alapvető tünet jellemzett, egy negyedikkel társulva figyelnek meg, aligha kell hozzá uj név." SELYE János: Álomtól a felfedezésig. Egy tudós vallomásai. Bp. Akadémiai Kiadó, 1967. 432. p.

5. LINE, M. B.: Primary materials in the social sciences. Statement made at the Social Sciences Group 1st Annual Conference, Loughborough, 1st-3rd January 1971.

6. WEINSTOCK, M.: Citation indexes. Reprinted from Encycl. of Libr. and Inf. Science, 5. vol. 16-40. p.

7. STEGMANN, H.: Spezialbibliotheken für die Sozialwissenschaften: Datenbanken für Umfrageforschung. = Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie. 21. 1969. 4. no. 876-885. p.

Új irányzatok a magyar közgazdasági könyvtárak alapfunkcióiban

FÖLDI Tamás - LÁNG Imre

SZAKKÖNYVTÁRI EGYÜTTMÜKÖDÉS

Az elmult évtizedekben fokozatosan kialakultak az egyes társadalomtudományi intézmények könyvtárai. Ez a folyamat jelentősen meggyorsult és kiszélesedett a második világháboru befejeztével megindult társadalmi-gazdasági átalakulás során, amikor létrejöttek a Magyar Tudományos Akadémia tudományos intézetei és más intézmények, kibővült és korszerüsödött az egyetemek hálózata. Ezek a tudományos, oktatási vagy más intézmények megteremtették, illetve korszerüsitették könyvtáraikat, amelyek müködésének célja a fenntartó intézmény feladatai teljesitésének elősegitése.

Az országos szakirodalmi ellátási funkció szervesen kapcsolódik az alapfeladatokhoz. Az egyetemi és más nagykönyvtárak egy-egy diszciplina országos szakirodalmi ellátásával vesznek részt az országos szakkönyvtári munkamegosztásban. A közgazdaság terén a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem központi könyvtára e tudományág kijelölt országos szakkönyvtára.

A tapasztalatok a 60-as évek kezdetétől azt mutatták, hogy a tudományfejlődés meggyorsulásából következően megnövekedett országos szakkönyvtári feladatok egyre nehezebben oldhatók meg egy-egy nagykönyvtár által. Az a helyzet alakult ki, hogy a könyvtárak állományai átfedéseket mutattak, ugyanakkor gyüjtésbeli hiányok gátolták a tudományos és gyakorlati feladatok megoldását. A spontán együttmüködési törekvések országos és belső szakkönyv-

tárak között, illetve a belső szakkönyvtárak egymás közti viszonylatában kevés eredményre vezettek. A könyvtárpolitikának korrigálnia kellett ezt az állapotot, ami mindinkább gátjává vált a szakirodalommal ellátandó tevékenységek végzésének.

A megoldás iránya a könyvtárközi munkamegosztás és együttmüködés szervezettebbé tétele felé mutatott. Tul kellett lépni azon az állapoton, aminek fő jellemzője az volt, hogy az országos szakkönyvtári feladatok megoldása kizárólag a kijelölt nagykönyvtárakra hárult, s a terhekből nem - vagy nem szervezetten - vállaltak át részfeladatokat a belső könyvtárak, holott közülük nem egy - állománya, szervezettsége és némely esetben szolgáltatásai alapján is - potenciálisan alkalmasnak látszott erre.

1968-ban kiadásra került a tudományos és szakkönyvtárak állománygyarapitási együttmüködéséről szóló jogszabály, áttörve a korábbi "egy diszciplina - egy nagykönyvtár"-elvet, amely egy-egy tudományág országos szakirodalmi ellátásának megvalósitását az adott szakterületen müködő nagykönyvtár kizárólagos feladatává tette. A jogszabály un. kooperációs körök létesitését irta elő, szankcionálva és jogilag alátámasztva a korábbi spontán együttmüködési törekvéseket. A kooperációs körök tudományáganként alakitandók ki, oly módon, hogy tudományonként, ezeken belül szakterületenként létrejönnek az együttmüködéssel és munkamegosztással egybekapcsolt szakkönyvtárak önkéntes tömörülései.

A kooperációs körök kialakitásánál az a könyvtárpolitikai alapelv érvényesül, hogy valamely szakterület országos szakirodalmi ellátását az együttmüködő szakkönyvtárak e g y ü t t e s é n e k kell biztositania.

Ez a koncepció - megvalósitása esetén - kiszélesiti az országos ellátás hatókörét, növeli teljesitőképességét. A fő haszonélvező tehát az ellátandó szakterület. A gyüjtési feladatok bizonyos foku ujrarendeződése azonban felveti az országos és a helyi ellátás viszonyának a kérdését. Mi az, ami országosan és mi az, ami helyileg (pl. egy kutatóintézeti könyvtár által) nyujtandó?

Nyilvánvalólag nincs erre mindenütt érvényes séma. Általánosságban a következők mondhatók. A kutatási és a gyakorlati tevékenységek szakirodalmi szükségleteinek elsődleges kielégitője: a m u n k a h e l y i b e l s ő k ö n y v t á r. Elsősorban ennek a kötelessége, hogy a fenntartó intézmény aktuális feladatai által meghatározott szakirodalom rendelkezésre bocsátásával segitse e feladatok megoldását. A feladatok megoldásához azonban többre van szükség, mint a fenntartó intézmény kutatási vagy más témái szükebb értelemben vett szakirodalmának rendelkezésre bocsátására. Szükség van a határterületek, a kapcsolódó szakterületek irodalmára, a tudományfejlődés irányát és a legujabb tudományos, gyakorlati eredményeket tükröző szakirodalomra, az átfogó szintézisekre, az előzményeket feltáró müvekre is. Mindezt csak jelentős állománnyal, a hozzáférhetőséget sokoldaluan lehetővé tevő feltáró apparátussal, fejlett munkaszervezettel biró könyvtárak utján lehet biztositani, az intézményi belső szakkönyvtárak

által többnyire nem. Ha azonban egy belső szakkönyvtár - egy-egy részterület vonatkozásában - megfelel az emlitett ismérveknek, akkor alkalmas országos szakkönyvtári részfunkciók ellátására. A kooperációs körkoncepció éppen arra épül, hogy ilyen szakkönyvtárak többé-kevésbé minden szakterületen vannak. A körök ilyenekből tevődnek össze. Tevékenységük, valamint a koordinációt szervező országos nagykönyvtár tevékenysége kiegészíti, teljessé teszi és egységbe foglalja az intézményi, vállalati belső könyvtárak szakirodalmi állományát.

A KÖZGAZDASÁGI KOOPERÁCIÓS KÖR

A közgazdasági kooperációs kör jelenleg 14 könyvtárból áll. Közülük a tulajdonképpeni közgazdasági profiluak:

- Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Központi Könyvtára
- Központi Statisztikai Hivatal Könyvtára és Dokumentációs Szolgálata
- Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaságtudományi Intézete könyvtára
- Országos Tervhivatal Könyvtára
- Magyar Nemzeti Bank Szakkönyvtára
- Agrárgazdasági Kutatóintézet Könyvtára
- Belkereskedelmi Kutatóintézet Könyvtára
- Kereskedelmi és Vendéglátóipari Főiskola Könyvtára
- Szövetkezeti Kutatóintézet Könyvtára
- Konjunktura- és Piackutató Intézet Könyvtára.

A kooperációs körben emellett még négy, nem közgazdasági profilu nagykönyvtár is részt vesz (az Országos Müszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ könyvtári részlege, a Károlyi Mihály Országos Mezőgazdasági Könyvtár, az Agrártudományi Egyetem Központi Könyvtára, az Országgyülési Könyvtár).

A felsorolásból kitünik a könyvtárak alapfunkciója. Ezek az ellátás szempontjából szerencsésen egészitik ki egymást. A kör szervezője az ország közgazdaságtudományi egyetemének központi könyvtára; állománya megfelel az oktatott és kutatott szakterületeknek, amelyek átfogják a közgazdasági elmélet és gyakorlat valamennyi területét. Agrárvonatkozásban ugyanez mondható el a másik egyetemi könyvtárról. A Statisztikai Hivatal Könyvtára a statisztikai elmélet, módszer és gyakorlat teljes szakirodalmát és az alapvető közgazdaságtudományi müveket gyüjti. A közgazdaságtudomány, a tervgazdaság, az agrárgazdaság, a müszaki fejlesztés és ipari termelés, a bel- és külkereskedelem, a bank- és pénzügyek, a szövetkezetügy szakirodalmát, illetve annak részeit a körben tömörült intézményi, kutatóintézeti és más könyvtárak gyüjtik. E profilok nagyjában-egészében fedik a gazdasági diszciplinák összességét. S mivel a kör "nyitott" (tehát ahhoz

bármikor csatlakozhat országos ellátási feladatot vállaló könyvtár), elmondható, hogy az országban folyó közgazdasági kutatásnak és gyakorlati tevékenységnek megvan a szakirodalmi bázisa. A menet közben észlelt hiányok pótlásáról, a tudományfejlődés uj irányait jelző szakirodalom beszerzéséről megegyezés alapján kell gondoskodniok a körben tömörült könyvtáraknak. A kör létrehozásakor alapul vett koncepció a mindennapos gyakorlat során válik valóra és töltődik meg tartalommal.

Ha mármost a kooperációs kör tagkönyvtárainak szolgáltatásait vizsgáljuk, megállapitható, hogy a felsoroltak mintegy felénél a hagyományos tevékenységen van a munka sulypontja. Még nem vált a könyvtáraknál rutintevékenységgé a másutt előállitott információs szolgáltatások hasznositása és közvetitése, az aktiv információs munka pedig - ahol ilyen van - kizárólag a fenntartó intézmény céljait szolgálja. Két nem közgazdasági profilu intézmény (Országos Müszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ, valamint a Károlyi Mihály Országos Mezőgazdasági Könyvtár anyaintézménye: az Agroinform) gazdasági információellátási tevékenységet is végez. A fennmaradó könyvtárak közül a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Központi Könyvtára az, amely a viszonylag legfejlettebb közgazdasági információs tevékenységet fejti ki.

Ez a kép arra látszik mutatni, hogy az országos szakirodalmi ellátásra hivatott közgazdasági profilu szakkönyvtárak passziv és aktiv információs tevékenysége még nem fejlődött fel az információigények által megkivánt szintre.

A gazdasági szakterületek információigénye nagymértékben megnövekedett az elmult évek során, különösen a gazdaságirányitás reformjának 1968-ban történt bevezetése óta. A gazdaságirányitásban illetékes szervek és a fokozott önállósághoz jutott termelő üzemek és más vállalatok a különböző szintü döntéseik kellő megalapozottsága érdekében egyre több, komplexebb, a kivánt célt minél teljesebben szolgáló gazdasági információs anyagot kérnek számon azokon az intézményeken, amelyek rendeltetésszerü feladata az információellátás. A gazdasági információt - lévén az tulnyomóan szakirodalmi bázisu - olyan intézményeknek kell szolgáltatniok, amelyeknek birtokukban van a dokumentációs tevékenység alapja: a szakirodalom, vagy könnyüszerrel hozzáférhetnek. Ezek az intézmények a szakkönyvtárak vagy szakkönyvtári bázissal biró tájékoztatási intézmények, illetve részlegek.

Mégis, az tapasztalható, hogy kutatóintézetek, más intézmények és szervek, vállalatok nem könyvtári keretek között is szerveznek tájékoztatási szolgálatot. E tevékenységek kifejlesztésének okai közül kettőt lehet emliteni: a szakkönyvtárak tájékoztatási munkájának az információigényekhez képest történt viszonylagos lemaradását, valamint a gazdasági tájékoztatás nem-szakirodalmi bázisát hangsulyozó nézeteket. Felmerül a kérdés: vajon "kihivást" jelent-e a nem könyvtári keretekben végzett tájékoztatási munka a szakkönyvtárak ilyen jellegü tevékenysége számára?

A válasz - megitélésünk szerint - az, hogy nem helyes szembeállitani az azonos célu, de eltérő szervezeti keretek között végzett tájékoztatási munkát. A fő szempontnak annak kell lennie, hogy a gazdasági információra igényt tartó tudományos, gazdaságirányitó, termelő stb. tevékenységek számára rendelkezésre álljon a feladataik megoldásához szükséges szakirodalmi információmennyiség. Hogy ez milyen szervezeti keretek között valósul meg, másodlagos kérdés, amely az elérni kivánt fő célnak van alárendelve.

Mégis, p o z i t i v é r t e l e m b e n lehet kihivásról beszélni. A nem könyvtári keretben végzett tájékoztatási tevékenység ösztönzőleg hat a szakkönyvtárakra. Arra figyelmezteti őket, hogy meg kell gyorsitani a szakkönyvtári munka korszerüsitését, bizonyos értelemben funkcióváltozást kell végrehajtani. Voltaképpen nem is funkcióváltozás ez, hanem a funkció korszerü módon való értelmezése. Arról van szó, hogy vajon a szakkönyvtár pusztán rezervoárja és passziv szolgáltatója legyen-e a felhalmozott szakirodalomnak, vagy - függően alapfeladatai természetétől, potenciáljától stb. - kapcsolódjék be az információellátásba is.

A válasz természetesen nem lehet más, mint a második alternativa igenlése. A szakkönyvtárak mindennapos munkájuk során tapasztalják, hogy az állományukban meglevő információmennyiség sokirányu hasznositását mind kevésbé lehetséges előmozditani hagyományos könyvtári szolgálattal. A korszerü szakkönyvtári munka a felhasználói igények által orientált tervszerü információs tevékenységben tetőzik; az állománygyüjtő és rendszerező munka az információszolgáltató tevékenységért van. Magától értetődően nem jelenti ez azt, hogy valamennyi szakkönyvtárnak aktiv információs tevékenységet kell kifejlesztenie, tekintetbe nem véve a másutt végzett tájékoztatási munkát. Valamennyi szakkönyvtárnak meg kell oldania állománya korszerü feltárását és rendelkezésre bocsátását, az állomány használatát segitő eszközök előállitását, a másutt előállitott információs anyagok transzmisszióként történő elterjesztését, esetleg azok adaptálásával fokozniok lehet a saját állomány információinak hasznosithatóságát. Specializált profilu intézményekben müködő szakkönyvtáraktól megkivánható a fenntartó intézmény feladatainak megoldását segitő belső információszolgálat kifejlesztése is. Aktiv országos méretü információs tevékenység kibontakoztatása azonban csak jelentős szakirodalmi bázissal, munkaszervezettel biró nagykönyvtáraknál, másfelől olyan belső szakkönyvtáraknál célravezető, amelyek fenntartó intézménye központi szerepet tölt be egy-egy diszciplina, ágazat vagy szakterület kutató, illetve gyakorlati tevékenységében.

Az információellátásba való bekapcsolódás, illetve a tájékoztatási tevékenység fejlesztése speciális feladatot jelent a gazdasági profilu szakkönyvtárak számára. Használóik ugyanis - szakirodalmi igényeiket és azok kielégitésének módjait tekintve - különböznek más társadalomtudományok szakembereitől. A gazdaságirányitó szervek, a termelő és kereskedelmi tevékenységet folytató üzemek és vállalatok gazdasági információigénye közelebb áll a müszaki fejlesztéssel, termelési technológiával stb. kapcso-

latos információigényekhez, mint a társadalomtudományok információszükségleteihez. A gazdasági információigény kielégítése közvetettebb módon kapcsolódik a szakirodalomhoz (még ha arra támaszkodik is), mint a történészé. Egy vállalati üzemgazdásznak ugyanugy komplex, a szakterülete legujabb eredményeiről átfogóan és gyorsan tudósító információkra van szüksége, mint az ugyanott dolgozó üzemmérnöknek. Ezeket nem ugy szerzi meg, hogy áttanulmányozza a szóba jöhető valamennyi forrást, hanem oly módon, hogy - többek között a szakirodalomban található - uj ismeretekről nem egyszer valamely dokumentációs szolgáltatásból értesül, és nem nyul vissza minden esetben a szakirodalomhoz. Az ismeretszerzés folyamata a gazdasági gyakorlatban dolgozóknál egy sor olyan dokumentációs eszköz és szolgáltatás segitségével valósul meg, amelyek jól ismertek és beváltak az alkalmazott természettudományok terén. A társadalomtudományok közül csak a közgazdaság és a pedagógia az, ahol a müszaki és az agrártudományok terén bevált szolgáltatástipusokat honositottak meg a magyar információellátó intézmények. A többi társadalomtudományok terén még bizonyitásra vár, hogy e szolgáltatástipusok alkalmazhatók-e e szakterületeken.

A gazdasági információkat tartalmazó szolgáltatástipusok a felhasználók információhasználati szokásaihoz igazodnak. Bár merev határvonal nem huzható az egyes felhasználói kategóriák között, általánosságban mégis az mondható, hogy a kutatás-oktatás elsősorban primér szolgáltatásokra tart igényt (eredeti dokumentumok használatba adása, az ezekről szóló alapnyilvántartások - katalógusok, gyarapodási jegyzékek, annotáció nélküli bibliográfiák - rendelkezésre bocsátása). A gazdasági gyakorlatban tevékenykedők elsősorban szekundér szolgáltatástipusokat igényelnek (azaz különböző dokumentációs szolgáltatásokat, amelyek eltérő részletességgel és formában közvetitenek információkat az eredeti dokumentumokra hivatkozással). A gazdasági döntéseket szolgáló leghatékonyabb tipus az un. terciér szolgáltatás, amely erősen komplex és szintetizált, s amelyben az információ már nem azonositható a forrással. E tipus a gazdaságpolitikai döntéshozatalban dominál.

A gazdasági és az alkalmazott természettudományi információszolgálat által nyujtott szolgáltatások hasonlósága önmagában még nem elegendő bizonyiték amellett, hogy valóban azonos módon kell kielégiteni az emlitett szakterületek információigényeit. E tekintetben csak a felhasználói igények behatóvizsgálata alapján lehet megalapozott véleményt formálni. Az a tény azonban, hogy könyvtárak és nem könyvtári jellegü információs szervek a z o n o s szolgáltatástipusokat fejlesztenek ki, amellett bizonyit, hogy az utóbbiak sem tudnak másfajta szakirodalmi szolgáltatást nyujtani, mint szakkönyvtári "riválisaik".

Egy vizsgálódás során megállapitást nyert, hogy mintegy 70-féle rendszeresen megjelenő szétsugárzó hazai szolgáltatás áll a gazdasági szakterületek rendelkezésére. (Bibliográfia, cimforditással ellátott bibliográfia, annotált bibliográfia, referálólap, tömöritvény, forditás, tématanulmány, vegyes müfaju szolgáltatás.) A szolgáltatások kb. kétharmadát könyvtárak

állitják elő. Ez az arány amellett látszik tanuskodni, hogy a szakkönyvtárak igyekeznek részt vállalni a gazdasági információellátásban. De ha azt vizsgáljuk, hogy a vizsgált mintegy 40 gazdasági profilu szakkönyvtár közül mennyi végez információs munkát, azt látjuk, hogy rendszeresen 5 informál, további 11-nél pedig fejlődőben van az információs munka. A többi könyvtár hagyományos módon müködik. (A felmérés nem a kooperációs kört vette alapul, hanem országos ellátási feladatokat végző és belső szakkönyvtárakat egyaránt.)

KÖZGAZDASÁGI INFORMÁCIÓELLÁTÁSI MODELLEK

Az információellátás erőteljes fejlesztését mint fő célt alapul véve három modell képzelhető el a gazdasági információszolgáltatás tervszerübbé tétele terén. Bármelyik modell - vagy akár ezek kombinációja - valósul meg, a szakkönyvtáraknak fokozódik a szerepe.

1. MONOCENTRIKUS MODELL. - Ez a modell feltételezi egy igen nagy, a szakirodalom csaknem teljességére kiterjedő gyüjteménnyel rendelkező könyvtár létét, kiterjedt információs tevékenységét, az interdiszciplináris tájékoztatás lehetőségeinek kiaknázását. Ebben a modellben az irodalmat közvetlenül felhasználó kutatóhelyeken, tanszékeken, különféle intézményekben csupán kis, kizárólag belső célokat szolgáló, napi szükségleteket kielégitő könyvtárak müködnek. Ezek önálló információs tevékenységet nem fejtenek ki, csupán közvetitik és jó esetben adaptálják a központi könyvtár szolgáltatásait. E rendszer előnye a rendkivül széles bázison nyugvó tájékoztatás, hátránya a specializáltság korlátozott volta. Ez a fajta szervezet elsősorban a tudományos kutatás igényeinek kielégitésére alkalmas. E modell jelen van a magyar közgazdasági könyvtárügyben is, pl. ez jellemzi a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem belső információs rendszerét. E modell azonban a magyar közgazdasági könyvtárügy történelmileg kialakult és jelenleg adott rendszere keretében országosan - figyelembe véve a differenciált igényeket - nem érvényesülhet.

2. POLICENTRIKUS MODELL. - E modell feltételezi, hogy a tudományág területén több olyan könyvtár is létezik, amely országos viszonylatban is jelentős gyüjtési és információs feladatokat lát el. E könyvtárak tevékenysége közötti viszony szempontjából a policentrikus modell két változatát különböztethetjük meg.

2.a. INFORMÁCIÓELLÁTÓ KOOPERÁCIÓS KÖR. - A gazdasági információellátásban ez idő szerint még nem érvényesül olyasfajta szervezett együttmüködés, mint ami a szakirodalmi állomány gyüjtésében a kooperációs körök keretében kibontakozóban van. Indokolt, hogy céltudatos szervezőmunkával kifejlődjék az információellátásban leginkább érdekelt, arra potenciálisan alkalmas szakkönyvtárak és információs intézmények közti munkamegosztás és együttmüködés. Ez nagyjából az állománygyarapitási

kooperációs körök működési elvei alapján funkcionálna, de az információellátók körének tagjai nem lennének szükségszerüen azonosak az állománygyarapitásban együttmüködő szakkönyvtárakkal, a kooperációs körrel. Mig az utóbbinál a szakirodalmi állomány volumene, szakmai összetétele, teljessége, feltártsága stb. az irányadó szempont, az előbbieknél az információs kapacitás, illetve potenciál a döntő. Kézenfekvő, hogy a két szempont az esetek jelentős részében egyazon intézményen belül realizálható, hiszen a szakirodalmi állomány gazdagsága potenciális információs tényező, amire könnyebb ráépiteni a korszerü feltáró apparátust és az információszolgáltatást, mint ott, ahol amaz nincs meg.

Az információellátó kooperációs körben célszerü a részfeladatokat a fenntartó intézmények alapvető feladataival összhangban megosztani. Egy-egy ágazat vagy szakterület országos központja feladatait az összellátás részfeladataként látja el. A részfeladatokat ellátó információs intézmények tevékenységét a viszonylag legfejlettebb szakkönyvtár - mint információs szakközpont koordinálja, szervezi munkamegosztásukat, gondoskodik a kutatási és a gyakorlati tevékenységek számára szükséges információszolgálatok összehangolt müködéséről, irányitásával dolgozzák ki az információellátás fejlesztésére irányuló tervezeteket stb. Egyfelől tehát koordinátor, másfelől szolgáltató intézmény, amely az alapvető információs szolgáltatásokat állitja elő a szakterület számára.

Ez a varians a koordinált decentralizáció elve alapján valósul meg. Csak olyan mértékig centralizál, ameddig a központositás a tervszerübb ellátás megszervezését segiti, s csak olyan mértékig decentralizál, ameddig a decentralizáció a profilok helyes elrendeződését ösztönzi.

E szervezeti megoldásban a rendelkezésre álló dokumentumbázist és szellemi kapacitást gazdaságosan használják ki, a szolgáltatási rendszer országosan egységes, egybehangolt, a specializáció lehetőségei széles körüek. E szervezet kialakitása megköveteli az egyik, helyzeténél fogva erre legalkalmasabb intézmény szervező-koordináló szerepét. Az együttmüködés gyakorlati tapasztalatai azt mutatják, hogy ez a szerep egyfelől nélkülözhetetlen, másfelől viszont jelentős feladatokat ró az azt ellátó intézményre (többletmunkaráforditás, technikai bázis kiépitése stb.)

2.b. ÁGAZATONKÉNTI ELLÁTÁS KOORDINÁCIÓ NÉLKÜL. - Ez a megoldás annyiban hasonlit az előzőre, hogy az ellátás e variánsban is az ágazatonkénti (szakterületenkénti) elvre épül. Lényeges különbség, hogy nincs koordinátor s a munkamegosztás spontán módon valósul meg az ellátó intézmények között. Az információfelvevő piac keresletére az ellátó intézmények a felismert igények alapján előállitott szolgáltatásokkal válaszolnak, s a munkamegosztást gazdaságossági, szakmai alkalmassági stb. szempontok szabályozzák. E megoldás aligha képes az információszolgáltatás optimumainak biztositására.

3. IRÁNYITÓ ÉS ELEMZŐ KÖZPONT. - E modellben a kiinduló feltételek lényegében azonosak a 2. b. modellével, azzal a különbséggel, hogy bizonyos sulyponti feladatok megoldását egy nem szolgáltató jellegü szervező központból szervezik és finanszirozzák. Az irányitó központ müködésének feltétele, hogy jelentős pénzügyi eszközökkel rendelkezzék és képes legyen kiválasztani a legfontosabb megoldandó feladatokat. E feladatokat megbizások alapján a legalkalmasabb szakintézménnyel oldatja meg. Az egész területet érintő projekteket valósithat meg (pl. elektronikus információfeldolgozó központ), egyes részterületeken pedig kooperációt is szervezhet.

Az irányitó központ funkciója összekapcsolódhat az elemző központéval. Utóbbi, meghatározott célfeladatokra összpontositva, a szakirodalom és a szakkönyvtári szolgáltatások alapján igen szelektiv és komprimált terciér információszolgáltatást biztosit a gazdaságpolitikai döntéshozatal számára. Az irányitó és elemző funkció egybekapcsolása során a szervező-fejlesztő-finanszirozó tevékenység összekapcsolódik az információszolgáltatással, az előbbi tevékenység jelentős részben az utóbbi alátámasztására szolgál.

A könyvtárak bázisán felépülő magyar gazdasági tájékoztatási szervezet jelenlegi helyzetében átmenetet képez a policentrikus modell a. és b. változata között; törekvései a b. változattól az a. változat felé való haladás irányába mutatnak. A harmadikként emlitett modell megvalósitása, azaz az irányitó és elemző központ létrehozása kétségkivül jelentős lépés lehet a policentrikus modell szervezett változatának (2. a.) kialakitása irányában.

E dolgozatnak nem feladata a gazdasági információellátás fejlesztési részkérdéseinek vizsgálata. Csupán arra kivánja felhivni a figyelmet, hogy az átalakulóban levő gazdasági tájékoztatásügynek nélkülözhetetlen tényezője a szakkönyvtári tevékenység, amelynek tájékoztatási tevékenységbe kell átnőnie. Természetesen nem cél, hogy valamennyi szakkönyvtár saját potenciálját meghaladó fejlesztésbe fogjon. Az ażonban reális célkitüzés, hogy az adottságokat és a racionális munkamegosztás kivánalmait egyaránt tekintetbe véve kifejlesztendő tájékoztatási tevékenység kellő sulyt kapjon a szakkönyvtári munkában, és ez a tevékenység harmonikusan ékelődjék be a gazdasági szakterületek információellátásának egészébe.

A szakkönyvtárak fejlesztése tehát szorosan összekapcsolódik a gazdasági információellátás szélesitésével, az utóbbit szolgálja. Alapelvként mondható ki, hogy s z a k i r o d a l m i b á z i s u i n f o r m á c i ó e l l á t á s esetén az ellátást szakkönyvtárak vagy szakirodalmi bázissal is rendelkező (illetve azzal szervezett kapcsolatot fenntartó) tájékoztatási intézmények utján célszerü megoldani. A megoldástól függően alakul a szakkönyvtárra háruló feladat.

A mezőgazdasági szakirodalmi tájékoztatás az AGROINFORM fejlesztési tervének tükrében

GALLAI Ervin

A mezőgazdaság területén az ötvenes években indult erőteljes fejlődésnek a szakirodalmi tájékoztatás. Az Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ keretében alakultak ki a bibliográfia és a dokumentáció korszerü módszerei, szolgáltatásai. Ezek a szolgáltatások abban az időben meg is feleltek az akkori követelményeknek, kielégitették a mezőgazdasági szakirodalmi tájékoztatás iránt megnyilvánuló konkrét igényeket.

A gazdaságirányitási rendszer reformja nagyobb hangsulyt adott az információnak; ennek következtében kiszélesedett a tájékoztatási munka köre. Korábban a mezőgazdaság területén a szakirodalmi tájékoztatás döntően a kutató és oktatási intézmények felé irányult; az uj gazdasági mechanizmus előtérbe állitotta a termelés, a termelésfejlesztés igényeinek fokozottabb ellátását. A gazdaságirányitás uj rendszere nemcsak nagyobb igényeket támasztott az információ iránt, hanem a gazdaságosság, a pénzügyi szemlélet hangsulyozásával egyidejüleg nagyobb lehetőséget is teremtett a szakirodalmi tájékoztatás kiszélesitéséhez.

A MÉM Információs Központja (AGROINFORM) 1967. évi megalakulásával uj szakasz kezdődött a mezőgazdasági szakirodalmi tájékoztatásban. Az AGROINFORM jelenleg hármas funkciót tölt be: országos mezőgazdasági-erdészeti könyvtár és hálózati központ; a mezőgazdasági és erdőgazdasági dokumentáció, tájékoztatás központi szerve; az élelmiszergazdasági szaktanácsadás szervezője és központja. Az uj intézmény kibővitett funkciójának megfelelően több uj kiadvánnyal és szolgáltatással bővitette tevékenységét, gazdagitotta a termelésnek és a termelésfejlesztésének nyujtott segitséget. Noha az Intézet ismeri a népgazdaság, ezen belül a mezőgazdaság fő fejlesztési irányait s ezekből deriválja szolgáltatásait, a terv szükségesnek tartja a felhasználók igényeinek, szükségletének folyamatos vizsgálatát.

Az elmult négy esztendő tapasztalatai, a növekvő igények arra késztették az Intézet vezetőségét, hogy munkája még jobbá tétele végett több évre szóló fejlesztési tervet dolgozzon ki. A fejlesztési terv tulajdonképpen a fő irányokat meghatározó keretterv, amely magában foglalja az intézmény főbb feladatait, végrehajtásuk módját, kezdve a szakmai teendők felvázo-

lásától, az anyagi-műszaki feltételek megteremtésén, a személyi feltételek biztositásán, a bérezésen, a szociális-kulturális juttatásokon át egészen a pénzügyi gazdálkodás viteléig.

A fejlesztési terv jelentősége, hogy elvi alapot teremt a további munkához, kiszüri vagy legalábbis jelentős mértékben csökkenti annak a veszélyét, hogy a megoldásra váró feladatokat egyéni, szubjektiv elképzelések, ötletek alapján közelitsük meg.

A fejlesztési terv alapgondolata, hogy az AGROINFORM fő feladata az élelmiszergazdasági szakemberek munkájának segitése megfelelő differenciált szolgáltatásokkal. Ezért tevékenységének középpontjába az elkövetkező években is a tájékoztató munkát állitja, különös gondot forditva az ágazat termelésfejlesztésére.

E fő feladat megvalósitása érdekében a fejlesztési terv szükségesnek tartja:

- a szakszerü és korszerü dokumentumbázis megteremtését,
- a dokumentumbázis sokszempontu alapfeltárását, visszakereshetőségének biztositását,
- a konkrét igényeknek megfelelő speciális szétsugárzó tájékoztatási rendszer kialakitását.

A fejlesztési terv szerint a könyvtár szervesen hozzátartozik a tájékoztatáshoz, mert a szakszerü állománygyarapitás az alapja, a kölcsönzés, az olvasószolgálat, a szakbibliográfia pedig fontos segitője és kiegészitője a tájékoztatási munkának. Az AGROINFORM fejlesztési terve hangsulyozza, hogy az Intézet a felsőfoku képesitésü mezőgazdasági szakembereket kivánja szolgálni.

A DOKUMENTUMBÁZIS

A könyvtárak és a tájékoztatási intézmények zöme általában arra törekszik, hogy feladatának ellátásához minél szélesebb irodalmi bázissal rendelkezzék. A mezőgazdasági dokumentáció területén is találkozunk azzal a nézettel, amely azt vallja, hogy ha a társadalmi ismeretek fejlődésével lépést akarunk tartani, akkor az irodalmi bázist is a fejlődésről beszámoló irodalmi termékek növekedésével arányosan kell bőviteni.

Kétségtelen tény, hogy a szakirodalom szinte minden területen nagy ütemben növekszik; mind több és több uj folyóirat jelenik meg, s egyre bővül a más formában napvilágot látó tanulmányok, közlemények száma. A publikációk számának emelkedése azonban nem jelenti egyben az uj információ hasonló arányu növekedését; nem minden kiadvány, folyóirat hordoz ui. uj információkat. Nem szabad tehát lineárisan növelni a gyarapitást.

A beszerzés a szakirodalom növekedésével bizonyos arányban mégis nő, vigyázni kell azonban, hogy ez a relativ növekedés csak indokolt esetben következzék be.

Az egyre növekvő irodalomáradatban mind nehezebbé válik a szelekció, és nemcsak azért, mert a nagyobb állományban eleve több munkát igényel a válogatás, hanem azért is, mert ugyanazon témáról, sokszor ugyanattól a szerzőtől különböző sajtóorgánumban azonos vagy hasonló tartalmu cikk jelenik meg, s ez még tovább nehezíti, bonyolítja a válogatást. Ezért a szakirodalom-gyüjtemény állandó szélesitése és abban a válogatás fokozása alig járható ut, hiszen a szellemi és anyagi ráforditás szüntelen és egyre fokozódó növelésével jár.

A megoldást tehát más oldalról kell megközeliteni, mégpedig abból a szempontból kiindulva, hogy magát a b e s z e r z e n d ő d o k u m e n t u m b á z i s t igyekezzünk s z e l e k t á l n i. Ez a szelekció azonban rendkivül nehéz és összetett probléma. Korábban elképzelhető volt ennek a kérdésnek olyan megközelitése, hogy a központi tájékoztatási szerv csak a világ vezető folyóiratait, továbbá a hasonló természeti vagy gazdasági viszonyok között termelő országok reprezentativ kiadványait szerezze be; a világ főbb mezőgazdasági kutatásairól, termelésfejlesztési irányairól ez is képet nyujtott volna. Az utóbbi esztendőkben azonban mind több kutatóintézet, felsőoktatási intézmény, sőt a fejlettebb mezőgazdasági üzemek jelentős része is beszerzi a kutatási, termelési profiljának megfelelő fontosabb külföldi sajtóorgánumokat. E változó helyzetben módosulnia kell a központi tájékoztatási szerv állománygyarapitási politikájának, mert a kutatóintézetek és más intézmények e központi szervtől mindinkább azt kivánják, hogy beszerzésével és feltáró tevékenységével egészitse, szélesitse ki ismereteiket. Igy az a feladat hárul a központi tájékoztatásra, hogy a világ vezető szakfolyóiratain kivül az un. periferikus területek szakirodalmát is gyüjtse és tárja fel.

Az AGROINFORM fejlesztési terve szerint az állománygyarapitásban a hazai élelmiszergazdaság fejlesztése szempontjából legértékesebb szakirodalom beszerzésére kell törekedni. Ezek a követelmények csak rugalmas gyarapitási politikával elégithetők ki. A gyarapitásnak szemléletbeli változásra van szüksége, fel kell ismernie, hogy időnként változik egyes szakterületek jelentősége, bizonyos témák, problémák előtérbe kerülnek; ehhez igazodva kell végeznie gyakorlati tevékenységét. Nem a teljességre törekvés a cél, hanem a magyar mezőgazdasági kutatás és termelésfejlesztés előtt álló feladatok segitése; ennek megfelelően kell módosulnia az állománybeszerzésnek, ezért is nagy jelentőségü a szelekció.

Az AGROINFORM fejlesztési terve a dokumentumállomány problémájával kapcsolatban azt is tartalmazza, hogy "Az állománygyarapitással egyidejüleg időközönként gondoskodni kell a régebbi anyag selejtezéséről és külön kezeléséről".

A mezőgazdaság területén a szakirodalom iránti igény mind az olvasók részéről, mind a dokumentációs-tájékoztatási feldolgozás szempontjából döntően a viszonylag friss anyagra irányul, általában az utóbbi tiz esztendő szakirodalmára. Ennél régebbi irodalomra csak kivételesen van szükség. Ezért a tiz évnél régebbi anyag leválasztható. Nézetem szerint csakis egy helyesen értelmezett és rugalmasan kezelt mechanikus időrendi határvonal megállapitása teszi lehetővé a régebbi állományrész ésszerü, gyors és rendszeres leválasztását és külön tárolását.

A FELTÁRÁS

Az alkalmazott tudományok területén, igy a mezőgazdaságban is, a feltárás feladata, hogy a primér szakirodalom alapján felhivja a figyelmet az uj müvekre, eredményekre, illetve az uj szempontokat, irányokat ismertető közleményekre. A feltárás elvileg tehát csak azt igyekszik bemutatni, aminek tartalma szerint az adott szakterület fejlesztése szempontjából valamilyen értéke van. A dokumentáció egyik sarkalatos pontja szintén a szelekció. S ez érthető is, hiszen a dokumentációs, a szakbibliográfiai feltárás éppen a válogatással könnyiti meg az eligazodást az irodalom rengetegében.

Fenti meghatározás egyben megszabja a feltárandó irodalmi anyag szintjét is. A külföldi szakirodalom feltárásának a müszaki fejlesztést, a kutatás igényeit kell szolgálnia. Szeretném hangsulyozni, hogy - véleményem szerint - feltárásra, mégpedig sokszempontu feltárásra, és legalábbis indikativ referátumokra elengedhetetlenül szükség van, mert enélkül általában nem lehet megfelelő információt szolgáltatni, ennek hiányában csak igen nagy ráforditással lehet szekundér tájékoztató kiadványokat szerkeszteni, nem lehet továbbá az irodalomban található információtömeget visszakeresni; vagyis feltárás nélkül nem lehet szervezett tájékoztatási munkáról beszélni.

A feltárás történhet katalóguscédulákon, de közreadható referáló lapban is. A hazai mezőgazdasági szakirodalmi tájékoztatásban a referáló lap, ill. az időszakos bibliográfiai kiadvány terjedt el. A referáló, ill. bibliográfiai kiadvány kétségtelen előnye, hogy az országban szétszórtan elhelyezkedő mezőgazdasági kutatóintézetekben, oktatási intézményekben és más szerveknél a folyamatos tájékoztatás és az esetenkénti visszakeresés szempontjából viszonylag jól használható.

A mezőgazdasági kutatásnak, oktatásnak, termelésfejlesztésnek feltétlenül szüksége van jól szervezett dokumentációra és információs rendszerre. Irreális volna azonban feltételezni, hogy egy ilyen rendszer minden gondot megold. Bármennyire is szakszerü és mélyreható a központi tájékoztatási szerv feltáró tevékenysége, minden igényt kielégiteni nem tud. Lehetetlen

ui. központilag megitélni, hogy pl. valamely kutatónak milyen uj ismeretekre lesz vagy lehet szüksége egy bizonyos részletkérdés tisztázásához, megoldásához. A speciális kutatási témákkal kapcsolatban, amennyiben azokhoz a referáló lap nem ad kielégitő anyagot, a tudományos dolgozónak külön, egyedi tájékoztatást kell kérnie témafigyelés, bibliográfiai összeállitás vagy más szolgáltatás formájában, esetleg a referáló világlapokhoz kell fordulnia, vagy saját dokumentumtárát speciális anyagokkal kiegészitenie.

Figyelembe véve hazánk viszonylag kis területét, a külföldi mezőgazdasági szakirodalom alapfeltárását központilag célszerü megszervezni. Ez egyelőre nem is képzelhető el másképp. Mezőgazdasági kutatóintézeteink, felsőoktatási intézményeink általában nincsenek abban a helyzetben, hogy ezt a feladatot megoldják. Nem is lenne gazdaságos. Más kérdés a már feltárt anyag további tájékoztatási célu feldolgozása, céltanulmányok összeállitása stb. Ebbe már kivánatos bevonni az arra alkalmas intézményeket. Mezőgazdaságunkban a központositott dokumentációs feltárás és a részben decentralizált tájékoztató feldolgozás kiépitése látszik okszerünek.

A SZÉTSUGÁRZÓ TEVÉKENYSÉG

A szakirodalom jelentős növekedésével együtt általában növekszik az irodalmat ismertető kiadványok száma. Ez ahhoz vezet, hogy ma már sokan nemcsak irodalomáradatról, hanem szakirodalmi tájékoztatási áradatról beszélnek. Ilyen jelenség valóban mutatkozik, szétsugárzó tájékoztatási tevékenységre - legalábbis a mezőgazdaságban - mégis szükség van. Sőt egyes területeken még nagyobbra, mint eddig.

Ezért is irányozza elő az AGROINFORM fejlesztési terve a konkrét igényeknek megfelelő speciális szétsugárzó tevékenység kialakitását. Fontos ui., hogy a tájékoztatás a különböző szintekhez igazodjék. Nem uj dologról van szó, hiszen a mezőgazdasági szakirodalmi tájékoztatás eddig is figyelembe vette, hogy más információra van szüksége a kutatónak és megint másra a gyakorlati szakembernek. Mégis szükséges hangsulyozni a differenciált tájékoztatás fontosságát, azt, hogy az információ tartalmának és feldolgozásának különbözőnek kell lennie attól függően, hogy milyen rétegnek szól. Ha pedig ez igy van, akkor természetes, hogy a mezőgazdasági központi tájékoztatási szerv a mindjobban specializálódó szakembereket differenciált információval igyekszik ellátni.

A fejlesztési terv a tájékoztatás alábbi fő irányait szabja meg:

a) a felső irányitó szervek számára a közép- és hosszutávu fejlesztéshez szükséges kutatási trendeket, koncepciókat, termelési tendenciákat, korszerü technológiai eljárásokat kell ismertetni,

b) a kutatás és a felsőoktatás számára alapfeltárást kell nyujtani az értékes uj külföldi szakirodalomból, különös tekintettel a főbb hazai kutatási és fejlesztési feladatokra,

c) a termelés számára a hazai kutatási eredményeket és termelésfejlesztési elgondolásokat, a külföldi irodalomból pedig a könnyen adaptálható korszerü eljárásokat, szervezési megoldásokat kell közvetiteni.

E cél megvalósitása érdekében az AGROINFORM növelni igyekszik azon periodikus kiadványainak a számát, amelyek egy szükebb szakmai kör speciális igényét hivatottak kielégiteni. Ilyen kiadványa pl. a "Növényvédelmi Információk" c. havonta megjelenő lap, amely a termelésben dolgozó növényvédő szakmérnököknek készül, vagy az üzemi szakemberek részére a szőlészetről, borászatról speciális információkat közlő "Szőlő és Borinform" c. ugyancsak havonta kiadásra kerülő tájékoztató folyóirat. E kiadványok tartalmát, szerkezetét a megrendelők igénye szabja meg.

A speciális tájékoztatási kiadványok számának növekedése egyidejüleg visszahat a gyarapitásra és a feltárásra is. Ezeket a lapokat ui. csakis abban az esetben lehet folyamatosan és szakszerüen szerkeszteni, ha széles irodalmi bázisra és annak sokoldalu feltárására támaszkodnak.

Ugyancsak a differenciált információellátást szolgálják a különböző egyedi tematikus kiadványok, összeállitások, bibliográfiák stb. Megitélésem szerint ez a törekvés helyes. Vigyázni kell természetesen arra, hogy az ilyen jellegü speciális kiadványok tényleges szükségleteket elégitsenek ki, fontos problémák megvilágitására szolgáljanak; fennáll ui. annak a veszélye, hogy az ilyen jellegü szétsugárzó tájékoztató lapok, kiadványok elburjánzanak, s háttérbe szoritják a könyvtári, dokumentációs-tájékoztatási tevékenység alapvető funkcióit, a szakirodalmi tájékoztatás egyéb formáját, módját. Ezért csakis olyan uj tájékoztató lapot szabad inditani, amely nélkülözhetetlen valamely szakembercsoport tájékoztatására.

A KERESÉS

Noha a mezőgazdaság területén a szakirodalmi tájékoztatás még mindig döntően a szétsugárzó tájékoztatásban nyilvánul meg, mind nagyobb gondot kell forditani korszerü visszakereső rendszer szervezésére, hogy konkrét kérés esetén gyors, szakszerü választ adhassunk a feltett kérdésre.

A keresés elméletileg és elvileg legkorszerübb módja a számitógépes keresés, de az rendkivül drága; nagy beruházást igényel, és sokba kerül a gépek betáplálása, kezelése. Mezőgazdaságunk, de egész élelmiszergazdaságunk fejlettségének jelenlegi foka, a visszakeresés iránti konkrét igény

ma még nem kivánja meg ilyen drága berendezések használatát. Ezért is állapitja meg a fejlesztési terv: "A gépi kereső megoldás korszerübb, mint a hagyományos eljárások, azonban oly nagymérvü ráforditást igényel, hogy a közeljövőben még nem időszerü szélesebb körü alkalmazása." Kivánatos azonban a többféle olcsóbb gépi megoldás felhasználásával történő szolgáltatások fokozása. Jelenleg elsősorban a különböző indexek fokozottabb igénybevétele jelenthet nagy előrelépést. Távlatilag egyes területeken alapkiadvány nélküli önálló index kiadása is elképzelhető.

Az index használata az egész világon elterjed, annak ellenére, hogy szinte minden országban nagy erőfeszitéseket tesznek valamilyen számitógépes kereső rendszer létrehozására. S ez nem véletlen. Mindaddig ui., amig nem érdemes számitógépes keresést alkalmazni, a visszakeresés legcélravezetőbb módja a kézi s főleg a különféle gépi uton előállitott index.

A nagy referáló lapokhoz készülő indexekkel szemben felhozott egyik kifogás, hogy általában nagy időeltolódással látnak napvilágot. Ez a kifogás jogos. Ezért arra kell törekedni, hogy megjelenésüket meggyorsitsuk. Az ideális helyzet az, hogy a dokumentációs vagy tájékoztató kiadvánnyal együtt jelenjék meg az index; ez csak szervezési és technikai probléma.

Az indexszel szembeni leggyakoribb észrevétel, hogy nehéz benne a keresés. Ez igaz annyiban, hogy meg kell ismerni az index használatát. Ha azonban figyelembe vesszük, hogy a központi mezőgazdasági tájékoztatási szerv kiadványait a fővárostól távol fekvő helyeken használják, az indexben való keresés sokkal gyorsabb, mintha felvilágositásért a központi tájékoztatási szervhez fordulnak.

A tájékoztató munka célja mindig egy adott szakterület tájékoztatása. Ebből következik, hogy módjának és formájának a felhasználók igényeihez kell igazodni. A mezőgazdasági tájékoztatás felhasználói - mind a kutatási és oktatási intézmények, mind a mezőgazdasági termelő üzemek és vállalatok - többnyire az országban szétszórtan helyezkednek el. Ezért olyan visszakereső eszközt kell a vidéken dolgozó szakemberek kezébe adni, amellyel helyileg is képesek a szükséges irodalmat megkeresni; erre a célra egyelőre az indexek a legalkalmasabbak.

- - - - - - - - -

Csupán néhány kérdésre kivántam kitérni, mégpedig olyanokra, amelyek megitélésem szerint alapvetők és meghatározók a könyvtári és tájékoztatási munkában; e kérdések helyes eldöntésétől függ a szakirodalmi tájékoztatás fejlődésének további sorsa. A fejlesztési terv a könyvtári és tájékoztatási tevékenységnek még számos kérdését érinti; ezekkel a későbbiekben kivánunk foglalkozni, önálló cikkek és értekezések formájában.

Gondolatok a főiskolai könyvtárakról

CSOBOTH Attila

Az elmult két esztendőben jó néhány - csak látszólag formális - változás történt a magyar felsőoktatásban. Kilenc mezőgazdasági jellegü felsőfoku technikum főiskolai rangot kapott és egyuttal közülük hét kari besorolást a szakmailag és területileg illetékes egyetemekhez. Hasonló változás, illetve beolvasztás történt hét müszaki-közgazdasági felsőfoku intézménynyel. A termelési szakemberképzés bázisai (jobb fogalom hiján nevezem igy a müszaki, közgazdasági, mezőgazdasági főiskolákat) tehát átalakulóban vannak. Állandósult, szervezetileg tisztább képet mutatnak a pedagógusképző intézmények - eltekintve most az uj épületbe költözött Nyiregyházi Tanárképző (egyébként kézenfekvő) funkcióbővülésétől. A cikk irásának pillanatában 45 főiskolai jellegü intézményt tart számon a statisztika (ugyancsak figyelmen kivül hagytam az egyes főiskolák kihelyezett tagozatait, annál inkább, mert számuk és müködési helyük szinte állandóan változik).

A felsőoktatási kérdés homloktérbe kerülése a párt és a kormány 1965. évi állásfoglalásaiból következett, amelyek körvonalazták az ország korszerü szakemberstrukturáját, hozzáigazitva azt a népgazdaság intenziv fejlesztési igényeihez, az objektiv szükségletek eddiginél pontosabb kielégitésének feladataihoz. Természetes, hogy a felsőfoku képzésben bekövetkezett (és bekövetkező) változások részben a népgazdaság korszerü szakemberstrukturájához illeszkednek, részben elő is segitik annak korszerüsitését. A szükséges átalakitások időszerüvé tették a főiskolai képzés korszerüsitését, a felsőoktatási intézmények profiltisztitását, az egyetemi és a főiskolai oktatás kapcsolatrendszerének továbbfejlesztését.

A főiskolák szervezésével, müködtetésével kapcsolatos feladatok különös élességgel hozták felszinre az oktatással, neveléssel összefüggő módszertani problémákat.

Nyilvánvaló lett, hogy a tudományos-technikai forradalom eredményeként felgyülemlett óriási mennyiségü informativ anyagot az oktatás "hagyományos" módszereivel képtelenség feldolgozni, átörökiteni. Tőlünk keletre és nyugatra egyaránt kisérleteznek uj, az eddigieknél intenzivebb módszerekkel. Hazánkban is kezd teret hóditani az oktatás gépesitése, az audiovizuális technika, a programozott tanulás (a Kandó Kálmán Villamosipari

Müszaki Főiskola pl. két számitógépet is üzemeltet kizárólag oktatásra és kutatásra). Csakhogy a felsorolt területeken még a kezdeti lépéseknél tartanak (az előbbi példánál maradva: a Kandó Kálmán Müszaki Főiskolán kivül még hat - elsősorban müszaki, közgazdasági jellegü - főiskola, illetve főiskolai kar üzemeltet vagy kiván üzemeltetni számitógépet). Az ok feltételezhetően nemcsak az anyagi nehézségekben keresendő. Ugy tünik, nehéz elmozdulni a lexikális adatokra épülő, un. "egykönyves" képzés álláspontjáról. Ez utóbbit nyomósabb tényezőnek tartom annak magyarázatára, hogy a könyvtár, mint a korszerü dokumentációs rendszer egyik bázisa, mindeddig nem kapott megfelelő helyet, szerepet a főiskolai - általában az iskolai - munkában.

Marx György, az ismert fizikus, J ö v ő n k a z U n i v e r s u m c. könyvében Szent-Györgyi Albertet idézi: "Sokak szerint a... könyvek arra valók, hogy tartalmukat fejünkbe gyömöszöljük. Azt hiszem, ennek inkább ellenkezője igaz. A könyvek azért vannak, hogy a tudást bennük tartsuk, mig fejünket valami okosabbra használjuk". Az a gyanum, hogy itt és most inkább az ellenkezőjét tapasztalhatjuk. Az alább következő adatokra támaszkodva megkockáztatom a kijelentést: a főiskolák mostohagyerekként kezelik könyvtáraikat, olyannyira, hogy az adott helyzetben a magyar könyvtárügy legsürgetőbb feladatai közé tartozik a főiskolai könyvtárak státusának rendezése.

Valódi és vélt mentség, magyarázat akad szép számmal. Az emlitett anyagi nehézségek mellett - legalábbis a közeli multig - nehezitette a helyzetet a főiskolák megitélése körüli bizonytalanság; nevezetesen olyan kétségek, hogy a főiskolák vajon a középszintü oktatást meghosszabbitó szerepet vagy az egyetemi képzést segitő, a felsőfoku szakemberképzés gondjaiból magukra vállaló funkciót kapjanak. Bonyolitotta a problémát a helyes döntés végrehajtásának elhuzódása - amellett, hogy az átszervezésből adódó természetszerü gondok (magas képzettségü oktatói személyzet biztositása, megnövekedett helyigények stb.) amugy is késleltetik a folyamat egészséges ritmusának kialakulását.

Kézenfekvőnek tünhet, hogy ilyen körülmények között nem az intézményi könyvtárak fejlesztése az első és legfontosabb feladat. Ámde a könyvtárra mint eszközre (a szakirodalom használatára felkészitő, a szakmai lépéstartásra, a kutatásra, a permanens tanulásra ösztönző, a képzést, a nevelést direkt és indirekt módon segitő eszközre) feltétlenül szükség van. Létesitése, fenntartása - mégoly sulyos körülmények mellett is - nem szorulhat a főiskolai tevékenység perifériájára. Márpedig az emlitett 45 főiskolai jellegü intézmény könyvtárának pillanatnyi állapota nem tanuskodik meggyőzően ennek az ellenkezőjéről.

A 18 pedagógusképző (óvónő-, tanitó- és tanárképző) intézmény, a 11 mezőgazdasági és a 16 müszaki, illetve közgazdasági főiskola könyvtárának mindegyike dokumentálja a fenti megállapitást - kivéve a nyiregyházi tanárképzőét.

A nem egyetemi rangu felsőoktatási intézmények helyzetének felderitését célozta az a felmérés, amelyet a Könyvtártudományi és Módszertani Központ végzett a Müvelődésügyi Minisztérium felkérésére. A felmérés anyagának feldolgozása már befejeződött; ismertetését Cholnoky Győző cikke tartalmazza. E helyen röviden helyzetképet próbálok adni a főiskolai jellegü intézmények könyvtárairól.

Sulyos a helyhiány. 84 négyzetméteren nem lehet tárolni 15 000 kötetet és olvasóteremhez juttatni 2160 hallgatót, oktatót (lásd a budapesti Pénzügyi és Számviteli Főiskolát). De még 660 négyzetméteren sem lehet tárolni 119 000 kötet könyvet és olvasóterembe ültetni 2660 hallgatót (Pécs, Tanárképző Főiskola). Az előbbi nagyjából a minimum (bár néhány kisebb mezőgazdasági főiskolában és többtagozatu müszaki főiskolában még gyengébb mutatókkal is találkozhatunk), az utóbbi pedig a maximum a főiskolai könyvtárak alapterületi ellátottságát illetően. (Ezek 1971., ill. 1972. évi adatok, amint az alább következők is.) A többiek a legalsó és a legfelső érték között ingadoznak, zömükben az előbbihez közelitve.

Semmivel sem kisebbek a személyzettel, főként a szakképzett könyvtári munkaerőkkel kapcsolatos gondok. A 16 müszaki és közgazdasági főiskola könyvtárából mintának vettem nyolcat. A kiemelt könyvtárak összesen 25 dolgozót foglalkoztatnak, átlagban tehát hármat! Az összes dolgozók 60 %-a középfoku, 30 %-a alapfoku és csak 10 %-a felsőfoku végzettségü. Még szomorubb a kép a mezőgazdasági könyvtáraknál. A tizenegyből szintén nyolcas mintát véve az összes dolgozók száma 11, átlag: 1,3! Az összes foglalkoztatottból kb. 25-25 %-os arányban részesednek a felső-, a közép-, az alapfoku képzettségüek és a szakképesités nélküliek! Látszólag elüt a többiektől a pedagógusképző intézmények könyvtárossal való ellátottsága, kivált a tanárképzőké (lám, a régebbi intézményekben lassan polgárjogot nyernek a könyvtárak): a négy könyvtár - a legnagyobb nyiregyházi kivételével - összesen 28 dolgozót alkalmaz, átlagban tehát hetet. De: az összes dolgozó 43 %-a szakképzettség nélküli (nyilván az alacsony fizetésből adódó fluktuáció miatt is)! Halványabbak az óvónő- és tanitóképzők könyvtári mutatói: a 14 intézmény (beleértve a Mozgássérültek Nevelőképző és Nevelőintézetét is) összesen 35, átlagban tehát 2,5 könyvtári dolgozót foglalkoztat, ezeknek "csak" 30 %-a szakképesités nélküli!

Összehasonlitási alapul még néhány átlagot: hazánkban 1971-ben, lekerekitve, 38 000 főiskolás diák tanult, az intézmények hallgatói átlaga tehát 840 (ezen belül a négy tanárképzőé - Nyiregyháza nélkül - 1880). A legjobb esetben is 7:1880 az arány, azaz minden könyvtárosnak 270 hallgatót kellene ellátnia, ismétlem: csak hallgatót. Ez képtelenség!

Sajnos, hasonlóan rosszak az állománygyarapitási adatok. Az Ybl Miklós Épitőipari Müszaki Főiskola budapesti Epitőipari Kara (az elmult tanévben még önálló felsőfoku technikum) mindössze 50 000 Ft-ot költ dokumentumok beszerzésére. Ez az összeg (a hazai müszaki szakkönyvek mérsékelten számitott átlagárával kalkulálva) kb. 710 kötet könyv beszerzését teszi lehetővé. A relative jobban ellátott pedagógusképző intézmények könyvtárai

összesen 1 504 000 forintot költöttek gyarapitásra, ami - ha a szépirodalmi müvek átlagárát is beleszámitom - kb. 1460 cim megvásárlására elegendő. Ugyanakkor kiadóink csak könyvből 5536 cimet jelentettek meg (ezen belül a tudományos, ismeretterjesztő és szakmai irodalom aránya 32 %). Tessék végiggondolni: hogyan lehet ilyen összegből frissen tartani az állományt (még akkor is, ha számolunk a második és többszöri kiadásokkal!), beszerezni a szükséges többespéldányokat, az egyéb dokumentumfajtákat, támogatni az oktatást, a kutatómunkát, válogatni a nemzetközi szakirodalomból, folyóiratokat rendelni stb.?! Talán mégsem járok messze az igazságtól, ha a bajok forrását a helytelen szemléletben keresem, hiszen az állománygyarapitásra fordítható összegek a főiskolák kiadásainak alig 1 %-át adják.

A megoldás, a kibontakozás egyik lehetőségét - legalábbis müködési feltételeit illetően - talán a Nyiregyházi Tanárképző Főiskola uj könyvtára jelezheti. A főhatóság és a fenntartó összefogásából kialakitott és szeptemberben felavatott könyvtár közel 1700 négyzetméteren, 25 dolgozóval, 120 000 dokumentummal, napi 13 órán keresztül áll a potenciális használók rendelkezésére. Ez esetben maguk a számok, a többiekéhez viszonyitott arányaik is sokat jelentenek. Pontosabban: a legtöbbet - a szemlélet változását, a főiskolai könyvtárügy problémáinak megoldási tendenciáját, végső soron fejlődésének biztositékát.

Adatok a főiskolai könyvtárak helyzetéről

CHOLNOKY Győző

A felsőoktatási rendszer valódi korszerüsitése elképzelhetetlen jól felszerelt könyvtárak nélkül. Ez a követelmény nemcsak az irodalomhasználat terén már hagyományokkal rendelkező egyetemi (főképp tudományegyetemi) könyvtárakra értendő, de legalább ilyen sullyal a felsőfoku technikumokból, szakiskolákból főiskolai rangra emelkedett intézmények könyvtáraira is. A képzéssel, kutatással való kölcsönhatásában ugyanis ezeknél az intézményeknél igen jelentős szerepe van a könyvtár aktivitásának, hiszen az oktatók folyamatos továbbképzésének elősegitése az ujonnan létesitett főiskolákban a könyvtáros szempontjából nem csekély feladat (az oktatók többsége néhány éve még - bár helyileg ugyanott - alacsonyabb szinten tanitott).

A tények (ti. a felmérés adatai) egyértelmüen azt mutatják, hogy a főiskolai könyvtárak többsége alkalmatlan funkcióinak betöltésére, az oktatás,

kutatás megnövekedett igényeinek kielégitésére (nem egyedülálló a 100 m^2 alatti könyvtári alapterület, a 10-20 fő befogadására alkalmas "olvasóterem" és az egy fős "személyzet"). Ebben a helyzetben a könyvtárügy illetékeseinek halaszthatatlan feladata egy kötelező érvényü, szakmailag megalapozott jegyzék közreadása, amelynek alapján megmondható pl. az, hogy a hallgatók, oktatók adott száma, az oktatási tematika alapján mekkora könyvtári alapterület, állománygyarapitási keretösszeg és hány könyvtáros alkalmazása indokolt. Ezt mind az oktatásügy, mind a könyvtárügy érdekei megkövetelik.

A normativarendszer kialakitásában természetesen nem hagyatkozhatunk csupán a hazai és külföldi szakirodalom ajánlásaira; az ellátottság neuralgikus pontjainak, a rendszer speciális vonásainak (a közép- és felsőszintü oktatás igényeinek együttes kielégitése stb.) felderitése az előkészités időszakában elemző helyzetfelmérést igényel.

E helyütt néhány olyan összefüggést mutatunk be a felmérés anyagából, amely hasznos lehet a normativák kialakitásához.

A FELMÉRÉS SZEMPONTJAI

Az 1972 szeptemberében kezdődő felmérésbe (interju, és önfényképezés) az alábbi felsőoktatási intézmények könyvtárait vontuk be (zárójelben a könyvtár kódszáma a mellékelt táblázatokban):

Tanárképző főiskolák: Pécs (1), Szombathely (2), Eger (3), Szeged (4), Nyiregyháza;

Mezőgazdasági főiskolák: Kaposvár (5), Debrecen, Gyöngyös (6), Hódmezővásárhely (7), Nyiregyháza, Nagykanizsa (8), Keszthely (9);

Müszaki és közgazdasági főiskolák:Dunaujváros (10), Pécs (11). - Budapesten: Közlekedési és Távközlési Müszaki Főiskola (12), Ybl Miklós Müszaki Főiskola (13), Pénzügyi és Számviteli Főiskola (14), Kereskedelmi és Vendéglátóipari Főiskola.

December közepéig a kódszámokkal jelölt 14 könyvtártól kaptunk anyagot (kérdőiv, elemzőlap az önfényképezésről).

Az elemzés bizonylatai közül a kérdőiv az ellátottság, az elemzőlap pedig a munkaszervezés szinvonalát jelző adatok kimutatására szolgál. Az utóbbira vonatkozó 2. és 3. mellékletünkben csak 6 könyvtár adatai szerepelnek, mivel a 14 közül 7 egyszemélyes (illetve egy könyvtárossal és egy adminisztrátorral müködik), 1 pedig csak becsült adatokat közölt. A könyvtárosok napi munkájuk elemzését egy előzetesen összeállitott müveleti jegyzék (kataszter) segitségével végezték el 3 alkalommal, alkalmanként 3 napont át. A mérhető munkáknál kimutatták a teljesitményt és az időszükségletet is.

ELLÁTOTTSÁGI MUTATÓK
(lásd az 1. mellékletet)

A könyvtárak finanszirozásának szinvonalát jelző értékmutatók közül a legfontosabbak:

- "a könyvtári költségvetés hányada a főiskolai költségvetésben" (átlag 1,23%, szélső értékek 1,9 és 0,8%),
- "egy hallgatóra és főiskolai alkalmazottra jutó állománygyarapitási összeg (átlag 214,8, szélső értékek 1312,0 és 45,9 Ft).

Az értékmutatók önmagukban sem adnak okot derülátásra. A helyzet még sulyosabb, ha figyelembe vesszük, hogy a vizsgált könyvtárak közül csak 5 rendelkezik külön költségvetési kerettel (feltehető, hogy a többi sem élvez magasabb szintü ellátást), a második mutatót tekintve pedig az 1312 Ft-os szélső érték egyedi eset. Az adatsor nagyságrend szerint következő értéke ugyanis 254,0 Ft, az átlag pedig a kiugróan magas érték nélkül 123,3 Ft.

A naturális mutatók közül - az összképet figyelembe véve is - egészen mostoha állapotokra utalnak az alábbi adatsorok:

- "egy hallgatóra és főiskolai alkalmazottra jutó könyvtári alapterület" (átlag 0,2 m^2/fő, szélső értékek 0,43 és 0,05 m^2/fő)
- "olvasótermi férőhely a hallgatók és alkalmazottak számának %-ában (átlag 4,1%, szélső értékek 7,1 és 1,0%),
- "egy könyvtáros által ellátandó hallgatók és alkalmazottak száma" (átlag 522 fő, szélső értékek 168 és 1913 fő).

Ugy véljük, nem követtünk el hibát, amikor a hallgatók számán nemcsak a nappali, hanem az esti és levelező hallgatókat is értettük, a használók másik csoportjánál pedig figyelembe vettük a nem oktató főiskolai alkalmazottakat is. Felelőtlenségnek érezzük ugyanis a nem nappali hallgatók valóban hátrányos helyzetét konzerválni, a nem oktató főiskolai alkalmazottakat pedig kirekeszteni a könyvhasználatnak abból a szintjéből, amely a vállalatok, intézetek esetében adott.

A MUNKASZERVEZÉS SZINVONALÁNAK MUTATÓI
(lásd a 2. és 3. mellékletet)

A munkanaplók adatainak feldolgozása révén a következőkre vártunk választ:

1. Megfelelő-e a vizsgált könyvtárak munkaerőösszetétele?
2. Funkcionálhatnak-e a munkanormák a jelen helyzetben a könyvtárvezetés, szervezés segédeszközeiként?

1. melléklet

A FŐISKOLAI KÖNYVTÁRAK ELLÁTOTTSÁGÁNAK MUTATÓI 1971-ben

	Könyvtárak														
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	Átlag
A könyvtár költségvetési kerete, béralap nélkül (1000 Ft)	677	110	...	...	146	...	...	...	593	...	...	...	...	150	
Állománygyarapítási keret (1000 Ft)	220	95	230	110	105	46	70	36	420	74	200	130	50	125	
A könyvtári költségvetés a főisk. költségvetésének %-ában	1,7	1,3	11	...	1,0	...	...	...	1,9	0,7	...	...	...	0,8	1,23
Egy hallgatóra és főisk. alkalmazottra jutó állománygyarapodási keret (Ft/fő)	71	166	56	46	135	104	180	118	254	55	1312	229	...	65	215 (133)
A gyarapodás egységére jutó összeg (Ft)	39,2	67,3	59,0	21,5	100	35,4	47,0	36,2	25,6	51,8	61,7	80,0	27,9	57,0	50,7
A könyvtár alapterülete (m^2)	661	244	200	45	63	144	106	73	168	284	394	169	183	104	
Olvasótermi férőhelyek száma	32	36	76	...	20	20	12	20	...	90	60	40	38	29	
Egy hallgatóra és főisk. alkalmazottra jutó könyvtári alapterület (m^2/fő)	0,21	0,43	0,05	...	0,08	0,32	0,3	0,24	0,1	0,2	0,13	0,3	...	0,05	0,2
Olvasótermi férőhely a hallgatók és alkalmazottak számának %-ában	1,0	6,3	1,9	...	2,6	4,5	3,1	6,6	...	6,6	4,0	7,1	...	1,5	4,1

1. melléklet (folyt.)

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	Átlag
Egy könyvtári alkalmazottra jutó munkaterület (m^2/fő)	10,2	...	8,0	...	...	...	...	12,0	9,0	6,3	1,33	21,0	...	42,3	13,8
Az állomány (1000 könyvtári egységben)	127	27	107	128	118	13	14	11	57	18	21	6	...	16	
Az állomány gyarapodása (kötet)	8386	1411	3899	5112	1051	1333	1491	994	17251	1433	3242	1720	...	2194	
Főfoglalkozású könyvt. alk. száma	9	3	6	9	1	1	1	1	5	6	9	1	2	1	
Egy könyvt. alk. által ellátandó hallgatók és oktatók	34	191	682	455	777	444	389	304	331	226	168	567	...	1912	522
Egy könyvtárosra jutó beiratkozott olvasó	182	152	256	297	330	179	195	174	249	114	101	238	256	800	266
Egy könyvtárosra jutó kölcsönzés	7545	6080	964	1670	11179	5200	6595	2495	3691	1249	1222	1124	2500	...	3962
Egy könyvtárosra jutó könyvtárlátogató	6464	2915	7206	1191	9900	2300	4090	2665	4100	1714	2893	3500	1500	...	3880
Átlagbér (1000 Ft/év)	...	23,8	26,2	...	57,4	58,7	26,5	26,4	34,4	25,0	17,1	22,6	20,5	...	30,8
Heti nyitvatartási idő (óra)	47	33	59	48	30	48	44	31	34	...	24	50	62	42	42
Katalógusok száma	5	6	2	2	3	2	2	2	8	4	2	2	2	1	
Tájékoztató szolgáltatásokban feldolgozott cikkek száma	4200	1200	...	...	...	000	...	650	...	2000	2500	...	...	...	

2. melléklet

A NORMÁZHATÓ MÜVELETEK KÉPZETTSÉG IRÁNTI IGÉNYE[x] ÉS A MUNKAIDŐALAP TÉNYLEGES MEGOSZLÁSA A KÖNYVTÁROSOK SZAKKÉPESITÉSE SZERINT[xx]

	KÖNYVTÁRAK					
	1.	2.	3.	9.	10.	11.
1. A teljes müveleti időszükségletből ffoku	10,2 %	15,1 %	75,7 %	11,2 %	15,1 %	25,9 %
A teljes létszámból felsőfoku	12,5 %	25,0 %	16,7 %	20,0 %	20,0 %	0,0 %
Különbség	+ 2,3	+ 9,9	- 59,0	+ 8,8	+ 4,9	- 25,9
2. A teljes müveleti időszükségletből kfoku	69,8 %	82,8 %	12,6 %	83,9 %	71,6 %	62,5 %
A teljes létszámból középfoku	50,0 %	25,0 %	33,3 %	60,0 %	20,0 %	33,3 %
Különbség	- 19,8	- 57,8	+ 20,7	- 23,9	- 51,6	- 29,2
3. A teljes müveleti időszükségletből szakképzetlen	20,0 %	1,9 %	11,7 %	4,9 %	13,3 %	1,6 %
A teljes létszámból szakképzetlen	37,5 %	50,0 %	50,0 %	20,0 %	60,0 %	66,7 %
Különbség	+17,5	+ 48,1	+ 38,3	+15,1	+ 46,7	+ 65,1

x pl. ffokuaknál: $\frac{\text{ffoku szakképesitést igénylő, normázható müveletek időösszege}}{\text{normázható müveletek időalapja}} \times 100$

xx $\frac{\text{ffoku szakképesitéssel biró könyvtárosok időalapja}}{\text{a teljes létszám munkaidőalapja a vizsg. időszakban}} \times 100$

AZ ÖSSZEHASONLITÓ MÜVELETEK STATISZTIKAI IDŐNORMÁI 6 KÖNYVTÁRBAN

müveletek	könyvtárak					
	1.	2.	3.	9.	10.	11.
Egyedi leltár	5,6	8,6	...	...	2,7	2,8
Csoportos leltár	0,9	1,8	...	...	...	...
Osztályozás	8,1	...	12,0	9,1	2,8	8,4
Cimleirás	6,0	7,6	16,0	15,2	...	12,0
Cimleirás-revizió	0,5	...	...	2,8	...	...
Kölcsönzés, visszavétel adminisztr.	2,9	1,7	2,4	2,7	1,8	5,3
Beiratkozás adminisztr.	4,7	...	...	2,0	5,0	...
Könyvek előhozása, visszavitele (rakt.)	2,9	0,6	...	...	0,6	1,3
Cédulák szétosztása	0,5	...	0,6	2,1	...	...
Cédulák beosztása (betürendes kat.)	1,2	...	...	...	0,8	0,9
Sokszorositandó cédulák számának kijelölése	0,7	...	0,6	2,1	...	...
Átlagos müveletszám	4,3	3,7	2,0	4,4	3,5	5,0
Normázható müveletek aránya (%)	49,5	40,2	...	...	23,6	...

Első kérdésünkre, ugy hisszük, egyértelmü - de korántsem megnyugtató - választ kaptunk. A módszer az volt, hogy a könyvtárban végzett müveleteket képzettség iránti igényük szerint csoportositottuk, és a belőlük adódó időmennyiséget szembeállitottuk a könyvtárosok munkaidőalapjával, külön csoportot képezve a felső- és a középfoku könyvtárosok, valamint a képzetlenek munkaidőalapjából. Ilyen irányu eddigi vizsgálataink - főképpen az "A" tipusu tudományos könyvtárakban - arra engedtek következtetni, hogy a szakemberellátásban elsősorban a középfoku könyvtárosoknál mutatkoznak hiányok, a felsőfokuakkal való ellátottság mennyiségileg megfelelő.

A most vizsgált főiskolai könyvtáraknál nem teljesen ez a helyzet. A 3. és a 11. sz. könyvtárban felsőfokuakból is hiány mutatkozik (ld. a 2. mellékletet), sőt az utóbbiban nincs felsőfoku könyvtári képesitésü dolgozó. A felsőfokuak esetében az összevetés (ti. a képzettségi szükséglet és a tényleges képesités) tulajdonképpen kedvezőbb képet mutat a valóságnál, hiszen csak a normázható müveleteket vehettük figyelembe. A felsőfoku képzettséget igénylő munkák viszont nem normázhatók, a munkaidőalapot ennek ellenére növelnünk kellett a vezető munkaidejével (mivel részt vesz a feldolgozó, olvasószolgálati munkában).

Egészen megdöbbentő a helyzet a képzetleneknél: mindegyik könyvtárban többen vannak a szükségesnél, sőt olyan könyvtár is akad, ahol alapfoku "képesitésü" végzi a szakozást, a cimleirást pedig képzetlen!

A munka normázhatóságára irányuló vizsgálatunkat a következő szakaszokban végeztük el:

A beküldött munkalapok adataiból különválasztottuk a normázható müveleteket (pontosabban ezek időszükségletét és a teljesitményt), kisérletképpen statisztikai időnormákat számitottunk, majd az összehasonlitó müveletek időnormáit összefüggésbe hoztuk a normázható müveletek arányával és az egy könyvtáros által végzett müveletek átlagos számával (3. melléklet).

Megnyugtató képet tulajdonképpen csak két könyvtárnál, az 1. és 2. jelzésünél (mindkettő pedagógiai) kaptunk. Mint a mellékletből is kiderül, a normavégzés szinvonala megfelel a munkaelemzés mélységének, a normázható müveletek aránya alapján képzett sorrend mindenesetre ezt a feltételezésünket igazolja. Az 1. sz. könyvtárban ugyanis ez az érték 49,5, a 2. sz.-ban 40,2%, a harmadik még elfogadható szinten müködő, 10. sz. könyvtárban pedig 23,6 %.

Az "egy dolgozó által végzett normázható müveletek száma" mutatóból a feldolgozás első menetében távolabbi következtetéseket sajnos nem vonhatunk le.

Elméletileg teljesen nyilvánvaló, hogy a munkaszervezés (többek között) akkor jó, ha a dolgozók viszonylag kevés fajta és azonos szintü müveletet végeznek.

Ilyen alapon a 3. sz. könyvtár munkája lenne a legjobban szervezett, hiszen egy dolgozó mindössze kétféle normázható müveletet végez, és az 1. számué a leggyengébben, mert e mutató értéke itt 3,4. Csakhogy a 3. sz. könyvtár alacsony mutatója nem a racionális munkaelosztásra utal, hanem éppen ellenkezőleg arra, hogy a müveletek igen kis hányadát képesek elhatárolni időszükséglet és teljesitmény (normázhatóság) szerint, mig az 1. sz. könyvtárban erre határozott törekvés mutatkozik. A jelen helyzetben - megfelelő anyagi ellátás hiján - ettől a könyvtártól több nem várható.

ÖSSZEGEZÉS

Az adatok elsődleges feldolgozása során nem törekedhettünk komplexitásra a könyvtárak ellátottságát illetően, csupán arra, hogy néhány alapvető mutató tekintetében összehasonlitási alapot teremtsünk a nemzetközileg elfogadott normativákkal (a könyvtári költségvetés hányada a főiskolai költségvetésben, egy hallgatóra és főiskolai alkalmazottra jutó könyvtári alapterület stb.)

A munkaszervezés szinvonalát jelző mutatókkal elsősorban a munkaerő-ellátottság állapotát kivántuk érzékeltetni, továbbá azt, hogy a munkanormák alkalmazásának a feltételei mennyiben vannak adva a jelen helyzetben.

Mint láttuk, a főiskolai könyvtárak helyzetéről nemcsak a fenti viszonyszámok, hanem az alapvető abszolut számadatok is elszomoritó képet mutatnak.

Elegendő talán csak a 202 m^2-es átlagos alapterületre (szélső értékek 45 és 661 m^2), a 38 fős átlagos olvasótermi férőhelyre (12 és 90 fő) és az 52 000 kötetes átlagos állományra (6 és 127 ezer) gondolnunk.

A komplex normativarendszerre épülő főiskolai könyvtári modell összeállitásához a továbbiakban elsősorban maguknak a főiskoláknak mint szervezeteknek az elemzése szükséges. Az oktatás és a kutatás információigényei, valamint a prognosztizált hazai és külföldi szakirodalmi termés és átlagárak határozzák meg ugyanis a könyvtár jövőbeni legfontosabb ellátási és fenntartási irányszámait; ettől függ pl. a kivánatos gyarapitási keretösszeg, a tároló kapacitás, a feldolgozó, tájékoztató munka volumene és összetétele, azaz a kivánatos könyvtári létszám.

A Közlekedési és Távközlési Műszaki Főiskola könyvtárának feladatterve

TABICZKY Zoltánné

A FŐISKOLA SZERVEZETE ÉS MÜKÖDÉSE

A Közlekedési és Távközlési Müszaki Főiskola az üzemmérnökök képzésére a közelmultban létrehozott müszaki felsőoktatási intézmények egyike. A müszaki felsőoktatási intézmények között elfoglalt helyét részben ez a tény határozza meg. Befolyásolják tevékenységét és kivánatos fejlődésének irányát azok az elvárások is, amelyek az MSZMP Központi Bizottságának tudománypolitikai irányelveiből, valamint az állami oktatás helyzetéről és fejlesztésének feladatairól hozott határozatából a müszaki felsőoktatási intézményekre vonatkoznak.

Az üzemmérnökképzésnek Magyarországon nincsenek előzményei; erre a célra uj iskolatipust kell kialakitani. Ezért a főiskolán folyó tevékenység egyik fontos tényezője a közlekedési és távközlési üzemmérnökképzés oktatási és nevelési célkitüzéseinek megfogalmazása és a cél eléréséhez szakmailag és pedagógiailag leghatékonyabb módszerek kidolgozása.

A főiskola Magyarország harmadik legnagyobb ipari gócpontjának, Győrnek, első müszaki felsőoktatási intézménye lesz. Oktatási szakiránya a városra elsősorban jellemző iparágakkal rokon. Ez azt jelenti, hogy végzős hallgatóinak nagy százaléka Győrött munkaalkalmat is talál majd.

A város adottságainak és az uj intézmény tevékenységének összhangja, ami ebből a koncepcióból kicsendül, a gyakorlatban még nincs meg.

A főiskola már müködik: olyan, korábban önálló oktatási intézmények tartoznak szervezetébe, amelyek a Győrbe költözésig egymástól távol, a korábbi keretek között folytatják tevékenységüket, mivel az uj épületek - kiemelt beruházásként - csak most nőnek ki a földből.

A főiskola oktatási egységei és ezek elhelyezése a következő:

Közlekedés-épitési Kar	Budapest
Gépjárműközlekedési Tagozat	Budapest

Távközlési Tagozat	Budapest
Vasuti Közlekedési Tagozat	Szeged
Müszaki-oktató Szak	Győr

A valóságos helyzetképhez tartozik még, hogy a Budapesten müködő három oktatási egység is három különböző helyen müködik.

Az elnevezések nagyjából már az oktatási szakirányról is felvilágositást nyujtanak. A fent közöltekhez még hozzáfüzöm, hogy a Közlekedés-épitési Karon a vasutépitési, utépitési és hidépitési szakon kivül vasutgépész szak is müködik, és hogy a főiskola végleges szervezetébe Jármügyártó Kar is tartozik majd. A Müszaki-oktató Szak jelenleg a szakközépiskolai gyakorlati müszaki tárgyak szakoktatóinak pedagógiai képzését végzi, de későbbi feladata a müszaki tanárképzés lesz.

A főiskolán már most is folynak az oktatási szakiránnyal összhangban álló kutatások. A Tudománypolitikai Irányelvek célkitüzéseinek érvényesülése ezen a téren további fejlődést tesz lehetővé.

A FŐISKOLA KÖNYVTÁRA

Könyvtárunknak mint főiskolai könyvtárnak tevékenysége a fenntartó intézmény tevékenységéhez kapcsolódik. A könyvtári feladatokat és célkitüzéseket tehát elsősorban a főiskola feladatai és célkitüzései szabják meg.

Az, hogy a főiskola á t m e n e t i körülmények között müködik, a jelenlegi könyvtári szervezetre és tevékenységre is rányomja a bélyegét. Az egyes oktatási egységekhez külön könyvtárak tartoznak - a kari könyvtár, a tagozati könyvtárak és a Müszaki-oktató Szak könyvtára -, amelyek az illető részlegek szakirodalom-ellátásáról gondoskodnak. Ez a távolságok miatt egyelőre másképp nem oldható meg. Az átmeneti időszakban, tehát a Győrbe költözésig, a könyvtárak munkáját a könyvtárvezető szakmailag fogja össze.

Az adott helyzetben tehát rendkivül fontos volt a jövőbe mutató könyvtári feladatterv világos, egyértelmü megfogalmazása. A könyvtári feladatterv az a viszonyitási alap, amelyhez jelen tevékenységünket mérnünk kell és amely a fejlődés utját megmutatja.

A KÖNYVTÁRI FELADATTERV

A könyvtári feladatterv kidolgozásánál abból indultunk ki, hogy az uj tipusu felsőoktatási intézmény számára uj tipusu könyvtárat kell szervezni. A kialakitandó uj könyvtártipus jellegét a főiskolán folyó tevékenységekhez

kapcsolódó könyvtári szolgáltatások elemzése alapján fogalmaztuk meg. Arra törekedtünk, hogy a könyvtár, a hagyományos gyüjtő és megőrző szerepből kilépve, a korszerü tájékoztatási módszerek és szolgáltatások alkalmazásával az oktató-nevelő és kutató munka aktiv részese legyen.

1. A KÖNYVTÁR ÉS A HALLGATÓK

A hallgatók esetében a könyvtár

- biztositja a tanulásukhoz szükséges könyvtári anyagot,
- szolgáltatásaival támogatja önálló munkájukat,
- elősegiti általános müvelődésüket.

1.1 A hallgatók részére történő szerzeményezés szempontjai

A könyvtár állandóan figyelemmel kiséri a képzési célkitüzéseket, tanterveket, tantárgyprogramokat. Ezekből és más forrásokból - elsősorban az oktatóktól szerzett információk alapján - a hallgatók rendelkezésére bocsátja a közvetlenül tanulási célokat szolgáló müveket (kötelező és ajánlott irodalom).

A könyvtár szem előtt tartja, hogy a tanulmányi célu gyüjteményben fontos szerepe van az alapfoku bevezetéseknek, a kézikönyveknek.

A szakmai fejlődéssel a közvetlen és élő kapcsolatot nem annyira a könyvujdonságok, hanem sokkal inkább a szakfolyóiratok cikkei jelentik. A könyvtár - az oktatókkal együttmüködve - arra törekszik, hogy a hallgatók figyelmét felhivja legalább a magyar nyelvü szakfolyóiratok cikkanyagára.

1.2 A hallgatók önálló munkájának támogatása

Az egyetemeknek és főiskoláknak a társadalom számára korszerüen képzett szakembereket kell nevelniük. Az uj ismeretek azonban olyan gyors egymásutánban és olyan tömegesen jelentkeznek, hogy a tananyag terjedelemben nem tudja követni a tudomány és technika vivmányait. A tárgyi ismeretek áradata helyett ezért a helyes szemléletre, a tudományos gondolkodásra való nevelést kell az oktatási intézmények tevékenységének középpontjába helyezni.

A tudományos gondolkodásra szüksége van minden müvelt szakembernek; a munkahelyi feladatok egy része ugyanis olyan, amely a szakember számára egyénileg esetleg uj. Az ilyen feladatok megoldásakor a szakember önállóan birkózik meg a nehézségekkel, tehát szubjektive ujat alkot.

A könyvtár a tudományos gondolkodásra való nevelés egyik központja. Ahogy a jól felszerelt laboratórium a szakmai gyakorlat tanmühelye, ugy a diplo-

mamunka, a pályamunkák és az oktatás folyamán felmerülő egyéb - önálló munkát kivánó - feladatok megoldásánál a könyvtár egész állományával, katalógusrendszerével és tájékoztató szolgáltatásaival a hallgató rendelkezésére áll, ily módon a tudományos gondolkodásra való nevelésnek fő eszköze.

Fontos, hogy az oktatók gondosan előkészitett terv alapján egyre több önálló munkát kivánó feladatot épitsenek be az oktatás menetébe. A könyvtár pedig velük együttmüködve szerezze be a megoldáshoz szükséges szakirodalmat.

A hallgatók önálló munkájának támogatásával a könyvtár már szakkönyvtári szolgáltatásokat nyujt, és ezzel szervesen bekapcsolódik a főiskola oktató-nevelő munkájába.

A könyvtár a szakirodalomért jelentkező hallgatót a gyakorlatban ismerteti meg a könyvtári kutatómunka módszereivel (katalógusok, referáló folyóiratok, bibliográfiák használata, tájékoztatás a szakirodalom forrásairól stb.), de gondoskodik a könyvtári és tájékoztatási szolgáltatások felhasználásának oktatásáról is.

1.3 A hallgatók kulturális szinvonalának emelése

A könyvtár megfelelő politikai-világnézeti, szépirodalmi, ismeretterjesztő irodalmi anyag beszerzésével részt vesz a hallgatók kulturális szinvonalának emelésében. E célból szakmai-kulturális rendezvényeket is szervez, vagy ilyenek szervezését támogatja.

2. AZ OKTATÁS ÉS KUTATÁS SZAKIRODALOM-ELLÁTÁSA

Az MSZMP Központi Bizottságának tudománypolitikai irányelvei hangsulyozottan megkivánják, hogy a felsőoktatási intézmények a jövőben fokozottan vegyenek részt a kutatási tevékenységben. Az egyetemeken és főiskolákon végzett kutatásoknak - a kutatási feladat megoldásán tul - az oktatás és képzés tartalmának és módszereinek korszerüsitését kell szolgálniuk. A főiskolán végzett kutató-fejlesztő munka összhangban áll az intézmény oktatási szakirányával, igy a könyvtár gyüjtőkörét nem módositja, viszont magasabb követelményeket támaszt a könyvtári szolgáltatásokkal szemben. Mig a hallgatók szakirodalom-ellátásánál a könyvtári tevékenység oktató-nevelő jellege áll előtérben, addig az oktatás és kutatás szakirodalom-ellátásánál a könyvtárnak korszerü szakkönyvtári szolgáltatásokat kell nyujtania. Ez a kettősség azonban csak látszólagos. A valóság az, hogy minél szinvonalasabb szakkönyvtári tevékenységet végez a főiskolai könyvtár, annál szinvonalasabban tesz eleget oktatási-nevelési feladatainak is, hiszen a hallgatót saját munkájával és a könyvtári szolgáltatásokkal szemben is igényességre neveli. Tehát a főiskolai tanszékeken végzett szinvonalas szakmai tevékenység a könyvtári munkán keresztül az oktatás szintjét is emeli.

2.1 A könyvtár gyüjtőköre

A könyvtár gyüjtőköre a hallgatók, oktatók és kutatók igényeinek ismeretében az alábbiak szerint alakul:

A **főgyüjtőkör** a vasuti, közuti, vizi közlekedéssel, a közlekedésépitéssel, a vezetékes és vezeték nélküli távközléssel, a vasuti és postai üzemmel, a vasuti és közuti jármügyártással, a müszaki szakemberek pedagógiai képzésével kapcsolatos tudományágak irodalma.

A **mellékgyüjtőkör** azoknak a tudományágaknak az irodalma, amelyek az üzemmérnök, a müszaki oktató- és tanárképzést mint alap-, alapozó és kiegészitő tárgyak teszik teljessé.

A könyvtár beszerez még az ifjuság nevelését és általános müveltségi szinvonalának emelését biztositó ismeretterjesztő és szépirodalmat is.

A gyüjtőkör tehát mind a hallgatók, mind az oktatók esetében - más szakkönyvtárakhoz hasonlóan - csak a müvek bizonyos csoportjára szoritkozik.

2.2 A könyvtár gyüjtési politikája

A könyvtár messzemenően igyekszik kielégiteni a hallgatóknak, az oktatóknak és a kutatóknak a gyüjtőkörrel összhangban álló igényeit.

A könyvtárnak ismernie kell a tanterveket, a tantárgyprogramokat, tájékozódnia kell a főiskolai kutatási feladatokról. Fel kell mérnie a hallgatók és kutatók szakirodalmi és információszükségletét, lehetőleg elébe menve a várható szükségleteknek is.

Mig a hallgatók igényei elsősorban az általános szakmai tájékoztatást nyujtó müvekkel elégithetők ki, addig a kutatási, fejlesztési feladatok irodalomszükséglete a minél frissebb és elsősorban speciális információt tartalmazó dokumentumok felé tolódik el (szakfolyóiratok anyaga, kongresszusok anyaga, kutatási jelentések, disszertációk, tapasztalatcsere-beszámolók, szabadalmak, szabványok).

2.3 A könyvtár állományának feltárása

A korszerü szempontok alapján végzett gyarapitás is csak akkor éri el célját, ha a könyvtár megfelelően feltárja állományát és gondoskodik arról, hogy az érdeklődők hozzáférhessenek. A főiskolai könyvtár értékét nem elsősorban az ott összegyüjtött anyag mennyisége adja meg - legyen az szakmai szempontból bármilyen értékes -, hanem az anyagból a könyvtár szolgáltatásaival az olvasók számára nyujtott információ. A könyvtár feltáró tevékenysége és szolgáltatásai a központi tájékoztató intézmények szolgáltatásaihoz kapcsolódnak, azokat a különleges igényekhez alkalmazkodva egészitik ki. Nemcsak az egyes szakterületek fejlődéséről felvilágositást nyujtó, szétsugárzó tájékoztatásra van szükség, hanem egyes, az oktatás vagy kutatás szempontjából fontos témakörökben visszakeresésre alkalmas anyagnak is rendelkezésre kell állnia.

Mind a központi, mind a helyi tájékoztatás igényeket indukál. A tájékoztató munka csak akkor lehet gyümölcsöző, ha ezeket a könyvtár ki is tudja elégiteni: saját anyagából, könyvtárközi kölcsönzéssel, reprográfiai uton készitett másolatok, mikrofilmek stb. beszerzésével ill. készitésével. A korszerü másoló (sokszorositó) berendezések a szinvonalas könyvtári munkához nélkülözhetetlenek.

A FŐISKOLA KÖNYVTÁRA ÉS GYŐR

Győr első müszaki felsőoktatási intézményének könyvtára nyilvános könyvtár lesz. A városban van néhány jól felszerelt vállalati müszaki könyvtár, de ezek a kivülállók számára nem hozzáférhetők. Pedig a müszaki tudományok rohamos fejlődése következtében gyorsan elévülnek az egyetemeken, főiskolákon szerzett ismeretek, parancsoló szükséggé vált a szakemberek állandó önképzése és továbbképzése. Logikus, hogy a müszaki értelmiség továbbképzésére elsősorban a müszaki felsőoktatási intézmények könyvtárai nyujtsanak lehetőséget.

Az olyan nagy információértéket jelentő könyvállomány, amilyet egy felsőoktatási intézmény könyvtára őriz, katalógusaival feltár, tájékoztató szolgáltatásaival szétsugároz vagy visszakeresésre alkalmassá tesz és kölcsönző szervezetével az olvasó rendelkezésére bocsát, nem zárható el az elől a társadalom elől, amelynek létrejöttét és fenntartását végső fokon köszönheti.

Győr és a müszaki főiskola könyvtára között további kapcsolatot jelenthet a könyvtárban folyó irodalmi jellegü tevékenység. A főiskolai könyvtár mint szakkönyvtár gyüjteni kivánja a főiskola oktatási szakirányával rokon győri iparágak és gyártmányok irodalmát. A magyar jármügyártóipar kezdetei nincsenek még feltárva és hiányosak a későbbi időszakokra vonatkozó ismereteink is. Az első világháboru végéig a magyar jármügyártóipar vizsgálatánál nem nélkülözhető a magyar-osztrák gazdasági és müszaki kapcsolatok elemzése. Ezért az osztrák alapitásu Magyar Vagon- és Gépgyár korai gyártmányainak technikatörténeti vizsgálata is sok értékes szempontot vethet fel.

ÖSSZEFOGLALÁS

A főiskola nem elégedhet meg csupán ismeretek közlésével és a hallgató nem készülhet fel leendő pályájára csupán a tananyag elsajátitásával. Megfelelő, korszerü oktatási formák alkalmazásával ki kell fejleszteni a hallgatókban azt a készséget, hogy meg tudják fogalmazni az oktatás, majd később a gyakorlati munka folyamán adódó, önálló megoldást kivánó prob-

lémák lényegét, ezt kapcsolatba tudják hozni már meglévő ismereteikkel, el tudják dönteni, hogy a megoldáshoz milyen további információkra van szükség, és tudják, hova kell fordulni ezek megszerzéséért.

A szakmai információszolgáltatás elsőrendü bázisa a főiskolán a főiskolai, a munkahelyen a munkahelyi szakkönyvtár. Az üzemmérnökképzéshez kapcsolódó főiskolai könyvtárak tehát szintén nem elégedhetnek meg a "tananyag" gyüjtésével, hanem az oktatás és kutatás igényeivel összehangolt szolgáltatásaikkal a tudományos gondolkodásra való nevelés mühelyeivé kell válniuk.

Sajátos könyvtári feladatként egyrészt meg kell ismertetniük a hallgatókat a szakkönyvtárak szervezetével, szolgáltatásaival, a könyvtárhasználat módszereivel, másrészt támogatniuk kell a hallgatókat önállóan megoldandó feladataik elkészitésében. A gondosan megválogatott, tervszerüen fejlesztett könyvtári állomány a nélkülözhetetlen bázis, a hangsulynak azonban az igényekhez rugalmasan alkalmazkodó, szinvonalas szolgáltatásokon kell lennie, amelyeken keresztül a müszaki főiskolák könyvtárai az oktatási folyamat szerves részeivé válnak.

A Magyar Izraeliták Országos Könyvtára

SCHEIBER Sándor

AZ ORSZÁGOS RABBIKÉPZŐ INTÉZET KÖNYVTÁRA

Az Országos Rabbiképző Intézet 1877. október 4-én nyitotta meg kapuit. Már előtte szükség volt arra, hogy könyvtárral szereljék fel. 1871. julius 9-én hunyt el Lelio DELLA TORRE, a páduai Rabbiképzőn a talmud és decizorok docense. A zsoltárokat és az imádságos könyvet forditotta olaszra. Ennél nagyobb érdeme, hogy értékes kézirat- és könyvtárat gyüjtött össze. Ez a gyüjtemény különösen kéziratban, ősnyomtatványokban és antikvákban volt gazdag. Összesen 1404 tételt tartalmazott. (1) KAUFMANN Dávid profeszor, az Intézet első könyvtárosa - maga is könyvgyüjtő - 1877 juliusában vette át. Ehhez járult az 1876-ban elhalálozott OPPENHEIM Dávid nagybecskereki rabbi könyvtára, amely az ujabb zsidó irodalom termését tartalmazta. A kettő együtt kb. 5000 kötetet tett ki.

Ez a kiindulási állomány az idők folyamán a következő gyüjteményekkel gyarapodott:

EHRLICH Ede nagyváradi rabbi (megh. 1882. márc. 22.) az Intézetre hagyta 2330 kötetét.

HOCHMUTH Ábrahám veszprémi főrabbi (megh. 1889. jun. 10.) könyvtárát ugyancsak az Intézetre testálta.

BRILL Sámuel Löw pesti rabbinak, az Orsz. Rabbiképző Intézet tanárának (megh. 1897. ápr. 8.) könyvtárát, amely régi, ritka nyomtatványaival tünt ki, a pesti Szentegylet és néhány magános megvásárolta és az Intézetnek ajándékozta. A 2510 kötetet külön kezelték, s csak napjainkban olvasztottuk a Nagykönyvtár állagába. Körültekintő könyvvásárlásaira fényt vet az L. Zunzzal való levélváltása. (2)

BLOCH Mózes, az Orsz. Rabbiképző Intézet első elnöke (megh. 1909. aug. 10.) végrendeletileg az Intézetre hagyományozta a könyvtárát. Ez különösen haláchikus anyagban és a responzum-irodalomban volt jelentős.

1917-ben a könyvtár állaga 34 416 kötetet tett ki. (3)

A németek az épületet már az első napon, 1944. márc. 19-én, megszállták és koncentrációs táborrá alakitották. (4) Eichmann személyesen látogatta meg a könyvtárat, magával vitte kulcsait és katalógusköteteit. Idő és vagon hiányában azonban csak azt a két szakot szállittatta el, amely a magyar zsidóság történetét tartalmazta. A végcél egy Németországban felállitandó Zsidókutató Intézet lett volna. A könyvek Prágáig jutottak el, onnan egy részük visszakerült a felszabadulás után.

Budapest ostromának utolsó napjaiban bomba hullott a könyvtárra, s az egész traktus a II. emeletről az I. emeletre zuhant. Onnan mentettük ki a megmenthetőket. A kéziratok és ősnyomtatványok sziklapincében őrződtek meg. A hiányok pótlására számos hagyatékot szereztünk meg. (5).

A PESTI IZRAELITA HITKÖZSÉG KÖNYVTÁRA

1921-ben nyilt meg. Alapját KELLER Józsefnek, a Rumbach utcai zsinagóga kántorának - a talmudi irodalomban kiemelkedő - könyvhagyatéka vetette meg. Ehhez járultak a következő gyüjtemények: BACHER Vilmosnak, az Orsz. Rabbiképző Intézet igazgatójának (1850-1913) könyvtára; SCHÖN Dávid hittanár (1851-?) könyvgyüjteménye; KOHN Sámuel pesti főrabbi (1843-1920) hagyatéka; FRIEDLIEBER Ignác, volt szolnoki rabbi, később pesti vallástanár (1847-?) könyvtára.

A 8000 kötetnyi könyvtár először a Dohány utcai zsinagóga egyik emeleti termébe került, majd 1936-ban a Wesselényi utca 44. szám alatti iskolába. Akkor már 13 105 kötetre rugott. Ebből 5500 kötet hebraica, a többi judaica. A magyar nyelvü judaica 1300 müvet tett ki. (6)

A felszabadulás után a Hitközség vezetősége beszállittatta WEISZ Miksa rabbi (1872-1931) gazdátlanul maradt könyvtárát és beolvasztotta állományába. Ugyanezt tette a PIH Fiugimnáziumának - a modern héber irodalomban gazdag - könyvtárával. A hitközségi könyvtár 1950-ben az Orsz. Rabbiképző Intézet épületébe került, és egyesült vele, Magyar Izraeliták Országos Könyvtára néven.

KÉZIRATOK

Kézirattárunk számos olyan kódexet tartalmaz, amely az egyetemes zsidó tudomány érdeklődésének előterében áll:

- TÁNCHUM b. József Jerusálmi - amint neve is mutatja - Jeruzsálemben élt a XIII. század közepén. Testes szótárt irt Májmuni Misné Tórájához. A mi példányunk hét kötetes, benne Neubauer Adolf, majd Büchler Adolf kezdték kijegyezni forrásait. Egy-egy betüjét korábban disszertációkban mutatták be. (7) Kritikai kiadását most készíti sajtó alá Hadassa SHAY. (8)

- A Petách Debáráj c. grammatikai mü margóján olvasható a Szindbáb-mese héber verziója. Szövege nemrég került kiadásra. (9)

- Van példányunk Juda HALLÉVI, a középkor legnagyobb héber költője Divánjából.

- Gyüjtőkötet található a SÁBBÁTÁJ CEVI álmessiásra vonatkozó iratokból.

- Nálunk van Saul MORTEIRA amszterdami rabbi (XVII. század) autográf prédikációinak öt kötete (Givát Saul). Tanitványai közé tartozott Spinoza is. Tagja volt annak az egyházi bíróságnak, amely Spinozát kiátkozta.

- Teljes példányunk van Ábrahám FARISSOL bibliamagyarázó és geográfus Mágén Ábrahám c. vitairatából, amelyből eddig csak egyes fejezetek jelentek meg. Ugyancsak az ő másolatában van meg a ferrarai Immánuel Norsa védekezése Ábrahám Ráfael da Finzivel szemben a sok port felvert cause célebre-ben. Az irat a közeljövőben jelenik meg. (10)

- Korai kézirat van birtokunkban a peszáchi Haggádából, arab szövegekkel.

A sort tetszés szerint lehetne folytatni. - Külföldi nagy könyvtárak és kutatók gyakran fordulnak hozzánk mikrofilmekért.

ŐSNYOMTATVÁNYOK

Tizenkét héber ősnyomtatvány van könyvtárunkban. (11)

- LÉVI b. Gerson Tórakommentárjában, amelyet Mantuában nyomtak 1480 előtt, van egy cédula Blau Lajos irásával: "Dr. Kun Lajos tábori rabbi adománya (Coneglianóban találtatott 1917 őszi harcok idején). 1918. május 30."

- Van egy négylapos töredékünk MÁJMUNI Misné Tórájának ismeretlen kiadásából (spanyol, 1480 körül). Ebből további lapok találhatók a kopenhágai Simonseniában, a New York-i Jewish Theological Seminary of America könyvtárában és a cambridge-i genizában. (12)

- NACHMANIDES Tórakommentárából is van ép példányunk (Nápoly, 1490); hátsó védőlapját egy Tóra-töredék szolgáltatta. Deutsch Sámuel ajándékozta könyvtárunknak. (13)

- MÁJMUNI Misna-kommentárja szép példánnyal szerepel (Nápoly, 1492).

Ezeket az ősnyomtatványokat korszerüen restauráltattuk és bőrbe köttettük a Claims Conference és a Memorial Foundation for Jewish Culture támogatásával.

ANTIKVÁK

Számos ritkaság, sőt unikum is akad antikváink között.

- Tórát Kóhánim (Konstantinápoly, 1505 után). Csak egyes példányok maradtak meg belőle. A teljes könyvet sohasem nyomtatták ki. Habermann, aki különben a mi példányunkról nem tud, csak 42 lapot jelez belőle, a miénkben 86 van. (14)

- MÁJMUNI Misné Tórájának 3. kiadása - editio rarissima - könyvtárunk egyik kincse (I-II. Konstantinápoly, 1509)

- BOMBERG Dániel az egész Talmudot kinyomatta Velencében 1520 és 1522 között. Ez a kiadás csaknem teljességében áll polcunkon.

- A XVI. század elején Fanóban nyomott Szelichot (Bünbánati imádságoskönyv) unikum. Nincs másutt példány.

Magyar müvelődéstörténeti szempontból emlitésre méltók a következő müvek:

- CAMPENSIS Zsoltárforditásának 2. kiadása (Psalmorum omnium ... interpretatio. Velence, 1533.). Benczédi Székely István forrása volt.

- MÜNSTER Bibliája (Basel, 1534-35.) Méliusz és Károli Gáspár használták.

- ALBO Ikkarim-ja (Velence, 1544.). Mélisz elveszett vitairatának forrása.

- SÁMUEL DI MEDINA responzumai, amelyek fényt vetnek az 1526 után a Balkánra vetődött magyar zsidók életére.

A MAGYARORSZÁGI HEBRAICA

Az utolsó évtizedben külföldön is komoly érdeklődés mutatkozik a magyarországi hebraica iránt. A jeruzsálemi Héber Egyetem bibliográfiai folyóirata, a Kirját Széfer, több bibliográfiát közölt egyes magyar városok héber nyomdáinak termékeiről. Az összeállitások nem lehettek teljesek, mert sehol sem rendelkeznek az egész anyaggal. A legtöbb a mi könyvtárunkban van, nélküle a feladat megoldhatatlan. Kéziratban elkészitettük mint kisérletet, de még ki kell egészitenünk. Addig nem adható ki, mig a külföldi nagy könyvtárak anyagát át nem vizsgáltuk. Egyelőre részleteket bocsátunk közre. Igy pl. a mi könyvtárunk anyaga alapján összeállitásra kerül a budai egyetemi nyomda héber nyomtatványainak jegyzéke.

KÖNYVTÁRUNK A KUTATÁS SZOLGÁLATÁBAN

Könyvtárunk rendelkezésére áll a belföldi és külföldi hebraistáknak. A nemzetközi könyvkölcsönzés utján számos könyvtár kér tőlünk különösen magyarországi kiadványokat. Külföldi kutatók gyakran jönnek megtekinteni gyüjteményünket, vagy a helyszinen kivánnak dolgozni. A magyarországi zsidó folyóiratokból olykor csupán nálunk maradt példány. (15)

Ezt a segitséget a jövőben is nyujtani kivánjuk a hozzánk fordulóknak.

JEGYZETEK

1. Catalogue de la bibliothèque hébraico-judeaique de feu Lelio Della Torre. Padova, 1872.

2. BLAU Lajos: Brill Sámuel Löw. Bp. 1902. 100-104. p.

3. KLEIN Miksa. MZsSz. 34. 1917. 186-195. p.

4. Lásd most BRAMER Frigyes emlékezését: Koncentrációs tábor a Rabbiképző épületében. MIOK Évkönyve 1971/72. 219-228. p.

5. SCHEIBER Sándor: Magyar Könyvszemle. 86. 1970. 233-235. p.

- A megszerzett hagyatékok: BLAU Lajosnak, az Intézet volt igazgatójának (1861-1936) levelezése; FISCHER Gyula pesti főrabbi (1861-1944) kéziratos hagyatéka és levelezése; FRIEDMAN Dénes ujpesti főrabbi (1903-1944) könyvtárának maradványa; GOLDBERGER Izidor tatai főrabbi (1876-1944) könyvtárának maradványai; GUTTMANN Mihály, az Intézet igazgatója (1872-1942) a Zsidókutató Intézetben lebombázott könyvtárának maradványa; HALPERT Salamon tapolcai főrabbi (1903-1944) könyvtárának maradéka; HELLER Bernát profeszor (1871-1943) könyvtára, kéziratos hagyatéka és levelezése (mindez külön szobában nyert elhelyezést); KOHN Zoltán, a PIH tanfelügyelője (1902-1944) könyvtárának maradványai; LŐW Immánuel szegedi főrabbi (1854-1944) jegyzeteinek és levelezésének egy része; PFEIFFER Izsák monori főrabbi (1884-1945) könyvtárának töredéke; SINGER Leó várpalotai főrabbi (1877-1944) tekintélyes részében megmentett könyvtára (amely letétként került Intézetünkbe).

6. FÉNYES Mór, Szombat. 10. 1937. Jubileumi szám. 27-29. p.

7. LŐWINGER S., Hoffer-Emlékkönyv. Bp. 1940. Héber rész. 50-51. p.

8. SHAY, H. Leshonenu. 33. 1969. 196-207, 280-296.

9. EPSTEIN, M.: Tales of Sendebar. Philadelphia, 1967.

10. SCHEIBER, A. Armarium. I. 1973.

11. SAJÓ G. - SOLTÉSZ E.: Catalogus Incunabulorum quae in bibliothecis publicis Hungariae asservantur. II. Bp., 1970. 1302. p.

12. SCHEIBER Sándor, Magyar Könyvszemle. 89. 1963. 326-327. p.

13. SCHEIBER Sándor: Héber kódexmaradványok magyarországi kötéstáblákban. Bp. 1969. 159. p.

14. HABERMANN, A. M.: Areshet 3. Jerusalem, 1961. 103. p.

15. Jegyzékét összeállitottam: Kirját Széfer 32. 1957. 481-494. p.

Három nagykönyvtár társasraktára Törökbálinton

WALLESHAUSEN Gyula

Nagykönyvtáraink többségének szorongatott helyzete közismert: a dolgozók egymás hegyén-hátán aprócska, sötét szobákba zsufolódva, egymástól könyéknyire katalogizálnak, decimálnak, tájékoztatnak, huzatos folyosón katalógust szerkesztenek, közben kupacokat rakosgatnak földről szekrényre, egyik sarokból a másikba. Az olvasók pedig olykor féllábon ácsorogva, hunyorogva keresgélnek a katalógusokban; a szekrények között féloldalt

kuszva gombjuk pattan, ruhájuk szakad. Utána sorszámra várnak az olvasóterem előtt, s ha végre helyhez jutnak, bosszusan veszik tudomásul, hogy a kért müvet csak holnap-holnapután kaphatják meg, - hacsak nem porosodik hozzáférhetetlenül, a forgalomból időtlen időkig kivonva valahol egy láda mélyén. S mit tesz ilyenkor a kutató? Felkeresi a másik nagykönyvtárat - és kezdődik az egész elölről.

A helyhiány okozza a legtöbb álmatlan éjszakát a vezetőknek: a dolgozókkal még szót értenek, de hogyan adjanak számot az állományról, amely szétszórt raktárakban az ide-oda rakosgatás, csomagolgatás és célszerütlen tárolás következtében rongálódik, kallódik; rengeteg energiát, munkaerőt köt le feleslegesen, s mindez méghozzá jóval több költséget emészt fel, mint egy uj épület! Ember legyen a talpán, aki ilyen körülmények között korszerüen tudja a munkát megszervezni!

A gondok nem ujak. Csüry István már 1956-ban jelzi - 12 nagykönyvtárban végzett felmérés alapján - a raktári helyhiányt (a 12 nagykönyvtárhoz azóta ujabbak csatlakoztak), s a lehetséges megoldásokat keresve, külföldi példák alapján együttmüködést javasol a tárolásban, és ebben szerepet szán a Könyvalapnak. (1) A Könyvalapot - pontosabban az Országos Széchényi Könyvtárhoz tartozó könyvelosztót - érintő kérdésre Borsa Gedeon nyomban válaszol: az adott időben az OSZK még nem vállalhatja a Csüry által javasolt feladatokat. (2)

A letéti raktár ügye azonban még nem aludt el. 1958-ban tárgyalások kezdődtek a nemzeti könyvtár elhelyezéséről, s 1959-ben döntés született: a Vár ad otthont az Országos Széchényi Könyvtárnak. Az épitkezés meg is indult, s akkoriban ugy látszott, a vári raktár elég tágas ahhoz, hogy 10-15 évre befogadja és tárolja néhány nagykönyvtár inkurrens anyagát. (3) A vári épitkezés előkészületeit is szolgálta Horváth Viktor és Wix Györgyné kitünő szakirodalmi szemléje a tároló könyvtárak külföldi megoldásainak témaköréről. (4)

Remények voltak tehát, de az idő - pontosabban a vári épitkezés - elhuzódásával fokozatosan lelohadtak, szertefoszlottak.

Igaz, hogy közben felépült Miskolcon a Nehézipari Müszaki Egyetem Könyvtárának palotája, hogy a mérleg másik serpenyője annál alább szálljon, s annál keményebb kontraszttal rajzolódjanak ki a sirbaszállt tervek (pl. a Budapesti Müszaki Egyetem Könyvtárának épületbővitése, a Magyar Tudományos Akadémia uj épületének terve). (5)

Nemcsak a szaksajtóban itt-ott felbukkanó hirek, cikkek, hanem a napilapok is jelzik a sulyosbodó helyzetet, s a könyvtárak e tárgyban váltott, visszhangtalanul szaporodó ügyiratairól a szélesebb körök nem is szereznek tudomást. A napilapok apróhirdetései mindennapi olvasmányai lettek a nagykönyvtárak igazgatóinak és munkatársainak: hol kinálnak akár egérlyuknyi raktárat. Ebben a helyzetben minden könyvtár maga kereste a megoldást - inkább rosszul, mint jól.

A Központi Statisztikai Hivatal, Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat is ezt az utat taposta. Külső raktárainak száma tizenhétre szaporodott; egyre több energiát és pénzt áldozott ezekre. A kiut reménye 1972 elején csillant fel, amikor a Könyvtár igazgatója arról értesült, hogy Törökbálinton, Budapesttől 12 km-re jelentős raktárépitkezés indult.

A beruházás szervezője és lebonyolitója - a kulcsátadásig - az ÉGSZI-INVESZTORG. A raktártelep (öt raktári épület, készenléti lakások, garázsok, központi kazánház, szociális létesitmények stb.) épitése három ütemben történik. Az első ütem szervezése befejeződött, az épitkezés folyik.

A raktári épületek vasbeton vázszerkezetből készülnek. Belmagasságuk kb. 7 m. Egy kb. 1500 m^2 alapterületü raktári szelvény épitési költsége kb. 10-12 millió Ft, az állványzaton kivül. (Ez utóbbi elkészittetését és felszerelését is vállalja az ÉGSZI-INVESZTORG.)

Az épitkezés ügyének koordinálására épitőközösség alakult, de az együttmüködés fontossága nem csökken az épitkezés befejezése után sem, hiszen a társasraktár fenntartása és zavartalan müködtetése (központi fütés, tüzőrség stb.) a tulajdonosok közös érdeke.

Az épitőközösség tagjai tulnyomórészt ipari és kereskedelmi vállalatok, de nem volt akadálya annak, hogy az épitkezés II. ütemébe három könyvtár - a KSH Könyvtára, az OMKDK és a MTA könyvtára - is belépjen.

Az épitkezés tehát folyik, s az átvételig - 1975 első negyedéig - az érdekelt könyvtáraknak külön-külön át kell gondolniuk teendőiket.

Egyik legfontosabb és legnehezebb teendő: a k i h e l y e z e n d ő á l l o m á n y kijelölése.

A külső raktár (Tombor Tibor szerint: kisegitő raktár) (6) szükségmegoldás, és létesitésére akkor határozza el magát a könyvtár, ha épületében a raktári férőhely elfogyott, s csak annyit helyez ki, amennyi kiszorul. Nyilvánvaló, hogy a könyvtár kéznél tartja a legforgalmazottabb müveket, s azt helyezi ki, amit olvasói ritkán keresnek. Egyszerüen hangzik ez az alapelv, megvalósitása azonban az e l s ő kihelyezésnél egyáltalán nem könnyü.

A kihelyezésnél kétféle eljárás között választhat a könyvtár:

1. döntés a müvek egyedi elbirálása alapján,
2. teljes, zárt raktári sorok kihelyezése.

1. Kétségtelen, hogy a müvek e g y e d i k é z b e v é t e l e alapján lehetne a legmegbizhatóbban dönteni a kihelyezésről. Ehhez azonban legalább két évtizedre visszanyuló, a használat gyakoriságát pontosan tükröző köl-

csönzőkártyákra lenne szükség. Bár a müvek egyenkénti kézbevétele és a kölcsönzőkártyák átvizsgálása is jelentős munkával jár, a java csak ezután következnék: meg kell jelölni a kihelyezett müveket s a katalógusokban ezek céduláit. Ha a katalóguscédulák megjelölésével járó munkát meg akarjuk takaritani, és megelégszünk a kihelyezett müvek raktári jelzetének sorrendjét követő és a mü azonositásához nélkülözhetetlen adatokat feltüntető jegyzék készitésével, a jegyzék állandó figyelésére lesz szükség.

A vázolt - nem kevés technikai nehézséget rejtő és jelentős erőbevetést feltételező - munka később talán megtérül: a kihelyezett raktárból csak elvétve kell egy-két kötetet behozatni. (Egy nem lebecsülendő másik előnyét itt csupán jelezzük: a vázolt eljárás nagy könnyebbséget jelenthet az érdekelt könyvtárak majdani magasabbrendü együttmüködéséhez. De erről még korai lenne bővebb fejtegetésekbe bocsátkozni.)

2. Lényegesen egyszerübb - mechanikus - eljárás a meghatározott jelzettől jelzetig terjedő z á r t r a k t á r i s o r o k kihelyezése. Előnyös e megoldás, mert egyszerü, és a katalógusokat nem érinti, csupán arra kell az olvasók figyelmét felhivni, hogy meghatározott jelzetü müvek a külső raktárban vannak s ezekre egy-két napot várni kell.

A kihelyezést a legrégebben beszerzett állománynál célszerü kezdeni. Csakhogy - a tapasztalatok szerint - a régebben megjelent mü nem mindig jelent elavult müvet, tehát a kihelyezett állomány sokkal gyakoribb használatára kell számitani, mint az 1. eljárásnál.

A vázoltak latolgatása után a KSH Könyvtára abból indul ki, hogy feltétlenül kéznél tartja:

a) a statisztikai adatokat tartalmazó müvek különgyüjteményét,
b) a reference-müveket,
c) az 1945 után megjelent időszaki kiadványokat.

A KSH Könyvtára közel félmilliós állománya azonban gyüjtőköréhez tartozó egyéb (vásárolt, cserében vagy kötelespéldányként érkezett) müveket is tartalmaz, továbbá nem csekély mennyiségü, kötelespéldányként kapott, gyüjtőkörön kivüli anyagot is, amit csak igen ritkán, főleg könyvtárközi kölcsönzés keretében igényelnek. Mivel a raktár polcain vegyül a gyüjtőköri anyag a gyüjtőkörön kivülivel, kivánatosnak látszik az egyenkénti döntés az első kihelyezéskor, ennek anyagi (munkaerő) kihatása azonban még sok számitást igényel. Ha a költségek tul magasra rugnának, a mechanikus, zárt soros eljárást kell választanunk. S a jövőre számitva, a Könyvtár 1973-tól raktári jelzettel különiti el a gyüjtőköri s igy erősebben forgalmazott anyagot a gyüjtőkörön kivülitől. Belső raktárait is ennek megfelelően tervezi.

- - -- - -

1975 elején a törökbálinti raktár polcai megtelnek három nagykönyvtár anyagával, és megkezdődik az együttmüködés - s nem is kell gazdag fantázia ahhoz, hogy e vállalkozás széles horizontu lehetőségeit elképzeljük!

JEGYZETEK

1. CSÜRY István: Nagykönyvtáraink raktározási problémái. = Magyar Könyvszemle. 72. évf. 1956. 1. sz. 15-27. p.

2. BORSA Gedeon: A Könyvalap tervei. = Magyar Könyvszemle. 72. évf. 1956. 1. sz. 28-31. p.

3. SEBESTYÉN Géza - FARKAS László: Uj Nemzeti Könyvtárunk a Várban. = Magyar Könyvszemle. 76. évf. 1960. 2. sz. 101-147. p.

4. HORVÁTH Viktor - WIX Györgyné: A tároló könyvtár elvi és gyakorlati kérdései a külföldi szakirodalomban és megvalósitásának lehetőségei Magyarországon. = Magyar Könyvszemle. 76. évf. 1960. 3. sz. 267-291. p.

5. HÉBERGER Károly: Könyvtárunk épületbővitési terveinek variánsai. = A Budapesti Müszaki Egyetem Könyvtárának Évkönyvei. 2. Bp. 1971. 197-216. p. - RÓZSA György" Utóhang az Akadémiai Könyvtár épülettervezéséhez. - Könyvtáros. 22. évf. 1972. 7. sz. 402-403. p.

6. TOMBOR Tibor: Letéti raktár - tároló könyvtár . = Tudományos és Müszaki Tájékoztatás. 13. évf. 1966. 5-6. sz. 451-458. p.

A törökbálinti társasraktár mint célszerű pótraktári lehetőség

REJTŐ István

A tudományos szakkönyvtárak elhelyezési, üzemeltetési és raktározási gondjai közismertek. Walleshausen Gyula cikkében röviden summázta a kérdés szakirodalmi vetületét és utalt arra a nem nyilvánosságnak szóló előterjesztés- és ügyirathalmazra, amelyet e könyvtárak irányitói a fojtogató problémák enyhitése érdekében készitettek. De hivatkozhatnánk arra is, hogy a III. Országos Könyvtárügyi Konferencia előkészületei alkalmával, 1970 őszén igen beható viták folytak arról: mennyi anyagi és szellemi erőt lehetne megtakaritani, ha a tudományos könyvtárak elviselhetetlen raktározási problémáit - mindaddig, amig az egyes könyvtárak korszerü elhelyezésére lehetőség nem nyilik - központi erőből létesitett

pótraktár vagy külső raktár segitségével oldanánk meg. A konferencián magán e kérdés csak érintőleg merült fel, megvalósulására eddig semmi sem történt.

Igy a raktári gondokkal küzdő könyvtárak továbbra is önerőből elérhető megoldásokkal voltak kénytelenek élni. A Törökbálinton épülő társasraktár eddigi történetét Walleshausen Gyula cikkében összegezte. A Központi Statisztikai Hivatal Könyvtára vezető munkatársainak érdeme, hogy erre a lehetőségre felfigyeltek és ráirányitották több tudományos könyvtár figyelmét. Igy kapcsolódott ebbe az akcióba az Akadémiai Könyvtár és Országos Müszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ is.

Az Akadémiai Könyvtár, amikor 1972 tavaszán a törökbálinti lehetőség felmerült, már több pótraktári megoldás lehetőségét kipróbálta. Az Akadémia vezetősége a Roosevelt téren, a volt Lloyd-palota helyére tervezett uj könyvtárépület megépitéséről való 1969-es kényszerü lemondás után, tudva és ismerve könyvtára sulyos elhelyezési gondjait, legalább a raktározási problémák megoldásához akarta intézményét hozzásegiteni. Igy irányoztak elő 1970-ben kb. 2000 m^2 raktárterületet egy tervezett budapesti intézetközpontban. Erről a megoldásról a hihetetlenül magas épitési költségek miatt az Akadémiának le kellett mondania. Igy nemcsak az intézettelepitési terv nem valósult meg, hanem meghiusult a könyvtár pótraktárának terve is.

1971-ben ujabb terveket szőttünk: levonva azt a tanulságot, hogy a főváros területén a magas kivitelezési költségek veszélyeztethetik a pótraktár épitését, figyelmünket a főváros közvetlen közelére, megfelelő megközelitési és utviszonnyal rendelkező területekre forditottuk. Igy esett választásunk Vecsés községre, ahol a helyi tanács megfelelő telket bocsátott rendelkezésünkre egy több lépcsőben kiépithető raktártömb számára. Az első, kb. 1500 m^2 alapterületü épület terve elkészült. Az épület épitésére és berendezésére forditandó összeg 10 millió forintot ért el. Az Akadémia illetékes szervei ezt az összeget biztositották. Ez a terv ugy hiusult meg, hogy beruházó szerveink nem találtak olyan kivitelezőt, amely határidőre vállalta volna a célépület elkészitését. A kisebb vállalatok, amelyekkel tárgyaltunk nem rendelkeztek kellő gépi felszereltséggel, mig a nagyobb épitőipari vállalatok számára nem volt gazdaságilag vonzó e feladat. Tehát az épitőipari kapacitáshiány legalább olyan sulyos gát volt, mint a főváros területén tervezett pótraktár igen magas költsége.

E negativ tapasztalatok után ismerkedtünk meg az ÉGSZI-INVESZTORG törökbálinti társasraktár-koncepciójával. Az elképzelések alaposabb tanulmányozása arra a következtetésre vezetett, hogy ez az ipari és kereskedelmi rendeltetésü raktárrendszer alkalmassá tehető a mi könyvtári céljainkra is. Sőt a társasraktár a különböző kommunális és müködéshez szükséges beruházási költségeket csökkenti, hiszen ezek arányosan megoszlanak az egyes résztvevők között.

Az Akadémiai Könyvtár e külső raktárban többféle tipusu anyagot akar elhelyezni. Ide kivánja telepiteni a gondjaira bizott, az Akadémiai Kiadó

gondozásában megjelent müvekből álló, a cseretevékenység bázisát képező un. "vastartalékot". Itt kiván helyet biztositani főhatósága szaklevéltára, az Akadémiai Levéltár olyan dokumentumainak, amelyek már kevéssé érintettek a folyamatos ügyintézés szempontjából, és amelyeknél az archivális megőrzés áll előtérben. Természetesen a törökbálinti raktárban kivánunk helyet biztositani azoknak a könyv- és folyóiratdokumentumainknak is, amelyek megőrzése tudományos kötelesség, de a felmérések tanusága szerint olvasói igénybevételük nem gyakori, sőt esetleges. A kijelölés gondját mi is érezzük, bennünket is foglalkoztatnak azok a megoldási lehetőségek, amelyek a Statisztikai Hivatal Könyvtárában felmerültek. Eddigi vizsgálódásaink arra mutatnak, hogy a magunk részéről a Walleshausen Gyula által második alternativaként emlitett "zárt raktári sorok" kihelyezése mellett fogunk dönteni. Ennek érdekében már 1971 óta külön számrendet biztositottunk azoknak a beszerzéseknek, amelyek nem tartoznak szorosan a gyüjtőkörünkhöz.

Végezetül, de nem utoljára e raktárban szeretnénk eleget tenni hálózati központi könyvtári funkciónknak, nevezetesen annak az igénynek, hogy az akadémiai természettudományos kutatóintézetek könyvtárainak állományából elsősorban helyhiány miatt, de más szempontból is (gyors avulás, kutatási téma változása stb.) selejtezésre szánt olyan könyvek és folyóiratok számára helyet biztositsunk, amelyek a tudománytörténet számára fontos és maradandó alkotások. Ezek megőrzését az intézeti könyvtárak és a kutatás igénylik; az átvétel, a tárolás gyakorlati kidolgozását az intézetekkel és könyvtáraikkal közösen fogjuk kialakitani.

Magam is ugy érzem, hogy az eddigi kényszerü raktározási megoldások után a törökbálinti társasraktár lesz az első olyan létesitmény, amely lehetőséget nyujt ahhoz, hogy addig, amig a tudományos nagykönyvtárak központi elhelyezését nem lehet korszerüen megoldani, legalább dokumentumaink állagát tudjuk a következő kutató generációk számára megfelelően megóvni és biztositani.

---

x külföldi hirek x külföldi hirek x külföldi hirek x

MINTA-BIBLIOBUSZT inditottak utnak 1972 áprilisában az NSzK-ban. A bibliobusz 18 hónapig járja az ország falusi körzeteit, hogy szemléletesen mutassa be ennek a szolgáltatási formának az előnyeit a helyi könyvtárfenntartó szerveknek. (Buch und Bibliothek, 1972. 4. sz.)

BÖRTÖNKÖNYVTÁRKÉNT jogi szakkönyvtárat létesitettek - egy kiadóvállalat és több szociális szervezet közremüködésével - a bronxi (USA) börtönben a letartóztatottak számára. (Wilson Libr. B. 1972. 4. sz.)

KITEKINTÉS

A LIBRIS,
a svéd országos könyvtári információfeldolgozási központ terve

Közleményünk anyagát egy prospektus szolgáltatta: LIBRIS handbok, del 1. Statskontoret, Stockholm, é.n. 8 lev. Teljes forditása az ÉTK könyvtárában található, R-202 számon. Az alábbi tömöritvényt BORSOS Istvánné készitette.

A RENDSZER CÉLKITÜZÉSEI

1964-től folynak a vizsgálatok az Egyetemi Kancellári Hivatal és az Állami Könyvtári Hivatal vezetésével annak megállapitására, hogy milyen lehetőség van az automatikus információfeldolgozási módszer alkalmazására a kutatási anyagokat tartalmazó könyvtáraknál. A bizottság "A könyvtári munka és az automatikus adatfeldolgozás" cimen 1969-ben kiadott jelentésében az alábbi célkitüzést fogalmazta meg:

Valamennyi svéd könyvtárat ellátó közös adatfeldolgozó központ megszervezése. A rendszer alapjai a legnagyobb kutatási bázissal rendelkező nagykönyvtárak lennének. Ez a központ a nagykönyvtárak katalógusainak feldolgozásán tulmenően és azt kiegészitve feldolgozná a kisebb könyvtárakba beérkező irodalmat is.

A Statskontoret (Állami Iroda) ennek az elképzelésnek az alapján rendelte meg a munkát. Ennek során a Saab Scania AB és a Statsconsult vállalatokkal közösen dolgozták ki a LIBRIS rendszer (Library Information System) tervét. Elsősorban a müszaki könyvtárak szükségleteit vették figyelembe, de más tipusu könyvtárak is csatlakozhatnak a rendszerhez.

Első állomásként a munkát a katalógus készitésére és a kölcsönzésre koncentrálják, hogy megfelelő rutinra tehessenek szert; esetleg sor kerülhet a gyarapitással kapcsolatos rutinmunkák vizsgálatára is.

A katalógusokat és más bibliográfiai tájékoztató anyagot adatfeldolgozó berendezés segitségével készitik el; nem csupán könyv vagy katalóguscédula formájában, hanem mikrofilmen is. A rendszert a későbbiekben kiterjeszthetik egyéb bibliográfiai, adminisztrációs és gazdasági rutinmunkák ellátására is. A rendszer kifejlesztése hosszutávon egy általános "on-line" tájékoztatási rendszer kiépitését célozza, helyi kisgépekkel és csatlakozóállomásokkal, melyek egy központi, nagy számitógéphez csatlakoznának. Tekintetbe vették a nemzetközi együttmüködés és koordináció lehetőségeit más, külföldi rendszerekkel (pl. MARC).

A tervek szerint minden nagyobb egyetemi, ill. müszaki könyvtár saját mini-adatfeldolgozó berendezést (minidator) kap, melyhez kisebb könyvtárakat lehetne csatlakoztatni, csatlakozóállomásokkal (terminál). Olyan könyvtárakkal, melyek saját adatfeldolgozó csatlakozóállomással (dataterminal) nem rendelkeznek, telex utján lehet biztositani a közvetlen összeköttetést. A központi adatfeldolgozó berendezés olyan adatbankot tartalmazna, amely az ország valamennyi müszaki könyvtárában fellelhető teljes bibliográfiai információanyagot foglalná magában, valamint adatokat a beszerzésre, szállitásra és referenciákra vonatkozóan.

FELSZERELÉS (BERENDEZÉS)

Valamennyi könyvtár terminálon keresztül közvetlen kapcsolatban állna a LIBRIS-szel. A terminál képernyőből (szövegernyőből) és az ahhoz tartozó iróegységből áll, melyet számos funkcionális billentyüvel láttak el. A képernyőn egyaránt leolvasható mind az az információ, amelyet az iróegységgel billentyüznek be (in-data), mind pedig az, amelyet a LIBRIS ad vissza. A visszaadott információt kivánság szerint egy különálló irógép automatikusan leirhatja. A funkcionális billentyüknek kettős feladatuk van. Ilyen billentyü leütése nyomán az adatfeldolgozó berendezés az aktuális müveletre vonatkozó szövegmintát vetiti ki a képernyőre. Ezzel egyidőben jelzi, hogy a müveletet el lehet kezdeni. A személyzet munkájának megkönnyitésére a LIBRIS-t a személyzet és az adatfeldolgozó berendezés közti dialógusrendszer formájában alakitották ki.

Bizonyos információforrások, amelyek anyagát a LIBRIS-be táplálják, olyan jeleket is tartalmazhatnak, amelyek irógépeken nem fordulnak elő. Ezeket szalaglyukasztó egység segitségével viszik be a LIBRIS-be és lyukszalagon tárolják.

Milyen lehetőségeket biztosit a LIBRIS a könyvtárak számára? Számos információt helyi, regionális és központi felhasználásra

- azokról a szállitásokról, melyek egy bizonyos könyvtár esetében várhatók,
- az egyes könyvtárak állományáról,
- az országon belüli teljes állományról,
- egy könyvtár bizonyos dokumentumáról (már megrendelték, kötészeten van, katalogizálják, kikölcsönözték, mikor jár le a kölcsönzési idő, előjegyezték-e valaki számára stb.),
- a vásárlások folyamatos ellenőrzéséről,
- a katalógusadatokat kiegészitő adatokról.

GYARAPITÁS

A LIBRIS megadja mindazokat a felvilágositásokat, amelyek alapján eldönthetjük, hogy beszerezzünk-e egy bizonyos dokumentumot (megvan-e a mü

a könyvtárban, ha nincs, akkor hol van meg; milyen gyakran keresik, milyen könnyen hozzáférhető könyvtárközi kölcsönzés utján, mibe kerül a beszerzése stb.). A dokumentum beszerzésére vonatkozó döntés a megrendelő könyvtárból a képernyőn keresztül kerül a LIBRIS-be, mégpedig a "VÁSÁRLÁS" funkcionális billentyü lenyomásával. Ezzel megindul a gyarapitási dialógus.

A LIBRIS közli a képernyőn mindazokat az adatokat, amelyek a beszerzendő dokumentummal és szállitóval kapcsolatban szerepelnek gépi memóriájában. Ha a kérdéses dokumentumot már korábban regisztrálták a LIBRIS-ben, akkor a megrendelő könyvtár csak az alábbi adatokat adja meg:

- a könyvtár száma
- a megrendelendő anyag mennyisége
- a kivánt szállitási idő
- a kiegyenlités módja
- ár
- esetleges közlések a szállitó számára.

Ha a megrendelendő dokumentum még nincs a LIBRIS-be betáplálva, akkor a szükséges bibliográfiai adatokat is meg kell adni. Ez a "KÜLD" bebillentyüzésével jut be a rendszerbe, amely tulajdonképpen a megrendelési utasitást jelenti.

A LIBRIS a "VÁSÁRLÁS" utasitásra rögziti a megrendelést és a szállitás napját; ennek ellenőrzése automatikusan történik. A szállitási adatok automatikusan mágnesszalagra kerülnek, igy inputként felhasználhatók az állami költségvetéshez.

KATALOGIZÁLÁS

Az ezzel kapcsolatos elképzelés az, hogy egy dokumentumot csak egyszer dolgoznak fel, mégpedig annak a könyvtárnak a közremüködésével, amely először szerezte be. Utána ezek az adatok azonnal rendelkezésére állnak a rendszerhez csatlakozott valamennyi könyvtárnak.

Abban az esetben, ha a LIBRIS adatbank teljes kiépitésére sor kerül, ez rengeteg információt tartalmaz majd könyvekről, periodikumokról, térképekről, mikrofilmekről, hanglemezekről stb. Mindezekről automatikusan, az adatfeldolgozó berendezés által vezérelt fotorendszerező segitségével, katalógusokat és jegyzékeket lehet előállitani, amelyek terjedelme és tartalma az adott igényekhez igazodik. Mindez a bibliográfiai tartalom analizálásának segitségével válik lehetővé. A cimleirásnál felvett adatok belső tartalmát a témára, tárgyra, kiadási évre stb. vonatkozó kódok alapján tagolják.

KÖLCSÖNZÉS

A kölcsönzési rutinmunka gyorsabb ellátását is biztositja a LIBRIS, valamint lehetővé teszi a könyvtári dolgozók számára, hogy személyes segitséget adhassanak a kölcsönzőknek.

A kölcsönzőről a következő adatokat szolgáltatja:

- név
- cim
- hoa kéri az anyagot, az intézmény neve
- nincs-e zárlatlistán a kölcsönző
- a lejárati idő.

A kölcsönzés kellékei: fénytoll, könyvtári cimke, személyazonossági igazolvány. A cimke - amely a könyv könyvtári számát tartalmazza, a könyvkártya funkcióját tölti be - optikai berendezés révén olvasható le, a fénytoll segitségével, amely a kölcsönzési terminál képernyőjéhez csatlakozik. Ezzel a müvelettel indul meg a kölcsönzési rutinmunka. Az olvasó kölcsönzőlapja, amelyen törzsszámát tüntetik fel, szintén olvasható a fénytollal. Igy kapja a LIBRIS a kölcsönzőről a szükséges információt. Ha a könyv ki van kölcsönözve, a képernyőn megjelenik a lejárat napja is, eszerint lehet előjegyeztetni vagy más könyvtártól átkérni. Ha a kölcsönző ez utóbbi megoldást választja, a gép rögziti a kérést, a kölcsönző cimét és a határidőt. A könyvet azután postán elküldik a megadott cimre.

Lehetőség van a LIBRIS segitségével kölcsönzési revizióra, állományellenőrzésre, jegyzék készitésére a kölcsönzőkről, statisztikák összeállitására.

IRODALOMKERESÉS

Az alább ismertetendő, LIBRIS-DOC nevü információtárolási és -visszakeresési rendszert a genfi Nemzetközi Munkaügyi Szervezet keretében fejlesztették ki.

A központi nagygépben tárolják a dokumentumok jellemzőit (szerző, cim, kiadás ideje, tartalmi jellemzők, azonositási szám). A visszakeresés során a kérdező terminájának képernyőjén megjelenik mindazon dokumentumok azonositási száma, amelyek a keresett témára vonatkoznak.

A tartalmi feltárás kelléke mindazon tárgyszavak (deskriptorok) jegyzéke (tézaurusz), amelyek alapján a dokumentumokat osztályozták (indexelték). Ez a visszakeresésnek is legfontosabb segédeszköze. Minél szükebb terjedelmü tárgyszavakat ad meg a kereső, annál célzottabb lesz a tájékoztatás: csak a keresett témához legszorosabban kapcsolódó irodalmat kapja meg.

Ennek egyik formája az SDI-szolgáltatás (szelektiv információ-szétsugárzás). Az a felhasználó, akinek egy bizonyos részterületen belül folyamatos információellátásra van szüksége, az ugynevezett "álló" kereső profil segitségével folyamatosan és rendszeresen megkapja az őt érdeklő legfrissebb irodalmat.

A figyelt dokumentumokról listákat bocsátanak ki. Ezen kivül összeállitásokat készithetnek azokról a müvekről, melyekre a szerzők leggyakrabban hivatkoznak.

A LIBRIS továbbfejlesztése folyamatban van, a rendszer fejlesztésére megvannak a megfelelő feltételek; tervezik kiterjesztését többek között a közmüvelődési, az iskolai és a vállalati könyvtárakra is.

A LIBRIS munkálatait élénk érdeklődés kiséri a többi északi ország könyvtári és tájékoztatási szakemberei részéről.

Romániai egyetemi könyvtárakban

MISZTI László

1972 októberében az Eötvös Loránd Tudományegyetem és a Bukaresti Tudományegyetem közötti barátsági szerződés keretében 15 napos tanulmányutat tettem Romániában, melynek során a bukaresti, az iaşi-i, a kolozsvári egyetemi könyvtárat és a bukaresti Orvostudományi Egyetem könyvtárát látogattam meg. Részletesebben a fogadó intézmény, a bukaresti Egyetemi Könyvtár szervezetét, felépitését, munkáját tanulmányozhattam.

TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS

A bukaresti és a iaşi-i egyetemi könyvtár alapitásának körülményei érdekes módon elütnek egymástól. (A kolozsvárira - mivel az közismert - nem térek ki.)

A bukaresti Tudományegyetem alapitási éve 1864. Központi könyvtára 1948-ig nem volt, illetve addig az 1895-ben létesitett Királyi Alapitvány (Fundaţia Regală) könyvtára látta el az egyetemi könyvtári funkciót. 1948-ban - a Királyi Alapitvány megszünésével - az Alapitvány székháza és könyvtára az Egyetem tulajdonába ment át.

A iaşi-i Egyetemi Könyvtár alapitási éve (1839) az egyetemével esik egybe. Előzményei azonban a XVII. századig, a Vasile Lupu moldvai fejedelem által alapitott görög iskoláig (1646) nyulnak vissza. Ennek következtében - a Román Tudományos Akadémia Könyvtára mellett - régiségekben, ritkaságokban a román könyvtárak között a iaşi-i Egyetemi Könyvtár a leggazdagabb. Eklektikus stilusu, impozáns épületét 1934-ben emelték, modern, vasállványzatos raktárait, berendezését - a Királyi Alapitvány támogatásával - Bécsben gyártották.

A két egyetemi könyvtár keletkezésének, fejlődésének eltérő körülményei nemcsak az állományban, hanem a munkában, a funkciók ellátásában is különbségekre vezettek.

B u k a r e s t b e n - 1948 előtt, központi könyvtár hiján - a kari könyvtárak fejlődtek erőteljesen. Olyannyira, hogy még ma is csak 600 000 kötet jut a Központi Könyvtárra az 1 800 000 kötetnyi egyetemi hálózati állományból. A kari könyvtárak állománya 70-80 000, sőt 100 000 kötetre, a jogi kari könyvtáré 200 000 kötetre rug. Ennek következtében a Központi Könyvtár az egyetemi hallgatóknak nem kölcsönöz; a kari könyvtárak hivatottak a hallgatók ilyen igényeinek kielégitésére. Emellett a kari könyvtárak olvasóteremmel, sőt olvasótermekkel is rendelkeznek; a Jogi Kar könyvtárának 100 férőhelyes olvasóterme van a hallgatók és 40 férőhelyes kutatóterme az oktatók, a Filozófiai Kar könyvtárának 120 férőhelyes olvasóterme a hallgatók és 80 férőhelyes kutatóterme az oktatók, a Történettudományi Kar könyvtárának 80 férőhelyes olvasóterme a hallgatók és 36 férőhelyes kutatóterme az oktatók számára, a Román Nyelvészeti és Irodalomtörténeti Kar könyvtára pedig 240 férőhelyes olvasóteremmel rendelkezik - stb. (Az olvasótermi férőhelyek száma összesen 2200.)

I a ş i - b a n viszont az 1 500 000 kötetnyi egyetemi könyvtári hálózati állományból 1 150 000 jut a Központi Könyvtárra. A könyvtári funkciók ellátása természetszerüen ennek megfelelően alakul.

SZERVEZET, FELÉPITÉS

Mindhárom egyetemen erősen c e n t r a l i z á l t a könyvtári hálózat. A kari könyvtárak is az egyetemi könyvtár igazgatójának vannak alárendelve, nemcsak szakmai-módszertani irányitás, hanem személyzeti és gazdasági ügyek tekintetében is. A könyvtár költségvetése független az egyetemétől (vagyis a könyvtár önálló költségvetési cim), és a kari könyvtárak személyi, dologi kiadásai is a könyvtár cimén, költségvetésében vannak előirányozva. Az un. munkáltatói jogokat a könyvtárigazgató nemcsak a központi, hanem a kari könyvtárak dolgozóival szemben is kizárólagosan gyakorolja. A bukaresti Egyetemi Könyvtár igazgatója hivatalból prorektori cimmel és ranggal van felruházva, könyvtári ügyekben a rektor helyettese, s mint ilyen, a többi rektorhelyettessel egyenrangu. Három helyettese közül egyikhez az adminisztráció, a személyzeti és gazdasági ügyek, az olvasószolgálat, a másikhoz az állománygyarapitási és feldolgozási terület, valamint

a hálózati könyvtárak, a harmadikhoz a bibliográfiai és dokumentációs munka, módszertani munka és a folyóiratosztály tartozik. (A iaşi-i és a kolozsvári egyetemi könyvtárban az igazgatónak csak egy, un. adminisztratív, általános helyettese van.)

A bukaresti Egyetemi Könyvtár szervezeti felépitése a következő:

- Igazgatás
- Gazdasági osztály
- Állománygyarapitási osztály
- Nemzetközi csereosztály
- Feldolgozó osztály
- Olvasószolgálati osztály
- Bibliográfiai osztály
- Folyóiratosztály
- Módszertani osztály

Az iaşi-i és kolozsvári egyetemi könyvtárban hiányzik a nemzetközi csereosztály, viszont - fejlődésükből, hagyományaikból következően - mindkét könyvtárnak van kézirat- és ritkaságtára.

ÁLLOMÁNYGYARAPITÁS

Az állománybavétel, állománygyarapitás általában véve a mi gyakorlatunknak megfelelően történik. Az ettől elütő módszerek a következők:

a) A kiadók kiadási terveiket rendszeresen megküldik a Könyvtárellátónak, az eljuttatja ezeket a könyvtárakhoz, hogy jelezzék, a kiadásra kerülő művekből hány példányra tartanak igényt. A bukaresti Egyetemi Könyvtár mintaszerüen szervezte meg ennek a menetét: erre a célra rendszeresitett kartonokon kérik be az igényeket az egyetemi hálózat minden részlegétől, majd felülvizsgálják és összesitik ezeket. A Könyvtárellátóhoz visszajuttatott igénybejelentés egyben a mü megrendelését is jelenti. Ezzel a módszerrel - amellett, hogy a kiadási példányszám megállapitásához is támpontot nyujtanak a kiadóknak - biztositják a könyvtárak elsőbbségi jogát a megjelenendő művekre.

b) A külföldi könyvek és folyóiratok megrendelését, beszerzését a felsőoktatási intézmények könyvtárai számára országosan a bukaresti Egyetemi Könyvtár végzi.

c) A nemzetközi kiadványcserét nemcsak a maga, hanem minden felsőoktatási intézmény könyvtára számára szintén a bukaresti Egyetemi Könyvtár látja el. Ugyancsak a könyvtár fontos feladata a külföldi egyetemeken müködő román nyelvi lektorátusok hazai kiadványokkal való ellátása. E kettős feladat ellátására 21 kötelespéldányban részesül. (Ezenkivül még 8 kötelespéldányt kap.)

d) A bukaresti Egyetemi Könyvtár bonyolitja le országosan az egyetemi oktatók egyéni külföldi könyvrendeléseit is.

FELDOLGOZÁS

A feldolgozó munka módszereiben a mi gyakorlatunktól lényegesebb eltérést nem tapasztaltam; az állományfeltárás, az ennek eszközéül szolgáló katalógushálózat terén azonban, ugy láttam, minőségi problémákkal küzdenek. A három egyetemi könyvtár között természetesen van szinvonalbeli eltérés.

OLVASÓSZOLGÁLAT

Mint az előzőkben emlitettem, a bukaresti Tudományegyetemen először a kari könyvtárak fejlődtek ki, s ennek következtében a tekintélyes állománynyal, olvasótermi férőhellyel rendelkező kari könyvtárak hivatottak a hallgatók igényeit kielégiteni, a Központi Könyvtár a hallgatóknak nem kölcsönöz. Ezenkivül a mi gyakorlatunktól még a következő eltéréseket tapasztaltam:

a) Az olvasók beirása a Központi Könyvtárban történik, aholis olyan látogatójegyet kapnak, amely bármely tagkönyvtár használatára jogosit.

b) A könyvtári statisztika vezetése, összesitése, elemzése, nemcsak a forgalomra, hanem minden adatra - és az egész egyetemi könyvtári hálózatra - nézve az Olvasószolgálati Osztály feladata.

A iaşi-i és a kolozsvári egyetemi könyvtárban a mi gyakorlatunktól való lényegesebb eltérést nem tapasztaltam.

BIBLIOGRÁFIAI TEVÉKENYSÉG

Az egyetemi könyvtárak bibliográfiai munkájának központja a bukaresti Egyetemi Könyvtár. Az egyes egyetemi könyvtárak bibliográfiai tervét - amelyet a karok, intézetek, tanszékek kutatási tervére alapoznak, ahhoz igazitanak - ez a könyvtár összesiti, koordinálja, s azután a tervet együttesen valósitják meg. Többféle bibliográfiai sorozatot, tudományági és témabibliográfiákat adnak ki. Sorozataik közül megemlitem a disszertáció-bibliográfiát, amely 2-3 évenként jelenik meg, kumulálva az összes egyetemen készült disszertációkat. A társadalmi és politikai tudományok bibliográfiája - amely a hazai és a külföldi müveket egyaránt tartalmazza - havonta jelenik meg.

Központi szerepet játszik a bukaresti Egyetemi Könyvtár a külföldi könyvek szakágazatokban, kooperativ vállalkozásként közreadott központi gyarapodási jegyzékének (Catalog central al cărţilor

străine) munkálataiban. Egy-egy szakterületért a profil szerint illetékes könyvtár - egyebek között a Központi Állami Könyvtár és az Akadémiai Könyvtár - felelős, de az Egyetemi Könyvtár feladata az anyag összeállitása és ágazatonként való csoportositása.

Tudományági és témabibliográfiáik közül a következőket emlitem: "A társadalmi fejlődés tudományos irányitása", "A kiscsoportok szociológiája". Nyelvészeti problémákról, az egyes irodalmi irányzatokról is készitenek és adnak ki magas szinvonalu, elemző témabibliográfiákat, amelyekhez egyetemi oktatók irnak tanulmányszerü bevezetést.

Biobibliográfiai sorozatukban egyes irók életrajzát, müveit és a róluk szóló irodalmat dolgozzák fel.

MÓDSZERTANI MUNKA

Az egyetemi könyvtárak módszertani munkájának is a bukaresti Egyetemi Könyvtár a központja, abban az értelemben, hogy az általa kidolgozott módszereket a többi egyetemi könyvtárnak is rendelkezésére bocsátja. A könyvtári munka egységesitése érdekében módszertani utmutatókat készit. Jelenleg a következő problémákat tanulmányozzák itt: szabadpolc és tömörraktári rendszer; az audiovizuális eszközök alkalmazása a könyvtári munkában; a tájékoztatás és a raktári szolgálat automatizálása.

A módszertani munkához tartozik a t o v á b b k é p z é s is. Ennek keretében 2-3 évenként ismétlődő előadássorozatokat szerveznek katalogizálási, szakozási, tájékoztatási stb. problémákról. Időnként tudományos ülésszakot szerveznek. Az 1972 novemberében - az összes egyetemi könyvtárak bevonásával - rendezett tudományos ülésszak témája "az egyetemi könyvtár mint a tudományos kutatás mühelye" volt.

EGYETEMI HALLGATÓK KÖNYVTÁRI GYAKORLATA

Érdekes és tanulságos volt az, amit e tekintetben a bukaresti Tudományegyetemen tapasztaltam. A bölcsészkarok hallgatói közül évenként kb. 100-at 2-3 hónapos könyvtári gyakorlatra osztanak be, amit a központi vagy valamelyik kari könyvtárban kell teljesiteniük. A Román Nyelvészeti és Irodalomtörténeti Kar könyvtárában beszélgettem egy könyvtári gyakorlatot teljesitő hallgatóval; elmondta, hogy a pedagógiai gyakorlat mellett igen hasznos számukra ez a gyakorlat is, mert ennek révén juthatnak azokhoz a szakismeretekhez, melyeknek birtokában - általános és középiskolákhoz kerülvén - az iskolai könyvtárak kezelését is el fogják tudni látni.

A BUKARESTI ORVOSTUDOMÁNYI EGYETEM KÖNYVTÁRA

Keletkezésére, kialakulására ugyanaz a jellemző, mint a mi orvostudományi egyetemi könyvtárainkra: a volt orvosi kari könyvtárból fejlődött ki.

Az Orvostudományi Egyetem könyvtári hálózatának állománya 1 200 000 kötet, ebből 500 000 kötet esik a Központi Könyvtárra. A beszerzés és feldolgozás az egész hálózat számára a Központi Könyvtárban történik. A hallgatók kölcsönzési igényeinek kielégitése, tanulmányi anyaggal való ellátása is - az Egyetemi Könyvtárral ellentétben - a Központi Könyvtárra hárul. Tankönyvekből, a kötelező tanulmányi anyagból annyi példányt szereznek be, hogy a hallgatóknak egész tanévre kikölcsönözhessék.

Említésre méltó szakmai tapasztalat e könyvtár folyóirat-indexelési módszere. Ennek lényege az, hogy nagy formátumu kartonokból tárgyszókatalógust állitanak össze, amelynek lapjaira - a folyóirat jelzetéből, számából, lapszámából képzett kódjellel - folyamatosan révezetik a kérdésre vonatkozó cikkeket. Ezzel az egyszerü módszerrel azonnal elő tudják adni az egyes problémákra vonatkozó legfrissebb szakirodalmat - ami az orvostudományban igen fontos.

---

x külföldi hirek x külföldi hirek x külföldi hirek x

SAJTÓ-ADATBANK létesült az NSzK-ban, a DPA hirügynökség keretében. Kétévi előkészületek után megindult az adatok tárolása. Az adatbank a lapkiadókat, a rádió- és tv-állomásokat látja el. (Nachr. für Dokumentation, 1972. 2. sz.)

HELYI HIRLAPOKBAN rovatszerüen számol be a Kazah Müszaki Tudományos Tájékoztatási Kutatóintézet az ipari és mezőgazdasági technika uj vivmányairól; a közlemények alapján részletes tájékoztatást kérő vállalatok igy igen gyorsan érvényesithetik a termelésben az uj tudományos eredményeket. A rádió- és tv-adások lehetőségeit is kihasználja az Intézet. (Naucsno-Tehn. Inform. Szerija 1. 1972. 5. sz.)

A MAROS MEGYE területén 1795-1970 között megjelent időszaki kiadványok bibliográfiáját készitette el a marosvásárhelyi városi könyvtár. A kiadás alatt álló munka 546 (különféle nyelvü) cimet foglal magában. (Könyvtári Szemle, Bukarest, 1972. 1. sz.)

Hozzászólások Katsányi Sándor cikkéhez

(Munkakör-strukturák a közművelődési könyvtárakban)

SZÉLJEGYZETEK EGY VÁZLATHOZ

Katsányi Sándornak a Könyvtári Figyelő 1972. évi 4. számában megjelent irását többször is elolvastam. Egyrészt mert a képzés-továbbképzés, a munkakör-strukturák kérdéseiben közvetlenül is érdekelt vagyok, másrészt pedig mert a vezetői-módszertani területen "praktizáltam" közel 10 évig, ujabban pedig, hirtelen naggyá nőtt könyvtárunkban, az olvasószolgálat - tájékoztatás - gyermekkönyvtárügy megszervezése immár több mint 2 éve munkaköri feladatom.

A képzés-továbbképzés az utóbbi néhány évben ismét s még ma is a vajudás állapotában van, a megoldással tulajdonképpen máris elkéstünk, hiszen a változás, a korszerüsités gyümölcseit legfeljebb majd csak 5-6 év mulva élvezhetjük. Ugyancsak az utóbbi időben (persze idestova már 4-6 éve érezhetően) vagyunk szemtanui és résztvevői a közmüvelődési könyvtárügy erőteljes változásának mind szemléleti téren, mind az e könyvtárakkal szemben felmerülő társadalmi-kulturális igények és az igényekre adott válaszok terén. Egyre inkább létrejönnek a nagy általános nyilvános könyvtárak, de továbbélnek (igen nagy tömegben!) a régi manufakturás körülmények között dolgozó, gyakran a teljes igénytelenség határát suroló, alig több mint népkönyvtári környezetben dolgozó egységek. A mezőny rendkivül széthuzódik. S nekünk az előbbi pólusra kell figyelnünk.

Még az 1960-as évek elején is többé-kevésbé ugy érezhették magukat az addig kiképzett könyvtárosok, mint a termelőszövetkezeti agronómusok: ismeretanyaguk a napi gyakorlat előtt járt. Másik oldalról viszont ugyanazok rakták le az alapjait a mai legfejlettebb szintü szolgáltatásoknak, akiknek a képzési szinvonalát ma már jórészt joggal kritizáljuk, igy tehát önmagunknak vágunk fintort. Vagyis a régieknek egy része, legalábbis a java - a jelek szerint - gyorsan tudott alkalmazkodni az uj igényekhez.

Mindezzel persze nem kivánom Katsányi mondandóját általában vitatni, még kevésbé szándékát megkérdőjelezni. Irását - itt-ott pesszimista beütésekkel ugyan, de - lelkiismeret-felrázónak, hasznos adalékokkal szolgálónak tartom. Ezzel arra is utaltam, hogy pályaképnek is, a különböző posztokon lévő könyvtárosok helyzetét szociológiai megközelitésben feltáró elemzésként is több helyütt vázlatosnak érzem. A vezetők-módszertanosokról irottak inkább az érvényesülést, az olvasószolgálatosokról felvázoltak inkább a felkészültséget firtatják.

A feldolgozókról vázlatosan papirra vetett gondolatok - a kellő pontosság és differenciáltság hiánya miatt - bizony még sértődést is kiválthatnak egyesekből. Az ő jó munkájuk egyik fundamentuma a jó olvasószolgálatnak, tájékoztatásnak.

Lényegesnek tartom - saját tapasztalataink is ezt erősitik meg - azt az alapállást, hogy a könyvtári munkának sok olyan részfázisa van, amelyeknek elvégzéséhez középfoku képesités sem kell. Ez még távolról sem általánosan elfogadott, a könyvtári nomenklatura sem ismeri a technikust (segédkönyvtáros, betanitott könyvtáros, stb?), nem is gyakran alkalmaznak ilyen munkatársakat, s emiatt bizony sok szakképzett munkatárs fásultságot eredményező rutinmunkát kénytelen végezni. E területek Katsányi által adott felsorolásával egyetérthetünk, sőt talán bővithető is a kör. Egyetlen megjegyzés csupán: a kérdések tekintélyes része a kölcsönzési adminisztrációnál hangzik el, ide tehát könyvtáros felkészültségü munkatárs is kell, legalábbis egyelőre.

Legalapvetőbbnek, a kérdéskör fundamentumának tartom olvasószolgálati szempontból azt, hogy a nagy könyvtárakban szemléletben és gyakorlatban egyaránt nincs ma már helye a Jolly Jocker tipusu könyvtárosnak. Az igények, az olvasótábor skálája rendkivül kiszélesedett (a domináns rétegek és igényszint mellett), a "mindenhez értő" könyvtáros a magas szintü, differenciált mélységü kérdésekre csak dilettáns választ adhat, s ezt az igényes olvasó hamar észreveszi, többé nem fordul a könyvtárhoz. Szakembernek csak szakember lehet a partnere. A másik kör az olvasótábor arculatát jelző diákok, akiket ugyanolyan szinten kell kiszolgálni, mint az iskolájukban.

Valótlan lenne persze ezzel akár csak sugallni is azt, hogy ez az igényszint ma már általános. De itt a mércét nem a középhez, az átlaghoz kell igazitani, hanem ahhoz a perspektivikus s már ma is jelentkező legmagasabb szinthez, amely egyáltalán szóba jöhet még egy általános nyilvános nagykönyvtár esetében. Igy nálunk az olvasószolgálat hármas tagolódásu: szaktájékoztatók, szakreferensek - kölcsönző könyvtárosok (Katsányi terminológiájával: általános tájékoztatók) - olvasószolgálati technikusok. (Csak zárójelben jegyzem meg: ma még néha a könyvtárosokkal, a régi és uj munkatársakkal is meg kell értetni: nem szégyen, olvasó előtti presztizsvesztés az, ha az arra illetékes és felkészült munkatárshoz irányitják a hozzájuk fordulót!)

Amit Katsányi a szaktájékoztatókról, általános tájékoztatókról követelményként, felkészültségi irányultságukról ir, azzal egyetérthetünk. (Árnyalni, részletezni lehetne megjegyzéseit, de az messzire vezetne.) Rá kell mutatni azonban arra a gondra, hogy a más szakterületekre, ill. szakra is kiképzett munkatársak bizonyos ismeretszinttel állnak könyvtári szolgálatba. Megoldatlan viszont e könyvtárosoknál a tudományszakjaik fejlődésével való lépéstartás lehetősége. Kutatónapjuk - kevés kivételtől eltekintve - nincs. Könyvtári elfoglaltságuk megakadályozza, hogy másik szakmájukat akár csak érintőlegesen is gyakorolják, némileg benne éljenek. A szak-

mája irodalmát szemléző (ez egyfajta önképzést és tájékozottságot nyujtó forma!) olvas, miközben a többi lohol, tehát a szaktájékoztató - "lóg"! Igen komoly konfliktusforrás! Pedig igy a - nem kivánatos, de megjósolható - eredmény csak a szakmai elszürkülés, az ismeretek kopása lehet.

Katsányi a fejtegetéseiből a képzésre vonatkozó következtetéseket - bár sommázva - levonja. A továbbképzésre sajnos nincs megjegyzése és javaslata, pedig a vezetőknél az orvos- és mérnöktovábbképzéssel összehasonlitva sulyos, de valós megjegyzéseket tesz. Vegyük az ő analógiáját. Miért jobb az orvosi, mérnöki továbbképzés? Feltehetően azért, mert szakirányu, a résztvevők az adott szakterület legfrissebb elméleti és gyakorlati eredményeit kapják (pl. az orvosok a kutatás, a müszerek, a terápia stb. területén), nem közismert dolgokról és hosszan elnyujtva. Pedig - különösen az orvosok java - a szakirodalommal, többnyire az idegen nyelvüvel is lépést tartanak. És még egy: a beteg meghalhat, a ház a hid stb. összedőlhet, a gép széttörhet, ha az orvos vagy a mérnök megreked szakmai ismereteiben. S mi történik, ha az olvasó nem kapja meg a szükséges választ, irodalmat, vagy hevenyészetten kapja? Ki-ki válaszolhat: lényegében semmi, s az "eredményt" közvetlenül nem is érzékeljük!

Érdemes lenne a Katsányi által felvetett gondolatokkal részletekben is foglalkozni, kiegészitve azokat a munkaköri besorolás kérdéseivel is. Az is gazdag vadászterület. (Csak egy problémát: miért nem kaphatnak - legalábbis a gyakorlatban alig fordul elő ilyesmi - pl. a szaktájékoztatók tudományos munkatársi besorolást?)

TÓTH Gyula

MÉG EGYSZER A MUNKAKÖR-STRUKTURÁKRÓL

Érdekes, de merész vállalkozásba fogott Katsányi Sándor, amikor meg próbálta fogalmazni a közmüvelődési könyvtári munkakörök jellegzetes vonásait. Érdekes, ahogy felsorolja a tipikus könyvtárosi munkaköröket, részben szakitva az eddigi sablonnal, merész, mert vállalkozik a hétköznapi valóság leirására, annak árán is, hogy fejére zudithatja a kiábránditottak csalódását és keserüségét. Mert merész dolog kimondani, hogy a könyvtárvezetők "szakmai-tudományos fejlődése általában nélkülözi a kellő dinamikát", de még merészebb kijelenteni az állományfeldolgozók és -feltárókról, hogy "munkájuk a gyakorlatban mindenütt elszakadt az állománygyarapitás érdemi (döntési) részétől".

Az irás legnagyobb erényének mégis a tényekkel való reális szembenézést tartom. Hogyan látja egy hosszu ideig gyakorló könyvtáros saját pályája buktatóit, fejlődésének lehetőségeit ma. Ez a tanulmány. A kép azonban akkor lenne teljes, ha az elvárásokon tul a közvéleménnyel is szembesi-

tett volna a szerző, hiszen a legszélesebb igényeket kielégitő szolgáltató intézmények munkatársairól van szó. Azt hiszem ettől a kép nem lenne vidámabb, mindenesetre "életszagubb". Kár az is, hogy - mint a jegyzetekből kitünik - nem álltak egységes adatok rendelkezésére (a szakreferensekről és a szakképzettségről 1966-os, a fizetésekről 1971-es), nehezitve a reális összevetést.

Mégis nagyon érdekes az egyes kategóriákat közelebbről is megnézni. Az irányitók köréből kirekesztődtek a hálózati központok módszertani munkatársai, a régi szervezők utódai. A cikk ezzel akaratlanul is azoknak a véleményét erősiti, akik ennek a munkakörnek életképességét vonják kétségbe. A szervezők esetében ez igaz is. Meggyőződésem azonban, hogy a megyei módszertanosok a jövőben fontos szerepet játszanak majd a hálózati központ és a tagkönyvtárak kapcsolatában, amely elsősorban az előbbi szolgáltatásainak közvetitését jelenti. Igen érzékletes képet kapunk a kis tagkönyvtárak irányitóiról. A csoportot jellemző feszültség megoldása valóban elsősorban képzési kérdés. De nem hagyományos felsőfoku szakképzettségre, hanem speciális továbbképzésre lenne szükség, ugyanugy, mint a vezetők esetében.

Nem tudott, vagy nem akart mit kezdeni a szerző a csoportvezetőkkel. Érthető is. Bár nagyon finoman fogalmaz, amikor személyükben az irányitó és a szakember egyesülését látja, de talán egy durvább hasonlat a találóbb: a könyvtárak "müvezetőiről" van szó, akikről az iparban sem tudják, hogy szellemi vagy fizikai munkások-e.

Az olvasószolgálat van a legrosszabb helyzetben, közepesen-alacsonyan képzett munkatársakkal, akik a könyvtárostársadalmon belül a legalsó "kasztot" jelentik. Nem tudjuk - sok helyen, rosszul értelmezett demokratizmusból, nem is akarjuk - elkülöniteni ugyanis egymástól az olvasószolgálati munka mechanikus és érdemi részét. Mindent fetisizálunk, és nem hisszük el, hogy könyvek visszasorolását, cédulák rakosgatását, bélyegzők ütögetését 8 általánost végzett józan fejjel is el lehet végezni. Hogy munka nélkül maradnak a tájékoztatók? Nem, ha gondozzák állományrészüket, katalógusaikat, részt vállalnak a szerzeményező munkából, kilépnek a passzivitásból, és aktivitásukkal igen széles olvasói igényt deritenek fel és oldanak meg.

Nehéz kérdés a szaktájékoztatóké. Elvben nem vitás, hogy a természettudományos iránynak kell erősödnie, igazodva a tudományos fejlődéshez. De félek, hogy ezt szaktanárokkal nem lehet megoldani. A képzés problémája itt és az általános tájékoztatók esetében jelentkezik a legélesebben. Ha a magyar vagy történelem szakosok helyett matematika, kémia, fizika, földrajz, biológia szakos tanárok fognak ülni a tájékoztató asztaloknál, tovább nő a könyvtáron belüli munkanélküliek száma. De nem is jönnek ilyen munkatársak. Meggyőződésem szerint viszont nincs is szükség az ilyen mértékü szakosodásra. A közmüvelődési könyvtárakban a szakosodás elsősorban bibliográfiai, szerzeményezési, tájékoztatási, egyszóval szakmai szakosodást jelentsen és a mindennapi fejlődéssel való egyéni lépéstartást.

Az állományfeldolgozók és -feltárók problémája azonos az olvasószolgálatosokéval: a mechanikus és tartalmi munka szétválasztása. Megoldása jóval könnyebb, mert a feladatok körülhatároltabbak, kézzelfoghatóbbak és produktivak. Az elmondottak nyilván nem jelentik a munkakör kisebbitését, hiszen meggyőződésem, hogy a tulkvalifikáltságról irtakat az olvasószolgálatnál olvashattuk volna, ha ott kedvezőbbek a könyvtári munka feltételei.

A könyvtári munka technikusai a legfiatalabb csoport. Néhány nagyobb megyei könyvtár gyakorlatában már hivatalosan is él. Feladatuk pontosan meghatározott, munkájuk jól mérhető. Itt azonban munkaerőhiánnyal kell szembenézni. A szakképzetlen kezdők továbbra is aspiránsok maradnak. "Ipari tanulókat" kell foglalkoztatnunk, akikből megbizható "iparosok" lesznek majd.

Ritkán olvashatunk a könyvtárosi pályaképről. Katsányi Sándor friss, lendületes irása, logikus következtetései és az ezekről kialakult vita remélhetőleg közelebb visznek a megoldáshoz.

HALÁSZ Béla

MENNYIRE IGÉNYES A FELDOLGOZÓK MUNKÁJA?

Katsányi Sándor cikke nagyon elgondolkoztató, de meg kell mondanom, hogy nem mindenben értek vele egyet. Véleményemet azért a sok-sok könyvtári feldolgozóért fejtem ki, akik hosszu évtizedeket dolgoztak már ebben a munkakörben, s most rá kell döbbenniük, hogy kár volt elvégezniük az egyetemet, mert ezt a munkát anélkül is elintézhetnék.

A cikk valami másod- vagy harmadrendü tevékenységként emlegeti a könyvtári munkában a feldolgozást. Például: "Munkájuk a gyakorlatban mindenütt elszakadt az állománygyarapitás érdemi (döntési) részétől. Tevékenységük igen nagy része rutinmunka, ami alapfoku ismeretekkel is jól elvégezhető."

Ehhez csak annyit füznék, hogy Debrecenben a Megyei Könyvtárban a feldolgozó csoport egyben állománygyarapitó csoport is, ami azt jelenti, hogy az olvasószolgálat aktivan részt vesz ugyan az állománygyarapitásban - kijelöl, javaslatot tesz -, de a döntés joga a feldolgozó csoport vezetőjét illeti.

A "rutinmunka" kifejezéssel kapcsolatban: Elismerem, hogy ebben sok az igazság, különösen akkor, ha a feldolgozást csak a nyilvántartási müveletekre, illetve a katalógusépités egy részére szükitem. Csakhogy a könyvtári feldolgozás nem csupán ezekből a mozzanatokból áll, hanem jelentős részét a könyvek, folyóiratok cimleirása és osztályozása öleli fel. Márpedig aki ezt maga is csinálta, annak tudnia kell, hogy ezeket a müveleteket különböző szabványok és szabályok rögzitik, szabályozzák, s azt is

tudnia kell, hogy ezek megismerése, elsajátitása, sőt, tovább megyek: a bennük való tájékozódás elsajátitása sem megy máról holnapra.

De föltéve, hogy még ez is csak rutin kérdése - akkor is ott vannak a különböző tudományágak, az egyre szaporodó szakkifejezések, tudományos fogalmak, amelyeket a feldolgozó könyvtárosnak ismernie kell, mert az a feladata, hogy azokat különböző számokkal és jelekkel a helyére tegye. Mert anélkül hiába vannak kiváló tájékoztatók - a keresett könyvet nem találják meg.

A másik dolog: Köztudott, hogy a megyei könyvtárak egyre több idegen nyelvü anyagot vásárolnak. Ebből az következik, hogy főleg a cimleiróknak és a szakozóknak némi nyelvismerettel is rendelkezniük kell, illetve jó, ha rendelkeznek. Persze, lehet mondani, hogy rutinnal és szótárak segitségével ez is megoldható. Ez igaz is! - De ezt minden munkakörre el lehet mondani. Pl. a foghuzás, de akár a különböző mütétek is, már csak rutin kérdése, miután az orvosok elvégezték az egyetemet. Vagy egyetemi végzettség nélkül is ugyanugy menne?

"A helyismereti dokumentumok feltárása... magasabb igényeket támaszt a feldolgozókkal szemben" - mondja a cikk szerzője. Tehát szerinte ez az a terület, amelyen a "rutin" legkevésbé érvényesülhet, s amely talán magasabb iskolai végzettséget kiván, mint az egyéb feldolgozó munka.

Tizenhat éve vagyok könyvtári feldolgozó. A helyismereti anyag feltárása nálunk is most vette kezdetét, belőle - kollégáim mellett - reám is nagy feladat hárul. Azonban még eddig nem vettem észre, hogy ez az uj feladat valami szellemi pluszt követelne tőlem. S különösen akkor nem, ha az analitikus cimleirásokra gondolok. Sőt! - arra a megállapitásra jutottam, hogy sokkal könnyebb analitikusan cimleirni, mint az idegen nyelvü könyveket feldolgozni.

De kollégáimon sem veszek észre semmiféle szellemi megerőltetést akkor, amikor a tárgyszavak kialakitásán, illetve azok lyukkártyára való átültetésén fáradoznak.

Ha viszont a helyismereti anyag kiválogatására, azok elbirálására gondolok, azt kell mondanom, hogy azok megitélésében sokkal biztosabban és megbizhatóbban mozog egy középmüveltségü, de széles körben érdeklődő debreceni bennszülött, mint egy egyetemet végzett pesti polgár.

Ezek után már csak az igy feldolgozott anyag publikálása, bibliográfiák készitése marad hátra, amelyről feltételezhetnénk, hogy felsőfoku végzettséget kiván.

No de ilyen tevékenységet eddig is folytattak a könyvtári feldolgozók - vagyis ez a "magasabb igény" eddig is megvolt velük szemben, tehát nem egy eddig ismeretlen, a helyismereti anyag feltárásával jelentkező idegen terület, hanem olyan rendszeres munkafolyamat, amely eddig is hozzátartozott minden feldolgozó munkaköréhez.

Összefoglalva: Ha a hagyományos könyvtári feldolgozás "...nagy része rutinmunka...", ugy a helyismereti anyag feltárása is az; és ha az eddigi feldolgozáshoz "... alapfoku ismeret..." is elegendő, akkor a helyismereti anyag feltárásához sem szükséges magasabb képzettség.

Ezzel szemben én azt mondom: nem az a baj, hogy a könyvtári feldolgozók nagy része felsőfoku végzettséggel rendelkezik, hanem az, hogy nem minden dolgozó rendelkezik ilyen végzettséggel. Gondolom, hogy ebből semmi hátránya nem származna.

Még annyit: Lehetséges, hogy "A termelést közvetlenül szolgáló, magasabb igényü rendszert ... elsősorban természettudományi végzettségü tanárok..."-ból álló "fundamentumra lehet épiteni" - de a könyvtári munkának a fundamentumát véleményem szerint a feldolgozó csoport alkotja.

Szakszerü, korszerü könyvtári feldolgozás, a könyvtár különböző állományféleségeinek az olvasási igényekhez igazodó, sokrétü feltárása nélkül nincs zökkenőmentes, minden igényt kielégitő könyvtári szolgáltatás!

BARANYI József

A SZERKESZTŐSÉG MEGJEGYZÉSE

Katsányi Sándor lényeges, időszerü kérdésekre keresett megoldást cikkében. Elgondolásai természetesen lehetnek vitathatók, egyes kevésbé sikerült megfogalmazásai külön is ellenvetéseket válthatnak ki. Olvasóink hozzászólásainak ezuttal is szivesen adunk helyet, akár a cikkeinkben foglaltak továbbgondolásáról, akár határozott ellenvéleményről van szó.

Egyet azonban le kell szögeznünk. Általában minél magasabb szinvonalon igyekszik végezni a maga munkáját egy könyvtáros, annál inkább átérzi az illető munkakörre vonatkozó követelmények sulyát, annál inkább kivánatosnak érzi tehát, hogy minél képzettebb dolgozók töltsék be ezt a munkakört. Ez nemcsak szubjektive indokolt, hanem társadalmilag is értékes magatartás. Önmagában azonban még nem elegendő. Egy-egy munkakör szakember-ellátottsága ugyanis csak függvénye egy átfogóbb kérdésnek: a jelenleg s a belátható jövőben a magyar könyvtárügy rendelkezésére álló képzettebb dolgozókat hogyan oszthatjuk el a különböző munkakörök között a leggazdaságosabban, az egyes könyvtárak e g é s z munkájának eredményessége érdekében. Ezt a kérdést vizsgálta Katsányi Sándor, elsősorban ebből a szempontból érdemes tehát helyeselni vagy birálni elgondolásait. S ami kinek-kinek szubjektiv érzéseit illeti: elsősorban nem gyarapitók, feldolgozók, olvasószolgálatosok stb. vagyunk, hanem könyvtárosok; szakmai "lokálpatriotizmusunk" annál termékenyebb, minél inkább a könyvtári munka egészének összefüggéseiben látjuk saját szükebb munkakörünk helyzetét.

KRÓNIKA

Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács tevékenysége 1972-ben

Az 1972. évet a magyar könyvtárügy számára az IFLA budapesti közgyülése tette emlékezetessé. E jelentős nemzetközi szakmai esemény előkészitése nagymértékben lekötötte a könyvtárügy központi szerveinek, vezető dolgozóinak energiáit, éppen azokét, akiknek tevékenysége az OKDT munkájára is kihat. Részben ez is oka annak, hogy az OKDT idei tevékenységének nagyobb része az év első felére esik. KOVÁCS Máténak, az OKDT elnökének augusztusban bekövetkezett váratlan és tragikus elhunyta a Tanács munkáját is megbénitotta egy időre. A Tanács 1972. évi tevékenységének számbavételéhez e körülményeket is figyelembe kell venni.

A Tanács teljes ülése két nagy fontosságu témát tárgyalt az év folyamán. Az egyik "A közkönyvtári állományok nyilvántartásáról és védelméről" szóló utasitástervezet (előadói: NAGY Ernő, a Könyvtárügyi Osztály munkatársa és BERECZKY László, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa). A tanácsi vita megerősitette azt az igényt, hogy e kérdésekben uj rendeleti szabályozásra van szükség, egyben erős hangsulyt adott annak a ténynek, hogy a különféle tipusu könyvtárak differenciált eljárást igényelnek. A vélemények főképpen az állománykivonás jellegét, mértékét és módját illetően voltak eltérőek. A tanácsi vitában elhangzott vélemények, valamint a beérkezett irásos javaslatok felhasználásával a rendelettervezet uj megfogalmazására került sor.

Teljes tanácsülés tárgyalta a könyvtárosképzés problémáit és továbbfejlesztésének lehetőségeit vizsgáló minisztériumi bizottság jelentését és javaslatait (előadó volt FUTALA Tibor, a Könyvtárügyi Osztály munkatársa). A Tanács az anyagot előzetes munkaanyagnak tekintette, és ugy foglalt állást, hogy az elhangzott észrevételek mérlegelésével dolgozza át a bizottság az előterjesztést.

A Tanács három tagozata egy-egy ülést tartott az év folyamán. A Tudományos és szakkönyvtári tagozat a szabványositott könyvszámozás magyarországi bevezetésének kérdését vitatta meg. Előadója DOMANOVSZKY Ákos volt, a budapesti Egyetemi Könyvtár h. igazgatója. Javaslatai nyomán megindultak a tárgyalások a hazai és az érdekelt nemzetközi szervek között a nemzetközi szabványositott könyvszámozás magyarországi bevezetése érdekében.

A Dokumentációs és bibliográfiai tagozat ülése több nemzetközi jellegü témában nyujtott tájékoztatást: LÉVAY Tamásné, az Országos Müszaki Könyv-

tár és Dokumentációs Központ mb. főigazgatója a moszkvai Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Központ tevékenységéről, SEBESTYÉN Géza, az Országos Széchényi Könyvtár h. főigazgatója az UNISIST párizsi konferenciájáról, JÁNSZKY Lajos, az OMFB főosztályvezetője, a FID magyar nemzeti bizottsága elnöke a FID 1972. évi budapesti konferenciájának előkészitéséről számolt be.

A Közművelődési könyvtári tagozat a gyermekkönyvtári könyvállományról készült felmérést tárgyalta meg. (Előadója VARGHA Balázs volt, a KMK munkatársa).

A Tanács 1971-1972. évi munkatervében szereplő néhány fontos kérdés megvitatása áthuzódik 1973-ra. Igy pl.:

- az uj könyvtári törvény tervezete,
- a könyvtárépités távlati programja,
- a könyvtári szaksajtó időszerü kérdései,
- a főiskolai könyvtárak helyzete és fejlesztési problémái,
- a központi szolgáltatások igénybevétele a megyei könyvtárakban,
- az uj tanácsigazgatási rendszer hatása a könyvtári szervezetre

és még néhány, nem kevésbé jelentős kérdés.

E témák áthuzódását a következő évre nem a tanácsi kapacitás hiánya, hanem inkább az a tény idézte elő, hogy különböző, főként objektiv okok következtében, kimunkálásuk nem jutott el a megvitathatóságig; kidolgozásuk azonban folyik.

Az elnökség két témát tárgyalt az év folyamán. Meghivott érdekeltekkel kibővitett keretben tárgyalta a pécsi egyetemi könyvtár fejlesztési problémáit; véleményét a fenntartó figyelembe vette. (A téma referense NAGY Ernő volt, a Könyvtárügyi Osztály munkatársa). Megtárgyalta és elfogadta a Tanács uj szervezeti és müködési szabályzatának tervezetét, amely jelenleg kiadás előtt van.

A szakbizottságok közül a Képzési és továbbképzési szakbizottság az olvasószolgálatban dolgozó könyvtárosok továbbképzési tanfolyamának tervét tárgyalta meg, az Osztályozási szakbizottság pedig az ETO továbbfejlesztésével foglalkozott. Ujjáalakult a Könyvtártudományi és kiadványi szakbizottság, "Kutatáspolitikai szakbizottság" elnevezéssel. Uj összetételében megvitatta a könyvtártudományi kutatások programját (előadó: PAPP István, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ igazgatója) és a könyvtártudományi pályázat tervét és programját (előadó: PINTÉR Márta, a KMK munkatársa).

Megjelent a Tanács által kiadott "Könyvtártudományi Tanulmányok 1970." kötete, amely a III. Országos Könyvtárügyi Konferencia teljes dokumentumanyagát tartalmazza. A "Könyvtártudományi Tanulmányok 1971-1972." c. kötet sajtó alatt van.

N. RÁCZ Aranka

UNESCO könyvtárügyi konferencia Prágában

(1972. nov. 26. — dec. 2.)

Az UNESCO kezdeményezésére és támogatásával, az IFLA közremüködésével a Cseh Szocialista Köztársaság Müvelődésügyi Minisztériuma és a Cseh Nemzeti Könyvtár 1972. november 26. és december 2. között nemzetközi szimpoziumot rendezett az európai könyvtári rendszerekről.

A maga nemében páratlan összejövetelen - amelyen 17 ország 84 képviselője vett részt, elsősorban a nemzeti könyvtárak és a könyvtárügyi irányító szervek vezető munkatársai - a nemzeti könyvtárrendszerek és ezeken belül a nemzeti könyvtárak feladatai kerültek megvitatásra. Főreferátum hangzott el a Szovjetunió könyvtári rendszeréről (O. Sz. CSUBARJAN), Nagy-Britannia könyvtári rendszeréről (P. H. SEWELL), a nemzeti könyvtárak funkcióiról és feladatairól (K. KALAJDZSIEVA), a könyvtár- és tájékoztatásügy közös kérdéseiről (H. LIEBAERS), a könyvtári törvényhozásról (SALLAI István), valamint a könyvtárosképzés problémáiról (S. PASIAR).

A vitakedvet már az előzetesen beküldött mintegy 30 irásos korreferátum is sejtetni engedte, de a valódi vita a főreferátumok nyomán, a szóbeli hozzászólások formájában alakult ki. A leghevesebb vitát a nemzeti könyvtárak funkciórendszerének, valamint a könyvtárügy és a tájékoztatás viszonyának kérdései váltották ki.

A nemzeti könyvtárak feladataival kapcsolatos hozzászólások arra engedtek következtetni, hogy bár szinte országonként eltérő a nemzeti könyvtárak feladatköre, alapfeladataik - a nemzeti könyvtermés gyüjtése és bibliográfiai feltárása - tekintetében nincs véleményeltérés. A felszólalók megegyeztek abban, hogy egyes országok sajátos könyvtári adottságai esetleg indokolttá tehetik bizonyos területeken szakkönyvtári funkciók átvállalását is, ez azonban semmiképpen sem általános és semmiképpen sem jellegzetes nemzeti könyvtári funkció.

Ugy tünik: a könyvtárügy és a tájékoztatás kapcsolata - vagy inkább: kapcsolatainak rendezetlensége - "összeurópai" probléma és szinte valamennyi országban megoldatlannak látszik. A különböző, részint kidolgozás, részint már megvalósulás alatt álló programok, tervek arra engednek utalni, hogy a nemzeti könyvtárak országos tájékoztatási feladatkörei az országos méretü, elektronikus adatfeldolgozásra támaszkodó bibliográfiai vállalkozások formájában kirajzolódóban vannak (nemzeti bibliográfia, külföldi könyvek országos gyarapodási jegyzékei és katalógusa stb.).

A tanácskozáson általános elismerést váltott ki SALLAI Istvánnak az európai könyvtárügyi törvényekről elhangzott, minden részletre kiterjedő gondossággal összeállitott referátuma, amely egyuttal bepillantást engedett az uj magyar könyvtárügyi törvénnyel kapcsolatos előmunkálatokba is.

A szimpozium - jellegének megfelelően - nem azzal a szándékkal ülésezett, hogy a közös bajokra általános gyógyirt találjon, a tapasztalatok széles körü cseréje azonban módot adott arra, hogy a résztvevők kimeritő tájékoztatást kapjanak szinte az egész Európa könyvtárügyi rendszereinek strukturájáról. Az anyagok feldolgozása terjedelmes tanulmányt igényelne, ehelyütt a tapasztalatok tükrében csupán azt a megállapitást kockáztatjuk meg, hogy eredményeink és gondjaink tudatában sincs szégyenkezni valónk: a magyar könyvtárügy szemléletileg és fejlesztési szándékai tekintetében is korszerü. Ugyanakkor az igazság kedvéért azt is be kell vallanunk, hogy nem kis irigységgel kellett tudomásul vennünk: több kis (nálunk is kisebb) ország képviselői már megvalósult integrált, számitógépes központi könyvtárügyi szolgáltatási rendszerről adhattak számot.

A rendező szervek mindent elkövettek a tanácskozás sikere érdekében, s az meg is felelt céljának: nemcsak hivatalos programjaival, hanem a vendéglátók gondoskodásának köszönhető baráti találkozókkal is eredményesen járult hozzá a Nemzetközi Könyvév alkalmából kitüzött célok megvalósulásához.

Z. P.

Nemzetközi rendszer az időszaki kiadványok automatizált nyilvántartására

(Az NTMIK konferenciája, Moszkva, 1972. nov. 14—16.)

1969. febr. 27-én Moszkvában egyezményt irt alá nyolc szocialista ország a Nemzetközi Tudományos és Müszaki Tájékoztatási (Információs) Központ (NTMIK) alapitásáról. A Központ székhelye Moszkva. Tevékenységének irányitó szerve a Meghatalmazott Képviselők Bizottsága.

Feladatait hat pontban határozták meg, amelyek lényegében a következőket foglalják magukban:

- javaslatok kidolgozása egy Nemzetközi Tudományos és Müszaki Információs Rendszer (NTMIR) létrehozására (e rendszernek természetesen a szerződő felek nemzeti tájékoztatási szerveivel való együttmüködésen kell alapulnia);
- a rendszernek az uj (számitógépes) technika széles körü alkalmazásán alapuló müködtetése.

Az időközben kidolgozott NTMIR alapvető koncepcióját (célját, feladatait, felépitését - alrendszereit -, fejlesztésének módozatait) a Meghatalmazott Képviselők Bizottsága 1972. juniusában, a 6. ülésen fogadta el.

Az NTMIR jövőbeli operativ müködésének biztositania kell a részt vevő országok információszükségletének kielégitését és az információcsere tökéletesitését annak érdekében, hogy a nyert információk vagy adatok birtokában a tudományos-müszaki-népgazdasági problémák hatékonyan legyenek megoldhatók.

Végezetül: az NTMIR müködése az egyes nemzeti tájékoztatási szervek önkéntes részvételén, a nemzeti információs rendszerek kooperációján, valamint a munkaszabályok és -módszerek egyeztetésén alapul, figyelemmel a nemzeti rendszerek közötti, valamint az e rendszerek és egyéb nemzetközi információs rendszerek közötti kompatibilitás szempontjaira.

Fentieket előre kellett bocsátanunk, mielőtt cikkünk tulajdonképpeni tárgyára, az időszakos kiadványok regisztrációs szolgálatának, az NTMIR egyik alrendszerének ismertetésére rátérnénk.

A MOSZKVAI KONFERENCIA PROGRAMJA

A Meghatalmazott Képviselők Bizottsága az NTMIR elfogadásával egyidejüleg határozatot hozott az időszaki kiadványok automatizált nyilvántartási rendszerének kialakitásáról. Ugyanekkor kijelölték a tagállamok adatszolgáltató intézményeit is; Magyarországon ez az Országos Széchényi Könyvtár.

A kidolgozott rendszer ismertetése és a felmerült problémák tisztázása céljából az NTMIR 1972. nov. 13-16. között nemzetközi konferenciát hivott össze Moszkvában.

A konferencia három legfontosabb feladatát a következőkben összegezhetjük:

1. Az időszaki kiadványok nyilvántartására kidolgozott rendszer megvitatása
2. A kisérleti munkák elemzése
3. A rendszer müködési feltételeinek ismertetése, az éves és távlati tervek megvitatása, határidők leszögezése.

A tanácskozáson részt vettek a Bolgár Népköztársaság, a Csehszlovák Szocialista Köztársaság, a Lengyel Népköztársaság, a Német Demokratikus Köztársaság és a Magyar Népköztársaság küldöttei, valamint szovjet részről az Állami Lenin Könyvtár és az Állami Tudományos Müszaki Nyilvános Könyvtár kiküldöttei, ill. megfigyelői.

A magyar küldöttséget dr. Sebestyén Géza főigazgatóhelyettes, Fügedi Péterné és Szilvássy Zoltánné osztályvezetők alkották.

A konferencia napirendjén az alábbi előadások és egyéb programpontok szerepeltek:

Nov. 14. Ju. SZOROKIN, az NTMIK igazgatója megnyitó szavai. - Sz. ARSZENOV: Az NTMIR felépitése, müködése, feladatai. - M. JANČARIK: Tájékoztatás az NTMIK tagállamaiban megjelenő időszaki kiadványok nyilvántartására kidolgozott rendszer munkálatairól és az ISDS-szel (International Serials Data System) való kapcsolat lehetőségeiről. - E. BADANJANC: A Szovjetunió központi katalógusai kiépitésének néhány kérdése és kapcsolatai az NTMIR-rel. - A küldöttek tájékoztatása az adatok (munkalapok) gyüjtésének helyzetéről.

Nov. 15. B. KEVORKOVA: Az időszaki kiadványok nyilvántartására kidolgozott rendszer technológiája, az algoritmusok és gépi programok összeállitása. - R. KRUGKOVA: A munkalapok kidolgozása során elkövetett hibák elemzése. - V. ALEKPEROV: Az időszaki kiadványok nyilvántartására kidolgozott rendszer müszaki feladatának ismertetése, valamint a rendszer második szakaszának bevezetésére vonatkozó tervezet megvitatása.

Nov. 16. Az Állami Tudományos Müszaki Nyilvános Könyvtár mellett működő Számitástechnikai Központ meglátogatása; ismerkedés az időszaki kiadványok nyilvántartásának automatizálásával. - Záróülés.

AZ ADATLAPKITÖLTÉSI SZABÁLYZATRÓL

A konferencia előkészitéseként az NTMIK kiadta a periodika-nyilvántartási szolgálat feldolgozási szabályzatát, és felkérte a tagállamok kijelölt intézményeit, hogy

- a szabályzat alapján készitsenek mintaanyagot,
- észrevételeikkel járuljanak hozzá az instrukció pontosabbá tételéhez.

(Az OSZK részletes szakvéleményt és 100, elsősorban a kritikus eseteket reprezentáló cimleirást készitett a konferenciára. - Lásd az ábrán bemutatott munkalapot.)

Az NTMIK szabályzata egyrészt a hagyományos feldolgozói adatokról intézkedik, másrészt az adatok gépi feldolgozásra való előkészitéséről, kódolásáról gondoskodik. Jellegzetességei közül az alábbiakat kell kiemelni:

- A megkivánt cimleirási adatok minimálisak: azonositó adatok, a főcim és a párhuzamos cimek, a közreadó testület neve és székhelye, az impresszumadatok és a periodicitás jelölése.
- E szokványos adatok mellett hangsulyossá váltak a leirt periodikum beszerzési lehetőségeire vonatkozó információk (a terjesztő intézmény neve és pontos cime, a kiadvány ára stb.).

РАБОЧИЙ ЛИСТ
СЛУЖБЫ РЕГИСТРАЦИИ
ПЕРИОДИЧЕСКИХ ИЗДАНИЙ

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЦЕНТР НАУЧНОЙ И ТЕХНИЧЕСКОЙ ИНФОРМАЦИИ

Москва, В-219, ул. Кржижановского 14, корп. 1, тел. 127-78-81

001 адрес записи: страна 0 2 | выдающий орган 0 2 | год 7 2 | порядковый номер 0 0 0 1 | статус записи 1

002 номер СР

003 прад.номер СР

004 указатель связи: страна - | выдающий орган - | год - - | порядковый номер - - - -

008 в 3 | с 1 | х 1 | пер. 1 0 4 | предм. 2 8 0 2 | язык - - - | дата 1 1 8 7 6 | дата 2 - - - - | стр. 0 2 | алф. - - -

метка	инд.	элементы данных переменной длины
010	ØØ	ǂa Miniszterantács Tájékoztató Hivatala. ǂb 25.543 = =
041	ØØ	ǂa 032058125190 ==
042	ØØ	ǂa 010 = =
071	ØØ	ǂa Kultura Könyv- és Hirlapkülkereskedelmi Vállalat. ǂb Fő u., 32, Budapest, I, Magyarország. = =
110	ØØ	ǂa Magyar Tudományos Akadémia. ǂb Budapest. ǂb I. Osztály. ǂ2 MTA. = =
2oo	ØØ	ǂa Magyar Könyvszemle. = =
210	ØØ	ǂa M. Könyvszemle. = =
220	ØØ	ǂa Revue du Livre. = =
231	ØØ	ǂa Венгерское ревю книг. = =
241	ØØ	ǂa Folyóirat. = =
260	ØØ	ǂa Budapest, ǂb Akadémiai Kiadó. = =
310	ØØ	ǂa 1000 = =
350	ØØ	ǂa 60.- Ft. = =
500	ØØ	ǂa az 1971. év tartalomjegyzéke. = =
811	ØØ	ǂa 002(091) ǂa 02(091) ǂa 655(091) ǂa 09 ǂa 930.85 = =
831	ØØ	ǂa история книги ≠a история библиотеки ≠a история книгопечатания ≠a библиофильство ≠a история культуры. = =
840	ØØ	Многосторонний научный журнал, публикующий культурно-исторические статьи в связи с книгами. = =
860	ØØ	ǂa 03070812 = = = = =

СОСТАВИТЕЛЬ _____ дата _____ подпись

РЕДАКТОР _____ дата _____ подпись

РЕДАКТОР СР _____ дата _____ подпись

ОПЕРАТОР СР _____ дата _____ подпись

МЦНТИ Зак. 47

- A rendszerben nagy fontosságot kapnak a periodikum jellegéről, tartalmáról adandó információk. A periodikum tipusának meghatározásán kivül meg kell nevezni a kiadványban rendszeresen megjelenő közleményfajtákat, tartalmi összetevőket is (pl. cikk, bibliográfia, hirdetés stb.). Pontos tájékoztatást kell adni a periodikum nyelvéről, beleértve a rezümék nyelvére vonatkozó adatokat is. A megfelelő ETO-jelzeteken kivül tárgyszavakkal, sőt egy erre a célra készitett tematikai táblázat jeleivel is meg kell határozni a kiadvány profilját, szakterületét. Végül a leirást a kiadvány célkitüzéseiről, funkcióiról, tartalmáról tájékoztató annotációnak kell teljessé tennie.
- Az UNISIST többnyelvüségével szemben a rendszer közös munkanyelve az orosz. Vagyis a kiegészitő adatokat (tárgyszó, annotáció stb.) oroszul kell közölni, a cimeket pedig orosz forditásban is fel kell tüntetni. A nemzeti nyelvü és a részlegesen orosz nyelvü feldolgozás kettősségéért azonban kárpótlást fognak jelenteni a későbbi közös bibliográfiai szolgáltatások.
- A leirások szerkezete a MARC-II formátummal erős rokonságot mutat: megkülönböztet állandó hosszuságu fix mezőket és változó hosszuságu adatmezőket; a mezőazonositók háromjegyü kódszámok; az adatmezőkkel kapcsolatos kiegészitő információkat szintén kétjegyü indikátorok fejezik ki, mint a MARC-ban, a több elemből álló adatmezők almezőkre tagolódnak; az almezőket kisbetük azonositják; stb.

Az NTMIR és az UNISIST

A szabályzat megvitatása és a példaanyag értékelése során a konferencia a rendszer müködése szempontjából lényeges elvi határozatokat és gyakorlati döntéseket hozott. Igy általános elvi álláspontként kimondta, hogy a periodikumok automatizált nemzetközi nyilvántartására két rendszer van kiépülőben:

- a KGST-tagországok közös periodika-nyilvántartási rendszere az NTMIK szervezésében, és ezzel párhuzamosan
- az egész tudományos világra kiterjedő párizsi periodika-nyilvántartási rendszer az UNISIST szervezésében (ISDS).

Az utóbbi feldolgozási köre tágabb, de az egyes kiadványokra vonatkozóan csak a leglényegesebb adatokra szoritkozik. Az NTMIK keretében kiépülő nyilvántartás csak a KGST-tagországok periodikumait dolgozza fel, de a regisztrált kiadványokról lényegesen több információt tárol majd (igy pl. tartalmi feltárásra is vállalkozik). Ezért minden tagország számára alapvető érdek a mindkét rendszerben való közvetlen részvétel. E kettős kötelezettség fokozott hangsulyt ad az NTMIR által megfogalmazott elvnek: a KGST-tagországok közös információs rendszerének k o m p a t i b i l i s n e k k e l l l e n n i e a h a s o n l ó n e m z e t k ö z i v á l l a l k o z á s o k k a l, igy a periodika-nyilvántartás esetében az ISDS-szel.

A PERIODIKA-NYILVÁNTARTÁSI SZOLGÁLAT KIÉPITÉSE

A konferencián teljes volt a véleményazonosság abban, hogy a rendszer csak fokozatosan épithető ki. A fokozatosság elvének elsősorban a regisztrálandó kiadványok körének meghatározásában kell érvényesülnie. Igy az első szakaszban csak a tudományos és tudomány-népszerüsitő folyóiratok, valamint évkönyvek bejelentése oldható meg, az egyéb periodikatipusok nyilvántartására csak ezt követően kerülhet sor. Hasonlóképp a teljes kurrens anyag feldolgozása után tüzhető csak napirendre a retrospektiv feltárás problémája. Végül a fokozatosság fog érvényesülni a módszerek kicsiszolásában és a különböző tájékoztató szolgáltatások megszervezésében is.

Általános volt a vélemény, hogy a jelenlegi adatlapkitöltési utasitás kiegészitésre, ill. módositásra szorul. A részletesebben, pontosabban megfogalmazott szabályzat a gyakorlati munka egységességének előfeltétele, ezért az NTMIK vállalta, hogy az instrukciót az észrevételek alapján átdolgozza. A cimleirási adatok szükszavu közlései mellett egyre nagyobb szerepet, az NTMIR erősen redukált katalogizálási adatai, a fix mezők jelzésszerü, szimbolumokkal kifejezett információi mellett pedig különös fontosságot kapnak a leirást kisérő megjegyzések (pl. cimváltozások, kiadásváltozatok feltüntetése). A szabályzat első megfogalmazásában ez a feladat nem volt kellőképp rendezett, ezért a konferencia a vonatkozó szabályok kidolgozására a magyar partnert kérte fel.

A periodikumok tartalmi feltárásával kapcsolatban, heves vita után, a konferencia osztályozási rendszerként az ETO kötelező használata mellett döntött. Rendezetlen maradt a tárgyszavak egységesitésének problémája: közös tézaurusz kidolgozására csak későbbi időpontban kerülhet sor.

A periodikumok automatizált nyilvántartási rendszerének második szakaszára vonatkozó előterjesztést a konferencia elfogadta. Az NTMIK által kidolgozott tervezet főtémája a kialakitandó rendszer funkcióinak, szolgáltatásainak, fejlesztésének megjelölése volt. A tervek közül kiemelkedő fontosságu a kiépülő adatbankon alapuló tájékoztató szolgáltatások megszervezése mind hagyományos, mind gépi adathordozókon. Igy különböző jegyzékek közreadása, statisztikai adatszolgáltatás, témakörök szerinti visszakeresés lehetősége stb.

AZ NTMIK FELADATAI

Az NTMIK feladatkörébe tartozik a gyakorlati tennivalók (adatlapok ellenőrzése, mágnesszalagra vitele, gépi tárolása) mellett a rendszer müködéséhez szükséges szabályzatok, algoritmusok, programok kidolgozása, a rendszer müködésének elemzése, a módszerek folyamatos korrigálása, ill. fokozottabb egységesitése, a szervezeti megoldások tökéletesitése, valamint a müszaki felszerelés fejlesztése is. E témakörhöz kapcsolódik a

rendszerrel összefüggő szabványositási problémák megoldása (a periodikumok cimleirásának szabványositása, az információhordozók szabványositása stb.) Végül az NTMIK vállalta, hogy a rendszerrel kapcsolatos szabályzatokat, programokat a tagországok számára hozzáférhetővé teszi és a munkatapasztalatokról rendszeres tájékoztatást ad. Igy a kooperációban való részvétel módszertani segitséget jelenthet saját tájékoztató szolgáltatások kialakitásához, gépi nyilvántartások megszervezéséhez is.

HAZÁNK (AZ OSZK) SZEREPE

Az Országos Széchényi Könyvtár az "időszaki kiadványok nyilvántartási szolgálata" alrendszer kijelölt nemzeti szerve. Feladatai kétirányuak, elméletiek és gyakorlatiak, és ezek szakaszosan (fokozatosan) oldhatók meg.

1. E l m é l e t i - s z e r v e z é s i m u n k á k:

I. szakasz:

a) A bibliográfiai leirás "Megjegyzések" adatcsoportjára vonatkozó instrukció kidolgozása.

b) A konferencián megismert központozási (interpunkciós) szabályzat véleményezése.

c) A moszkvai adatbanknak jelentendő időszaki kiadványok gyüjtőköri szabályzatának elkészitése.

d) Az időszaki kiadványok tartalmi feltárásának biztositása a szakkönyvtárak kooperációja révén.

e) Az Instrukcióban előirt, de magukon az időszaki kiadványokon nem vagy hiányosan szereplő adatok bekérésének, beküldésének megszervezése.

II. szakasz

a) Az információszükségletek elemzése az országon belül, az alrendszer kiépitésével kapcsolatos feladatok megoldása érdekében.

b) Részvétel az alrendszer továbbfejlesztésével kapcsolatos problémák megoldásában.

2. G y a k o r l a t i - f e l d o l g o z ó m u n k á k:

I. szakasz:

a) Az 1972-es megjelenésü magyarországi folyóiratok és évkönyvek adatlapjainak elkészitése 1973 folyamán, majd folyamatosan évről évre.

b) A feldolgozás eredményeinek továbbítása a moszkvai Központhoz.

c) A bejelentett periodikumokról saját nyilvántartás kiépítése és vezetése.

A II. szakaszban belépő feladat a tájékoztató szolgáltatások nyujtása a Központtól kapott tájékoztató anyagok felhasználása alapján.

ÉRTÉKELÉS

A moszkvai nemzetközi konferencián való részvételnek komoly haszna volt. Részletes, konkrét képet nyertünk az előttünk álló feladatokról, a megoldás elképzelt módozatairól, a Központ álláspontjáról, a partnerek lehetőségeiről, másrészt igéretet kaptunk a rendszeres tájékoztatásra, esetleg személyes segitségre. Ugyanakkor azonban nem hallgathatjuk el ott szerzett benyomásaink alapján, hogy véleményünk szerint a Központ által szorgalmazott ütemterv nem lesz mindig tartható. Idevágóan idézzük az Országos Müszaki Fejlesztési Bizottság igen világosan megfogalmazott véleményét: "Mivel sok tekintetben eltérő igényü, nyelvü, szervezettségü, technikáju és technológiáju, gazdasági mechanizmusu stb. rendszerek harmonizálásáról van szó, a részt vevő országokra háruló feladatok is bonyolultak, amelyek országonkénti megoldása kihat magára a nemzetközi rendszer hatékony kialakitására és a tagországok által történő hasznositási fokára egyaránt." És tovább: "Világosan kell azt is látni, hogy a tervezés, megszervezés, müködés első szakaszában költség- és munkabefektetés szükséges, eredmények csak ezek függvényében és későbbi időpontban várhatók."

Kétségtelen azonban, hogy a szocialista államok központi folyóiratnyilvántartása mindenképpen nagy eredmény lesz, és a magyar tudományos és müszaki élet is igen sok vonatkozásban fogja hasznát látni.

FÜGEDI Péterné - SZILVÁSSY Zoltánné

Revizió alatt a Sport ETO

TÓTH István

Csak az illetékes szervek és szakemberek tudtak arról, hogy 1972. október 30. és november 2. között Budapesten ülésezett az UNESCO sportszervének, a Testnevelési és Sport Világtanács Dokumentációs és Tájékoztatási Irodájának Osztályozási Bizottsága, amely az ETO 796/799 SPORT

cimszó alá tartozó szakterületének reviziójával és uj javaslatok kidolgozásával foglalkozik. A budapesti ülés érdemi ismertetése előtt azonban szükséges magát a szervezetet bemutatni.

ELŐZMÉNYEK

Az 1960. évi XVII. római Nyári Olimpiai Játékok alkalmával rendezett sport-világkongresszuson - az UNESCO előzetes jóváhagyása mellett - alakult meg e szakterület nemzetközi összefogó és tudományos szervezete, a Testnevelési és Sport Világtanács (Conseil International pour l'Éducation Physique et Sportive = CIEPS), mely két alapbizottságot hivott létre: a Kutatási Bizottságot és a Dokumentációs és Tájékoztatási Irodát (Bureau de Documentation et Information = BDI). Mindkettő keretében számos albizottság alakult. A BDI első munkaértekezlete 1961. január 2-5. között Kölnben zajlott le, hét ország, közöttük hazánk képviselőinek részvételével. Itt alakultak meg az első albizottságok, köztük az Osztályozási Bizottság is. Már az első értekezlet kimondotta, hogy a testnevelés és sport ismeretanyagának osztályozására a BDI az ETO-t fogadja el alapként.

A BDI Osztályozási Bizottsága azonnal munkához látott, és több munkaértekezlet után az Iroda hivatalos lapja, a Revue Analitique d'Éducation Physique et Sportive külön számaként (6. évf. 1964. 3. sz. 142. p.) három (angol, francia, német) nyelven megjelent az ETO 796/799 röviditett kiadása (Szerzők: J. FALIZE, W. ARNOLD, A. McDONALD, G. LORPHÈVRE, TÓTH I.). A kiadvány nemcsak a 796/799 érvényben lévő korlátozottan közös alosztásait és főtáblázati számait tartalmazta, hanem több javaslatot is a szakterület kiterjesztésére, valamint a szükséges segédtáblázatokat, a kapcsolódó tudományterületek legfontosabb jelzeteit és a jelzetalkotás módját.

Az ezt követő időkben fogott hozzá a BDI Osztályozási Bizottsága az ETO 796/799 reviziójához és uj javaslatok kidolgozásához. Ezt a munkát nagyban segitette a magyar szakemberek (BABICZKY, PETHES, SZIKSZAI, TÓTH) által 1967-ben kidolgozott 15 oldalas javaslat, mely elsősorban a különböző sportágakban található azonos fogalmaknak korlátozottan közös alosztással való kifejezését - igy számos főtáblázati szám felszabaditását - és egyes területeken uj főtáblázati szám, illetve jelzet bevezetését tartalmazta. Ez alapot adott az Iroda Osztályozási Bizottságának az ETO 796/799 reviziós javaslatának elkészitéséhez, amely első kidolgozásban a gráci Nemzetközi Sportdokumentációs és Tájékoztatási Kongresszus anyagát tartalmazó kiadványban (RECLA, J.: Sportdokumentation in Durchbruch, 1971. Bad Honnof, Osang-Verl. S. 232-255.) került nyilvánosság elé (szerzők: ARNOLD, W. - TÓTH I.).

A BDI Osztályozási Bizottságának előbb J. FALIZE (Liège), majd W. ARNOLD (Lipcse) volt az elnöke. Ez utóbbi korára való hivatkozással lemondott 1970-ben. Az Iroda elnöksége TÓTH Istvánt (Budapest) bizta meg a Bizottság vezetésével. Ez a körülmény ujabb lendületet adott a hazai sportosztályozási munka fellenditéséhez. Az Országos Osztályozási Bizottság egyetértésével megalakult a Testnevelési Tudományos Tanács (TTT) keretében a Sport Osztályozási Munkabizottság (elnök: TÓTH István, tagok: BELLAY Istvánné, ERÉNYI Oszkárné, ÓCSAI József, PAPP András, SZEKERES Sándorné), amely segitette az Iroda Osztályozási Bizottsága elé kerülő anyag kidolgozását.

Az Iroda Osztályozási Bizottságának eddig nem volt hivatalos kapcsolata a FID-del, bár az Iroda és a Bizottság alapitó tagja, G. LORPHÈVRE professzor, a FID központi osztályozási bizottságának (CCC) alelnöke, szakértőként mindig értékes segitséget adott a munkához. A FID budapesti Kongresszusán (1972. szeptember) a CCC ülése elvileg elfogadta, hogy a BDI Osztályozási Bizottságát a későbbiekben elismeri az ETO 796/799 Sport szakterület albizottságaként.

A BDI OSZTÁLYOZÁSI MUNKABIZOTTSÁGÁNAK BUDAPESTI MUNKAÜLÉSE (1972. okt. 30. - nov. 2.)

Az ülésen részt vett hazánkból ANTAL József (a Testnevelési Tudományos Tanács főtitkára), JÁNSZKY Lajos (a FID Magyar Nemzeti Bizottság elnöke), SEBESTYÉN Géza (a FID CCC tagja, az Országos Osztályozási Bizottság elnöke), BABICZKY Béla (az Országos Osztályozási Bizottság titkára), TÓTH István (a BDI Osztályozási Bizottság elnöke) és a magyar Sport Osztályozási Munkabizottság tagjai - külföldről pedig Georges LORPHÈVRE (FID - Brüsszel), Haldis AUBERT (Oslo), Krystyna FINSKA és Zygmunt MAJEWSKI (Varsó), R. MESTROM és Rob TIMMER (Hollandia), Friedrich TSCHERNE (Bécs), Konstantin WOWRA (Lipcse).

A munkabizottság ülésére 33 oldalas javaslat és 20 oldal más anyag (jelentés, összefoglaló, magyarázat stb.) készült magyar és német nyelven. A javaslatot a résztvevők előre megkapták.

A Bizottság a javaslatok előkészitésénél figyelembe vette: a jelenleg érvényben lévő német nyelvü ETO táblázatokat; az 1971-ben megjelent magyar nyelvü teljes ETO kiadást; a FID által jóváhagyott ujabb módositásokat; a sport területén használatos legfontosabb alapfogalmakat, kifejezéseket; az egyes sportágak anyagánál az olimpiai, világbajnoki, Európabajnoki versenyszámokat, valamint az Iroda Osztályozási Bizottsága által már kidolgozott alapanyagot.

A FID a legutolsó nagyobb módositást 1965-ben hagyta jóvá az ETO 796/799 vonatkozásában, amikor is 36 főtáblázati számot töröltek. Ez mintegy 10 %-os változást jelentett, de nem érintette a korlátozottan közös alosztásokat.

A BDI Osztályozási Bizottságának budapesti munkaülésére előkészitett vitaanyag két részre tagolódott:

1. KORLÁTOZOTTAN KÖZÖS ALOSZTÁSOK

A jelenleg érvényben lévő ETO 796/799-hez kapcsolódó .01/.09 korlátozottan közös alosztásoknál kb. 90 jelzet szerepel. A javaslat 4 törlést, 22 módositást és mintegy 150 uj jelzetet, valamint a főtáblázati számoknál további 50 -(minusz)-os korlátozottan közös alosztást tartalmazott. Ezek alapján tehát megháromszorozódna a korlátozottan közös alosztások száma.

A testnevelési és sporttudományok ismeretanyaga számos más tudományhoz is kapcsolódik. A sajátos rész kifejezésére a korlátozottan közös alosztás, a más területekhez való kapcsolódására a viszonyitás alkalmazását javasolta a munkabizottság.

2. FŐTÁBLÁZATI SZÁMOK

Az ETO 796/799-nél a jelenleg érvényben lévő jelzetek száma 360. A javaslat 67 törlést, 25 módositást, 95 uj főtáblázati számot és mintegy 170 fogalom korlátozottan közös alosztással való kifejezését tartalmazza. Ez szintén kb. 360 jelzetet érint. Legtöbb javaslat az alábbi területekre készült:

		Változtatás:
796.5	Természetjárás. Hegymászás. Tájékozódási sport	14
796.6	Kerékpársport. Görkorcsolyázás	28
796.7	Motorsport. Autó, motorkerékpár	26
796.8	Küzdősportok. Nehézatlétika	62
796.9	Télisportok	23
797.1	Vizijármüsport	46
797.2	Uszás. Müugrás. Vizijátékok	43
798.1/8.6	Lovassport. Lovaglás. Hajtás	24
799.1	Horgászat	8
799.3	Céllövészet	

A jelenleg érvényben lévő sportági ETO-jelzetek nagyon hiányosak. A törléseknél, módositásoknál és uj javaslatoknál a jelenleg nemzetközileg is érvényben lévő versenyszámokat és azokhoz kapcsolódó fogalmakat vettük figyelembe.

- - - -

A fentiekben vázoltak és a közölt számadatok arra mutatnak, hogy nem egyszerü módositásról, hanem olyan átfogó javaslatról van szó, amely az ETO 796/799 lényeges revizijával és kiterjesztésével jár (az ETO álta-

lános szabályait figyelembe véve). Tartalmazza a sportvonatkozásu legfontosabb szakszó- és szakkifejezés-anyagot, lehetőséget teremtve a szakirodalom mélyebb és több oldalu feltárására, a terminológiai munka továbbfolytatására és a sporttézauruszok jobb összeállitására.

A budapesti munkaértekezleten vitára bocsátott anyagot behatóan megtárgyalták a résztvevők. Az elhangzott észrevételek és javaslatok alapján átdolgozandó anyag az 1973 májusában Magglingenben tartandó IV. Nemzetközi Sportdokumentációs Kongresszus keretében a BDI Osztályozási Bizottsága elé kerül ujabb vitára, az ott jóváhagyott javaslat kerül majd a FID-hez, előzetes tájékoztatásra.

Tudományos és szakkönyvtárak együttműködése

A gyüjtőköri kooperáció fejlődésének nagy lendületet adó 1968. évi miniszteri utasitás óta 5 év telt el. A rendelet hatására megindult az együttműködés megszervezése vagy ujraszervezése. Kidolgozták a programokat, közelebbi-távolabbi feladatokat. Az együttműködési körök tevékenységének eredményeit tekintve megállapithatjuk, hogy azóta a "mezőny" nagyon széthuzódott. A körök müködése a teljes stagnálástól a leghatékonyabb számitógépes tájékoztatási módszerek bevezetéséig terjed. Ahol nagy állománnyal, megfelelő anyagi fedezettel, könyvtártechnikai felszereléssel, lelkes vezetővel rendelkező egyetemi vagy országos szakkönyvtárak törekvése találkozott a használók koncentrált igényeivel, ott komoly eredményeket értek el (egyes müszaki, természettudományos gyüjtőkörök).

A serkentő tényezőknek, illetve a lemaradás okainak vizsgálata nyilvánvalóvá tette, hogy a gyüjtőkörök szervezését uj alapokra kell helyezni. Az állománygyarapitás egyeztetésén mint egyetlen és fő célkitüzésen tul kell lépni az együttmüködésen alapuló szaktájékoztató rendszerek kialakitásának irányába. Olyan szervezeti keretet kell biztositani, amelyben a könyvtárak képviselői szakmai, szervezeti és pénzügyi kérdésekben tanácsadói és javaslattevő hatáskörrel rendelkeznek. Meg kell oldani az anyagi támogatás problémáját is.

A társadalomtudományi és a müszaki kooperációs körök szervezeti keretének egymástól független kialakitását a két terület egymástól eltérő jellege, könyvtári rendszere, információigénye, anyagi ellátottsága tette szükségessé.

Az 1972. február 24-én a müszaki szakterület gyüjtési kérdéseiről tartott megbeszélés a müszaki könyvtárak kooperációjának és a szakmai információs rendszer kialakitásának operativ teendőit az OMKDK-ra ruházta. A

résztvevők megállapodtak egy Tanácsadó Testület létrehozásában. Az MM Könyvtárügyi Osztálya az érintett könyvtárvezetőket felszólította, hogy a Tanácsadó Testületben résztvevő megbizottaikat jelöljék ki. Pozitiv választ adtak: a Veszprémi Vegyipari Egyetem Könyvtára, a Nehézipari Minisztérium Müszaki Dokumentációs és Fordító Iroda, az Építéstudományi Tájékoztatási Központ, a Nehézipari Müszaki Egyetem Központi Könyvtára, a Kohó- és Gépipari Minisztérium Müszaki Tudományos és Tájékoztató Iroda.

A társadalomtudományok területén a szakirodalmi kooperáció további szervezésének az MTA Társadalomtudományi Koordinációs Bizottsága keretében müködő Szakirodalmi Tájékoztatási Munkabizottság tevékenységéhez kell szorosan kapcsolódnia. A munkabizottság feladata a társadalom- és humán tudományok információs rendszerének és a könyvtárak közötti hatékony együttmüködés modelljének kidolgozása. A TKB a tudományágak szerint differenciált tájékoztatási rendszer kialakitását javasolja, amelyben egyes szakkönyvtárak jelentős központi feladatokat, esetleg több tudományágat vagy az egész társadalomtudományt szolgáló integrációs funkciókat kapnak. A modell kialakitásánál fokozott mértékben kell támaszkodni a könyvtárak gyüjteményeire, a hozzáférhető bázisra. A gyüjteményszervezés együttmüködésen alapuló megteremtéséhez jelentős anyagi bázisra van szükség, amelyet központi alapból lehetne biztositani. A KMK 1971 decemberében készitett tervezetet e központi alap nagyságának és szétosztási rendszerének kialakitására.

A TKB modelljét az MM megvitatta és kisebb változtatásokkal elfogadta. Az uj trenden alapuló együttmüködés programjának kidolgozása a könyvtárak eljövendő feladata.

A SZAKIRODALMI KOOPERÁCIÓS KÖRÖK TEVÉKENYSÉGE

A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára - a nyelv- és irodalomtudomány, valamint az ókori történelem báziskönyvtára - az állományában lévő külföldi nyelv- és irodalomtudományi, továbbá ókortudományi folyóiratok jegyzékét 1971 végére összeállitotta. A jegyzéket eljuttatták az érdekelt könyvtárakhoz, behasonlitás és kiegészités céljából.

Az Országgyülési Könyvtár folytatja a külföldön megjelent fontosabb jogtudományi és történettudományi müvek jegyzékének kiadását, szerzeményezése alapján.

A szociológiai gyüjtőkörben a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár folyamatosan kiadja gyarapodási jegyzékét és a "current content"-eket.

A kohászati szakirodalmi kooperációs kör 1972 szeptemberében tartott gyülésén határozatot hozott a METADEX mágnesszalagos számitógépes tájékoztatás kisérleti bevezetéséről. A Miskolci Nehézipari Müszaki Egyetem Köz-

ponti Könyvtára a Központi Fizikai Kutató Intézet számitógépén az első, kisérleti szalaggal végzett mérések alapján megkezdte a kohászati szakirodalom folyóiratbázisának összeállitását is. Az "Utmutató a kohászati szakirodalmi forrásismeretekhez" uj kiadását a tagkönyvtárak közösen készitik elő.

A matematikai szakirodalmi kooperációs kör 1972. jun. 6-án tartotta évi gyülését. 1971 végén jelent meg a "Fontosabb matematikai kézikönyvek jegyzéke". A "Matematikai szakfolyóiratok retrospektiv lelőhelyjegyzéke" alapján akarják megoldani a fölös vagy szórványfolyóiratok ujraelosztását. A könyvtárak közötti kommunikáció megkönnyitését szolgálja a kiadásra kerülő telexjegyzék. A Budapesti Müszaki Egyetem Könyvtára központi hitelből, jóváirással külföldi dokumentumokat szerzeményezett a kooperáló tagkönyvtárak részére.

Az épitőipari szakirodalmi kooperációs kör számos kiadványával a kereskedelmi forgalomba nem kerülő dokumentumok feltárását és használókhoz juttatását segiti elő: külföldi tanulmányutak, kutatási jelentések KWIC indexe, szabadalmak válogatott gyüjteménye. A külföldi épitésügyi folyóiratok és könyvek gyarapodási jegyzéke továbbra is megjelenik.

A biológiai szakirodalmi kooperációs kör keretei között szakirodalmi igényvizsgálatot folytattak kérdőives módszerrel. Szentirmai László a Tudományos és Müszaki Tájékoztatás 1972. évi 6. számában ismerteti a felmérés menetét és eredményét.

TÖRÖK Sára

Az I. Európai Mikrofilm Kongresszus

(Mainz, 1972. november 14—16.)

A Német Gazdasági Bizottság (Ausschuss für Wirtschaftliche Verwaltung - AWV) és a Fényképészeti Eszközöket Gyártó Cégek Szövetsége (Verband der Deutschen Photographischen Industrie) szervezésében Mainzban tartották a mikromásoló berendezéseket gyártó és kereskedelmi forgalomba hozó európai cégek első seregszemléjét, amelyhez szorosan kapcsolódott az USA frankfurti kereskedelmi kirendeltségének kiállitása is. A 34 európai és a melléjük felsorakozott több mint 25 amerikai cég kiállitása a maga nemében eddig a legnagyobb méretü volt. Az amerikai cégek közös kiállitása az információtárolás és -visszakeresés témakörét igyekezett átfogóan bemutatni. Ugyanez jellemezte az európai gyártó cégeket is. A kiállitási rész az információk tárolásának kérdését helyezte a középpontba, a kongresszuson elhangzott előadások pedig a mikrofilm sokoldalu alkalma-

zását világitották meg a tudományos és a gazdasági élet minden területén. A hagyományos mikrofilmes szervezés mellett a mikromásolatok alkalmazását elsősorban az információs rendszerekben és a számitógépekkel való együttes használatban vizsgálták. A számtalan példa és bemutató meggyőzően igazolta a mikromásolás már megalapozott hirnevét.

AZ ELŐADÁSOK

A sajtókonferencián és a kongresszuson elhangzott előadások zöme öt nagyobb témakör valamelyikébe illeszkedett, képet adva a mikromásolás alkalmazásáról.

- a gazdasági életben (bankok, kereskedelem),
- a közigazgatásban,
- a tudományos életben (oktatás, irattár-levéltár),
- a tájékoztatási rendszerekben (szabadalmi dokumentáció, tájékoztatási központok, információtároló és -visszakereső rendszerek)
- a számitástechnikában (számitóközpontok, adatbankok, COM-készülékek használata).

Az egyes előadások tárgya:

A mikrofilm mint a jövő információtárolási eszköze (H. ARNTZ). - Az USA mikrofilmpiaca fejlődésének sajátságai (P. CHERNEY). - Mikrofilmes tájékoztatási rendszer szervezése (A. HENZE). - A mikrofilm alkalmazása a korszerü tájékoztatási rendszerben (R. BRÉE). - A mikrofilm jogi helyzete Európában (H. BIENER). - Mikrofilm-szabványok Európában (K. MIEZE). - A COM-eljárás alkalmazása egy épitésügyi ügyeket bonyolitó bankban (E. SCHMIDT). - A mikrofilmes gépi lyukkártya használata a nemzetközi szabadalmi dokumentációban (K.-H. HOFMANN). - A mikrofilm használata a gépszerkesztésben (M. U. HERMELINK). - A kódolt mikrofilm alkalmazása a szivsebészetben (P. KALMÁR). - A mikrofilm alkalmazása a közigazgatásban (H. MINTEN). - Integrált mikrofilmes rendszer klinikai nyilvántartáshoz (G. de TOLLENAERE). - Mikrofilm használata államigazgatási levéltárakban (K. SCHMITZ). - Centralizált és decentralizált mikrofilmrendszer használata a repülőgépiparban (G. CLASSEN). - A mikrofilm által integrált számitógépes tájékoztatási rendszerek (N. HEINRICHS). - A COM használata az oktatásban (G. H. HARMON). - Müszaki rajzok mikrofilmezése (H. RENTZSCH). - A mikrofilm használata a német pénzügyi automatizmusban (G. P. MÜLLER). - A mikrofilm használata a kereskedelemben (U. ADLER). - Nagy mennyiségü információ tárolási és visszakeresési technológiája fejlődésének kérdései (H. RITTEL).

A KIÁLLITÁS

A kiállitáson bemutatott készülékek a mikromásolás teljes folyamatát képviselték, annak alábbi szakaszaiban:

- felvételezés (COM-felvevők, folyamatos és szakaszos mikrofilm-felvevők, felvevő-kidolgozó készülékek),
- kidolgozás (kidolgozó automaták, előhivó készülékek),
- tárolás (tárolószekrények és -eszközök),
- az egyszerü használat (olvasó- és olvasó-nagyitó készülékek),
- a kódolt mikromásolatok kezelése (információtároló és -visszakereső rendszerek).

Nehéz itéletet mondani a mikromásolat két alaptipusának egymáshoz viszonyitott jelentőségéről. Ha különbséget tehetünk a készités és a használat funkciója között, akkor a készitésben a mikrofilmtekercs, a használatban a mikrofilmlap felé billen a mérleg nyelve. Ez a fordulat az elmult időszakhoz képest valószinüleg a COM-készülékek (computer output microfilm - a számitógépnek közvetlenül mikrofilmen megjelenő outputja) megjelenésének tulajdonitható, mivel ezek nagy része egyaránt alkalmas egyszerü programozással mikrofilmtekercsek és mikrofilmlapok készitésére, a feldolgozandó információk jellege alapján.

MIKROMÁSOLAT-KIADÓK

Az elsődleges információhordozó, a papir mellett mind nagyobb teret hóditó mikrofilm- és mikrofilmlapkiadványok sora nem minden esetben tekinthető másodlagos kiadási formának, igy pl. kéziratok, irattári dokumentumok kiadásánál sem. A mainzi EMK '72 kongresszuson és kiállitáson résztvett néhány kiadó azt bizonyitotta, hogy ma már sok területre hatolt be a mikrokiadás, és továbbterjedésére feltétlenül számitani kell. A megrendelők - könyvtárak, levéltárak, felsőoktatási intézmények, kutatóintézetek stb. - által támasztott igények még mindig messze meghaladják a kinálatot. S bár a kiállitáson megjelent kiadók csak egyedi példák és programjuknak csak legujabb anyagát mutatták be, a kongresszuson való jelentkezésük és kiadói terveik figyelmet érdemelnek. Hasonló megmozdulások alkalmával a jövőben egyre inkább számolni kell részvételükkel.

INFORMÁCIÓTÁROLÓ ÉS -VISSZAKERESŐ RENDSZEREK

E rendszereket illetően az EMK '72 nem sok ujat hozott, jelentősége miatt mégis külön kell tárgyalnunk a kérdést.

A mikrofilm- és mikrofilmlap-rendszerek fejlesztésük során előbb-utóbb elérnek ahhoz a ponthoz, ahol már tovább nem bővithetők, vagy sokkal több munkát és költséget igényelnek, mint egy uj rendszer felépitése. A cégek által kidolgozott és kereskedelmi forgalomba hozott információtároló és -visszakereső rendszerek megkimélik az alkalmazókat egy uj rendszer kifejlesztésének munkájától, csupán a leginkább megfelelő rendszert kell az elvégzendő feladatokhoz hozzáigazitani. E rendszerek automatizáltsága, információtároló kapacitása, a betáplálás és a visszakeresés időigénye kü-

lönböző, sőt a mikroformák használatában sem egységesek. Kiválasztásuk és használatuk előtt komoly elemzés alá kell vetni őket, mert az automatizált mikromásoló rendszerekhez viszonyitva is komoly összegbe kerülnek, s tévedés esetén másra alig használhatók. Az alkalmasságot célzó vizsgálatnak ki kell terjednie a használatos mikroformákra, azok korlátaira és előnyeire, valamint a rendszer által képviselt "address" vagy "search" tipusu információtárolás és -visszakeresés hatékonyságára.

Ehhez az éppen nem könnyü feladathoz nyujtott némi segitséget a néhány bemutatott vagy szóban ismertetett rendszer, azonban nem tudtak olyan átfogó képet adni erről a mind fontosabb területről, mint amilyet érdemelt volna.

A KONGRESSZUS ÉS KIÁLLITÁS MÉRLEGE

Az első Európai Mikrofilm Kongresszus jelentőségére jellemzők azok az adatok, amelyek egyrészt a kiállitás nyujtotta információkról, másrészt az érdeklődésről adnak képet.

A 17 előadásból álló sorozat, valamint a bevezető előadások - amelyek a mikrofilm aktiv használatát elemezték az iparban, müszaki tervezésben, gazdasági életben és a tudományban, valamint ujabb területekre való bevezetésének lehetőségeit, ésszerüségét, előnyeit, gazdaságosságát - a világ minden kontinensének 25 országából több mint ezer szakembert és érdeklődőt vonzottak.

A nyolc országból 57 kiállitó által bemutatott mikromásoló berendezések és nyersanyagok, a mikromásolás technikájának és szervezetének mai állását kirajzoló panoráma további 1200 bel- és külföldi látogató érdeklődését keltette fel.

A több mint 2000 látogató és 200 ujságiró jelenléte, a 21 televizió- és rádióközvetités is hangsulyozta azt a mindinkább nyilvánvaló tényt, hogy a mikromásolás technikai, ésszerüsitési és információtárolóként való használatának jelentősége egyre inkább növekszik, és igazolta az olyan seregszemlék rendezését, mint az EMK '72.

PÉTERVÁRI László

SZEMLE

Könyvtártudományi tanulmányok 1970. A III. Országos Könyvtárügyi Konferencia teljes dokumentumanyaga. Szerk. Kovács Máté, Rácz Aranka. Bp. 1971. NPI 508 p. /Az OKDT 28. sz. kiadványa./

A cimben 1970, az impresszumban 1971 szerepel, valójában csak 1973-ban jelent meg ez a vaskos kötet, amely a III. Országos Könyvtárügyi Konferencia dokumentumait tartalmazza. A kétéves késés, ismerve a nyomdai, kiadói viszonyokat, nem nagyobb a szokásosnál, de - a könyvtárügy szinte házi kiadójának tekinthető NPI szolgáltatott már erre is néhány jó példát - sürgős és fontos kiadványok esetében legalább a felére csökkenthető. És ez a kötet valóban fontos, éppen ezért sürgős is. Időszerüségét persze most sem vesztette el.

A gyüjtemény arra ad lehetőséget, hogy az érdeklődő együtt, egy kötetben megtalálja és használhassa nemcsak a konferencia fő dokumentumait (megnyitó beszéd, vitaindító, tézisek, zárszavak, ajánlások), amelyek egyébként a szaksajtóban már napvilágot láttak, hanem az azt előkészitő szekcióülések referátumait, ajánlásait, sőt (a központi szolgáltatásokkal kapcsolatos szekció esetében) az ülés vitájának rövid összefoglalását is. A konferencia hosszabb távra szabott feladatokat a könyvtárügy valamennyi területén, ezért dokumentumai - a részkérdésekben is! - alapot és kiindulást jelentenek a további munkához. Bármilyen könyvtárügyi kérdés megoldásához fogunk, innen kell elindulnunk, hiszen a konferencia előkészitéseként alaposan és részletesen felmérték a könyvtárügy valamennyi problémáját. (Még akkor is igaz ez, ha azután az uj vizsgálat merőben más eredményekre és következtetésekre jut, amint azt szemléletesen példázza a különbség a könyvtárosképzéssel foglalkozó itt közölt tanulmány és a kérdést azóta a Művelődésügyi Minisztérium megbizásából vizsgáló társadalmi bizottság javaslata között.) Ebben az értelemben a IV. fejezetben közölt bibliográfia a konferenciával kapcsolatos cikkekről, tanulmányokról folyamatosan bővülő jegyzék, amelyet csak szerkesztési okokból lehetett lezárni, - hiszen ha nem is közvetlenül hivatkozva - megszámlálhatatlan cikk, tanulmány és javaslat viszi tovább a konferencián vagy a szekciókban felvetődött gondolatokat. Hasznos és gyakran forgatott segédeszköze lesz ez a kötet a könyvtárügy valamennyi munkásának, sőt, azáltal, hogy tartalomjegyzékét és - mint a legfontosabb dokumentumot - a konferencia ajánlásait angolul és oroszul is közli, arra is alkalmas, hogy a nemzetközi szakközvéleményt tájékoztassa a magyar könyvtárügy e fontos eseményéről. Mindent összevetve, örvendetes, hogy végre megjelent ez a dokumentumkötet.

De éppen ez, a cimlapon is szereplő megjelölés ("teljes dokumentumanyag") tesz szükségessé néhány kritikai megjegyzést. Kár volt eltérni a hasonló konferenciák kiadványainak gyakorlatától: közölni kellett volna az ülések pontos időpontját, helyét (kis tulzással: a kötetből nem lehet megállapitani, mikor is volt a konferencia!), sőt talán a hozzászólásokat is, legalább kivonatosan. Bibliográfiájuk szerepel ugyan a kötetben (a többi dokumentumé is!), de annyit megérdemelt volna a konferencia teljes anyaga iránt érdeklődő, meg a hozzászólók is, hogy a dokumentumkötetben közreadják gondolataikat. A konferencia anyaga ugyanis igy lenne teljes.

Válogatás nyilvánult meg a "Tanulmányok" cimü III. fejezetben is. A konferencia előkészitésére kidolgozott, egyéni szerzőktől származó tanulmányok közül kettőt közölnek: ÓNODY Miklósét és a HALÁSZ Béla - KATSÁNYI Sándor szerzőpárét. Lehet, hogy a többi tanulmány nem volt ennyire kiérlelt, de szerzőiket (pl. TÁNCZOS Gábor, VARGA Béla) és részben dolgozataik másutt publikált részeit ismerve ugy véljük, néhány tanulmány elférte volna a kötetben, ha már egyszer ennyire tágitjuk a konferencia előkészitését szolgáló dokumentumok körét. Ez a két tanulmány - miután, a többi dokumentummal ellentétben, itt publikálták őket először - feltétlenül megérdemel a recenzenstől néhány szót. Közülük HALÁSZ - KATSÁNYI tanulmánya kiérleltebb, célratörőbb. Témáját (A könyvtárhasználati szokások változásai az információ iránti igényváltozások tükrében) tudatos, széles körü program alapján vizsgálja, állitásait meggyőzően bizonyitja és minden sorával bátran, elkötelezetten érvel a nagyobb közmüvelődési könyvtárak funkcióváltoztatása mellett. Gondolatai, javaslatai - igazolva a tanulmány eredményességét - ujra meg ujra előbukkannak a dokumentumokban. ÓNODY Miklós ezuttal halványabban folytatta korábban is vizsgált témája (Könyvkiadás, könyvterjesztés és a közmüvelődési könyvtárak) ujabb fejleményeinek elemzését. Nem mindig vonja le a szinte önként adódó következtetéseket; fontos részigazságokat közöl, de nem tudni, mit akar végül is bizonyitani. Inkább gazdag nyersanyag, mint kész tanulmány. Legizgalmasabb része, a szerző fő érdeme a IX. fejezet, amely a nagy példányszámu könyvek arányával és összetételével foglalkozik a könyvkiadásban. Most, amikor kiadói szakemberek "ministatisztikának" bélyegeznek minden, a példányszám-aránytalanságokra hivatkozó megjegyzést, négy év "mini"-nek nem minősithető adatait közli a vitatott kérdésekről, amely még akkor is fontos és érdemes része a tanulmánynak, ha következtetéseivel nem mindenben lehet egyetérteni. Annál is fontosabb, mivel félő, hogy megismételhetetlen lesz ez a publikálás. Az emlitett kiadói szakemberek ugyanis azzal válaszoltak a birálatokra, hogy megszüntették a könyveken a példányszámok feltüntetését. Ki tudja, néhány év mulva egyáltalán lehetséges lesz-e hasonló adatok összegyüjtése.

Sajnos, ez a kötet nehezebben olvasható, mint az Iroda hasonló jellegü egyéb kiadványai (pl. az Országos Népmüvelési Konferencia röviditett jegyzőkönyve) vagy pl. a kiadásában megjelenő folyóiratok (Népmüvelési Értesitő, Könyvtári Figyelő). Talán csak jobb minőségü papir és kicsit gondosabb korrektura (a tartalomjegyzék oldalszámai több helyütt is hibásak,

néhány kellemetlen névelirás "szinesiti" a szöveget) kellett volna, hogy a kötet megjelenése miatti örömünk zavartalan legyen.

KISS Jenő

Az informatika egyes elvi kérdései. /Cikkgyüjtemény/. (Bev. Vajda Erik). [Közread. az] Országos Müszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ. Bp. 1972. 184 p. /A tudományos tájékoztatás elmélete és gyakorlata, 19./

"A természet és a társadalom jelenségeinek valamely összefüggő területére vonatkozó ismeretek tudományszakká alakulása általában akkor valósul meg, amikor a felhalmozott és más tudományszakoktól elhatárolt ismeretek tömegéből az egységbe foglalt ismereteknek olyan rendszere alakul ki, amely a vonatkozó jelenségek területén azok tulajdonságait és okozati összefüggéseit fogalmakban, kategóriákban és törvényekben (elméletekben) képes kifejezni. Mindaddig, amig mindez be nem következik, a természeti vagy társadalmi jelenségeknek valamely kialakuló uj területe csak szakterület, az ember részére tevékenységi kör, de a vonatkozó ismeretek tudományos minősültsége szempontjából nem tudományszak, nem tudományosan megalapozott diszciplina" - irja Polzovics Iván a cikkgyüjtemény egyik közleményében. A tájékoztatás szakterülete, tevékenységi körei mellett - meggyőződésünk - napjainkban-éveinkben alakul ki az informatika mint tudományos diszciplina. Mégpedig igen sajátosan. Részben azáltal, hogy - képletesen szólva - eddig üresen álló területeken épitkezik, részben pedig azáltal, hogy a már korábban beépült területeket is kezdi a maga létével és dinamikus fejlődésével meghatározott egységbe vonni. Tehát olyan hirtelen, de megalapozottan keletkezett városhoz hasonlit, amely fokozatosan a környező településeket is magához szervezi, mégpedig "megtagadva-megőrizve" őket. S ezáltal az informatika igazi nagyvárossá - tudományos diszciplinává - fejlődik. E fejlődés ellen lehet a régebbi településeken berzenkedni, lehet késleltetni az integrációt, ám megakadályozni aligha lehet. Már csak azért sem, mivel általa a szóbanforgó kis települések is magasabb - tudományos - státust nyernek.

Meg kell vallanunk: a hazai könyvtártudományi, bibliográfiai, dokumentációs kutatások, illetve az őket tükröző közlemények nagyobb részére inkább az informatikával szembeni berzenkedés a jellemző, és lehetőségeinkhez képest kis létszámu az az "épitőbrigád", amely a leendő nagyváros kiépitésén szivvel-lélekkel, még ha egymással vitatkozva is, fáradozik.

Ezért örülünk annak, hogy az Országos Müszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ, illetve Homoródiné Botond Éva szerkesztő önálló kötetbe gyüjtötte azokat a cikkeket-előadásokat, amelyeket magyar szerzők az informatika egyes elméleti kérdéseivel kapcsolatosan produkáltak, "kiegészitve külföldi szerzők olyan cikkeivel vagy előadásaival, amelyek eredetileg magyar folyóiratokban jelentek meg, vagy amelyek olyan tudományos tanácskozáson hangzottak el hasonló tematikában, ahol a gyüjteménybe felvett magyar előadásokra is sor került". A külföldi szerzők szerepeltetésére azért volt szükség, mert nélkülük nem lett volna viszonylagosan teljes a kép, azaz Vajda Erik nem summázhatta volna előszavát ugy, hogy "a közreadott cikkek - különösen hivatkozásaikkal együtt - alkalmasak arra, hogy megismertessenek az e témák területén jelenleg uralkodó irányzatokkal és főbb ellentmondásokkal".

Vajda Erik gondos előszava egyébként recenzió jellegü. Szól az informatikai kutatások kiváltó okairól, a cikkgyüjtemény funkciójáról, a cikkek kiválasztásának szempontjairól, és bemutatja, hogy a felvett cikkek milyen álláspontot foglalnak el az informatika tárgyával, feladatával, tudományrendszertani helyével, határterületeivel, terminológiájával és néhány más témakörével kapcsolatosan. E "belső recenzióval" teljes mértékben egyetértünk, s ahelyett hogy megismételnénk, az érdeklődőt bizalommal utasitjuk hozzá. Mi csak a kötet tartalomjegyzékét adjuk: A. L. C. VICENTINI: Informatika; A. MERTA: Az informatika mint tudományos diszciplina; SZENTMIHÁLYI J.: A tudományos tájékoztatás elméletének kialakulása; GYÖRE P.: Informatika, kommunikáció, dialógus; VAJDA E.: Az informatika konturjai (Észrevételek Györe P. cikkéhez); GYÖRE P.: A tudományos tájékoztatás szakembereinek müveltsége és a tájékoztatási munkakörök; POLZOVICS I.: A terminológia rendezésének szerepe a dokumentáció-információ diszciplinájának nemzetközi megerősitésében; R. Sz. GILJAREVSZKIJ - A. I. CSERNÜJ: Tudományos kommunikáció és az informatika néhány problémája; SZEPESVÁRY T. - VAJDA E.: Az informatika helye a tudományok rendszerében.

Noha a kötet cikkei - Merta, Polzovics, Giljarevszkij-Csernüj közleménye kivételével (legalábbis magyarul) - másodközlések, igy egybegyüjtve kétségtelenül hatékonyabban bizonyitják az informatikának azt az "épitkezését", amelyről az előbbiekben szólottunk. És hatékonyabban serkentenek a benne való részvételre.

FUTALA Tibor

KISS Jenő: Die ungarischen Bibliotheken. Budapest, Széchényi Nationalbibliothek, Zentralstelle für Bibliothekswissenschaft und Methodik, Verein Ungarischer Bibliothekare. 1972. 58 p. 18 t.
Angol és orosz nyelven is.

A magyar könyvtári szakirodalomban a könyvtárügyet összefoglalóan ismertető müvet igen keveset találunk. Nem véletlen, hogy ami van, az is többnyire idegen nyelven jelent meg, hiszen elsősorban az a szükséglet hívta őket életre, ami a most ismertetésre kerülő munkát is: a külföldet kívánták tájékoztatni a hazai eredményekről. Eddig Varjas Béla, Kovács Máté, Réthi Sarolta és Mezei György tollából születtek hasonló vállalkozások német, francia és angol nyelven - többnyire külföldön is jelentek meg. (Libri, Zentralblatt für Bibliothekswesen, Heidelbergi Egyetemi Könyvtár évkönyve, Bücherei und Bildung). Közülük a legfrissebb is 1967-es megjelenésü: ideje volt tehát, hogy ujabb összefoglalás szülessék, ezuttal itthoni kiadásban, több nyelvü változatban. A budapesti IFLA-kongresszus ösztönző ereje, parancsoló szükségszerüsége nélkül bizonyára nem vehetnénk most kézbe ezt a kitünő tájékoztatót - örüljünk tehát, hogy az IFLA-kongresszusnak sok egyéb pozitivuma mellett ilyen kézzelfogható eredményei is vannak.

A Magyar Könyvtárosok Egyesületének megbizásából irta meg Kiss Jenő a magyarországi könyvtárakat, illetve könyvtárügyet ismertető müvét. Nem volt könnyü feladata, hiszen a mai helyzet bemutatása előtt rövid történelmi visszapillantást is kellett adnia, méghozzá a magyar történelmet nem ismerő külföldi olvasót tartva szem előtt, s mindezt meghatározott terjedelemben, kerülve az olvasót tulságosan terhelő adattömeget. E rendkivül összetett feladatot Kiss Jenő az anyag alapos ismeretében imponáló biztonsággal oldotta meg: irása nem nélkülözi a pontos szakszerüséget és a közérthető stilust, a hasonló müvek két legfontosabb kritériumát. Feltétlen erénye, hogy a könyvtárügyet a társadalomba ágyazottan mutatja be, s nem pusztán deskriptiv, hanem értelmező, magyarázó módon, nem hallgatva el közben a hibákat, a még megoldásra váró problémákat sem.

Az első rész, amely "A rovásirástól a lyukkártyáig" cimet viseli, a mai helyzet megértéséhez feltétlenül szükséges történelmi előzményeket foglalja össze, a fejlődés legfontosabb csomópontjait jól érzékeltetve. Különösen jól sikerült megrajzolnia néhány erőteljes vonással az 1867 utáni korszakot.

Sajnos azonban a tudományos könyvtáraknak ebben a részben egyetlen mondat sem jutott. E hiányt némileg ellensulyozza, hogy a második részben a nagykönyvtárak ismertetésénél szó esik ezek multjáról is. Az 1945 utáni szocialista fejlődés bemutatása érthető módon részletezőbb: a szerző itt valóban a szemtanu és résztvevő alapos tudásával, de a krónikás objektivitásával ad hü képet.

A munka sulypontja természetesen fontosságában is, terjedelmében is a "Mai magyarországi könyvtárak" c. rész. A bevezető fejezetek - könyvtári rendszer, könyvtári hálózat, könyvtár és tájékoztatás, könyvtár és általános müvelődés - tömören foglalják össze szocialista könyvtári politikánk alapelveit, illetve azok gyakorlati megvalósulását. A nemzeti könyvtár ismertetése után az egyes könyvtári hálózatok és az azokba tartozó nagyobb könyvtárak bemutatása következik.

A könyvtárügy központi szerveinek, a könyvtárosképzésnek, a szaksajtónak ismertetése és néhány fontos statisztikai táblázat zárja le a szöveges részt. Igen jó ötletnek tartjuk a könyvtári statisztikai táblázatok előtt közölt általános müvelődésstatisztikai adatokat - ezek igen sokat mondanak a külföldi olvasónak. Örvendetes, hogy a képekkel ezuttal nem bántak szükmarkuan. Néhány szép facsimile és müemlékkönyvtári belső kép után az ujonnan épült közmüvelődési könyvtárak külső és belső képeinek ragyogó sorozata következik. A mai magyar könyvtárépitészetet, de közmüvelődési könyvtári kulturánkat is hatásosabban propagálja ez a jól összeválogatott képsorozat - amely Gerő Gyula munkáját dicséri -, mint egy 100 oldalas tanulmány.

A kiadvány angol, orosz és német nyelven jelent meg a Magyar Könyvtárosok Egyesülete és a Könyvtártudományi és Módszertani Központ közös kiadásában. Felhivjuk a figyelmet a német forditás néhány apró hibájára, amelyek a következő kiadásokban nyilván kiküszöbölhetők: Szinnyei József munkája Nationalbibliographie-nek van feltüntetve Nationalbiobibliographie helyett (10. l.), a Magyar Könyvszemle szószerinti forditása nem valami szerencsés (Ungarische Bücherschau), a lényeget jobban kifejezi a más hazai szerzők által használt "Ungarische Zeitschrift für Buchwesen."

Ugy véljük, Kiss Jenő müvének nem szabad hiánycikké válnia az elkövetkező években sem: a magyar könyvtárügyről tájékozódni kivánóknak mindig kezükbe kell tudnunk adni ezt a munkát. Kissé bővitett formában feltétlenül gondoskodni kellene egy magyar nyelvü kiadásról is, hiszen hasonló jellegü és szinvonalu összefoglalás magyar nyelven nincs.

SOMKUTI Gabriella